

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Vera Siter

**Samskost kot življenjski stil:
Analiza biografij samskih žensk**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2012

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Vera Siter

Mentorica: redna profesorica dr. Mirjana Ule

**Samskost kot življenjski stil:
Analiza biografij samskih žensk**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2012

Za mentorstvo se zahvaljujem red. prof. dr. Mirjani Ule.

Naloge ne bi bilo brez sodelovanja vseh vas, ki ste pristopile s svojimi osebnimi zgodbami. Hvala, ker ste podelile to z nami.

Hvala Katji za pomoč in razumevanje.

Hvala Sandiju za koristne debate in pomoč.

IZJAVA O AVTORSTVU magistrskega dela

Podpisani/-a VERA SITER, z vpisno številko 21061167, sem avtor/-ica magistrskega dela z naslovom: Samskost kot življenjski stil : Analiza biografij samskih žensk.

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- je predloženo magistrsko delo izključno rezultat mojega lastnega raziskovalnega dela;
- sem poskrbel/-a, da so dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric, ki jih uporabljam v predloženem delu, navedena oz. citirana v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem poskrbel/-a, da so vsa dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric navedena v seznamu virov, ki je sestavni element predloženega dela in je zapisan v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem pridobil/-a vsa dovoljenja za uporabo avtorskih del, ki so v celoti prenesena v predloženo delo in sem to tudi jasno zapisal/-a v predloženem delu;
- se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del, bodisi v obliki citata bodisi v obliki skoraj dobesednega parafraziranja bodisi v grafični obliki, s katerim so tuje misli oz. ideje predstavljene kot moje lastne – kaznivo po zakonu (Zakon o avtorski in sorodnih pravicah (UL RS, št. 16/07-UPB3, 68/08, 85/10 Skl.US: U-I-191/09-7, Up-916/09-16), prekršek pa podleže tudi ukrepom Fakultete za družbene vede v skladu z njenimi pravili;
- se zavedam posledic, ki jih dokazano plagiatorstvo lahko predstavlja za predloženo delo in za moj status na Fakulteti za družbene vede;
- je elektronska oblika identična s tiskano obliko magistrskega dela ter soglašam z objavo magistrskega dela v zbirki »Dela FDV«.

V Ljubljani, dne 17.5.2012

Podpis avtorja/-ice: _____

Samskost kot življenjski stil: Analiza biografij samskih žensk

Odnos med moškim in žensko je doživel v obdobju moderne številne spremembe na področju družinskega življenja. Ženske so se osvobodile svoje spolne vloge, ki je bila vezana na gospodinjstvo in materinstvo. Življenjski stili in prehodi niso več predvidljivi, kot so bili v preteklosti, ampak so vezani na individualnost vsakega posameznika. Če partnerja svojih poklicnih in življenjskih načrtov ne zmoreta med seboj kolikor toliko uskladiti, lahko to ogrozi njuno razmerje. Samskost kot življenjski stil je postal vedno bolj sprejemljiv način življenja, manj je sklenitev zakonskih zvez in hkrati več ločitev oziroma razvez. Intimni odnosi postajajo vedno bolj tržno usmerjeni in hkrati s tem partnerstvo postaja težje dostopno. Vedno več ljudi živi samih. Pomemben vzrok za samsko življenje so neuspela pretekla partnerska razmerja in hkrati spremenjen položaj ženske, ki jo je odmaknil od njene tradicionalne vloge tako v smislu kreiranja lastne poklicne kariere kot ekonomske neodvisnosti. Vse to ženske danes postavlja v položaj, ki jih osvobaja in vnaša nove vsebine tako v odnose kot tudi v kreiranje lastnih interesov. Tako je za ženske po tridesetem letu samsko življenje v sodobni poznomoderni družbi lahko želen in izbran življenjski stil zaradi kariernih razlogov. Prehod v samskost je lahko tudi nezaželena prisila, in sicer zaradi neuspele zveze ali zvez oziroma posledica spleta življenjskih okoliščin. Samskost pa je lahko tudi posledica potrebe po vztrajanju v statusu "mladih odraslih", nepripravljenosti na starševstvo, partnerstvo, narcisizma, strahu pred odgovornostjo in potrebe po tem, da ostanejo možnosti odprte.

Ključne besede: ženske, samskost, življenjski stil, biografija, partnerstvo.

Being single as a lifestyle: Single woman biography analysis

In modern life the relationship between men and women has encountered many changes regarding family life; women have freed themselves of their gender role, which was mainly connected to housekeeping and motherhood. Different lifestyles and boundaries between them are not as predictable as they used to be in the past. They are a personal matter of each individual. If partners are not able to synchronize their professional and life goals at least to a certain extent, their relationship can be threatened. Singlehood has become a more acceptable lifestyle, the number of people getting married is decreasing and on the other hand the number of divorces and separations is on the increase. Intimate relationships are becoming increasingly marketing oriented thus making partnership harder to accomplish. More and more people live alone; a significant reason for singlehood are numerous unsuccessful past relationships as well as the changed social position of women, which has distanced them from their traditional roles since they are setting their own careers and are economically independent. Consecutively women today have found themselves in a liberating position, which also brings changes into relationships as well as into creating their own interests. For women over thirty living in late modern society single life can be a desired and chosen life style for career reasons. Becoming single might be an unwanted constraint following an unsuccessful relationship or relationships or entangled life circumstances. Single life can also be a result of one's need to preserve the status of a "young adult", being unprepared for parenthood or partnership, narcissism, fear of responsibility and a need for leaving one's options open.

Key words: women, singlehood, lifestyle, biography, partnership

Stvarno kazalo

1	UVOD	7
2	ZGODOVINA IN TRADICIJA	10
2.1	Grška in rimska praksa življenja v skupnosti	10
2.2	Vpliv krščanstva in prepoved ločitve	11
2.3	Prehod od krščanstva v moderno pojmovanje partnerstva	15
3	ŽIVLJENJSKI PREHODI IN POTEKI	19
3.1	Življenjski potek kot zaporedje prehodov	23
3.2	Moderna in razvoj identitete.....	30
4	PARTNERSTVO IN SAMSKOST	37
4.1	Odrasli odnosi in navezanost.....	37
4.2	Spremembe družinskega življenja.....	38
4.3	Ločitev kot posledica neuspešnega usklajevanja življenjskih biografij	40
4.4	Življenjski stili.....	44
5	VZROKI IN POSLEDICE SAMSKOSTI - ANALIZA BIOGRAFIJ	47
5.1	Metoda in potek empirične raziskave.....	48
5.2	Izvedba	49
6	INTERPRETACIJA BIOGRAFIJ.....	50
6.1	Predstave o ljubezni.....	50
6.2	Družinski vzorci in partnerstvo	53
6.3	Stil življenja in kariera	65
6.4	Samskost kot nezaželena prisila	70
7	ZAKLJUČEK.....	80
8	LITERATURA:.....	83
	PRILOGA: Vprašalnik	86

1 UVOD

Procesi in spremembe, ki se dogajajo v naših medsebojnih odnosih so nadaljevanje modernizacije družbe, saj moderna kot taka ni ukinila vseh utesnjujočih tradicionalnih razmerij in vseh vnaprej določenih vsebin, ki so nam kot ljudem pripadla z posameznimi vlogami, v katere smo kot posamezniki vstopili ali pa smo bili v njih prisiljeni zaradi ekonomskega, družbenega ali osebnega preživetja. Moderna je tako res ukinila nekatera stara razmerja, ki za nov, na moči kapitala utemeljen sistem niso bila več potrebna oziroma so bila zanj utesnjujoča, utemeljila pa je nova, a prav tako nepravilna razmerja med delom in kapitalom, med močjo, vplivom, ugledom in neodvisnostjo, ki so jo uživali lastniki kapitala in pa delavci, ki jim te pravice in privilegiji niso pripadali. Podoben način razmerij pa se je preselil tudi na odnos med spoloma, med moškim in žensko, kar je na novih krivičnostih utemeljenemu sistemu omogočalo določeno stabilnost, red, predvidljivost, varnost in preživetje.

Danes smo lahko priča, da se vse več žensk želi osvoboditi od svoje spolne vloge, ki jim je bila v preteklosti dodeljena. Tudi zase zahtevajo svobodo in enakost, kar povzroča velike spremembe na področju družbenega in družinskega življenja. Krhajo se pripadnost, predanost in čustvena varnost tradicionalnih družin. V ospredje prihajajo vedno večje napetosti, ki izhajajo iz prizadevanja po združitvi poklica in družine, ljubezni in zakona, prizadevanja za novo očetovstvo in materinstvo, za prijateljstva in znanstva. Intimni odnosi postajajo vedno bolj konfliktni, nastaja vedno več odprtih in prehodnih oblik družinskega življenja, ljubezen kot odrešenica pa postaja center okrog katerega se vrti detradicionalizirana novodobna religija.

A problem tiči v tem, da ljudje vedno znova spoznavamo, da svoboda in enakost sama po sebi še ne pomenita ljubezni, ampak lahko predstavljata tudi nevarnost, ki ljubezen celo uniči. Vedno bolj kot se nam zaradi načina življenja ljubezen odmika, bolj kot smo v svojih svetovih osamljeni, bolj hrepenimo po njej in bolj jo častimo. Ljudje vedno bolj iščejo svojo uteho in smisel v drugem človeku. S tem pa se prepuščajo nečemu, česar ne morejo nadzorovati. Povečuje se število ločitev, vedno več ljudi živi samih ali v izven zakonskih skupnostih, kljub temu da ostaja v ospredju še vedno ideal stabilnega partnerstva in zvestobe.

Zato se na tem mestu tudi upravičeno porajajo vprašanja in pomisleki glede vzrokov in silnic določenih življenjskih stilov in praks, za katere težko na prvi pogled ocenimo ali so bolj odraz najglobljega človekovega hrepenenja po svobodi ali prisila, oziroma beg pred svobodo, pred intimnimi odnosi, pred odgovornostjo, pred odraslostjo v navidezno svobodo in zadovoljstvo večne mladosti in udobja nesamostojnosti. Ali pa mogoče celo nekaj tretjega, kot so zapiranje pred bolečino, slabimi izkušnjami z medsebojnimi odnosi v primarnih družinah in varno vztrajanje v kontrolirani distanci in intimni osamljenosti za vsak primer, če bo šlo kaj narobe. Na to kako, kakšne odnose in partnerje izbiramo pa v veliki meri vplivajo tudi modeli in koncepti ljubezni, ki jih vsi nosimo kot mentalne predstave s katerimi potem natančno prepoznavamo kdaj se možnost za ljubezenski odnos pojavi in kdaj ne. Te predstave in naša pričakovanja o tem kaj se bo ali naj bi se potem na podlagi tega v odnosih dogajalo pa so lahko zelo daleč.

Toda, če bi se pri našem razmišljanju in iskanju odgovora, na tako kompleksno vprašanje kot je pojav vedno številčnejše samskosti sodobnih žensk, osredotočili samo in predvsem na zunanje okoliščine in sociološke vidike obravnavane problematike, bi verjetno storili veliko napako. Na ta način nam bi ostali zastrti psihološki, osebni in relacijsko izkustveni vidiki posameznic, ki so se za samsko življenje odločile zavestno ali pa v tem statusu ostajajo bolj ali manj zaradi drugih okoliščin oziroma nesrečnega slučaja. Ne vemo še zagotovo ali položaj žensk v smislu samskosti sodobna družba z vsemi spremembami samo omogoča in je vzrok drugje, ali pa je sodoben način življenja tak, da je samskost tudi posledica vseh sprememb v načinu življenja in bivanja nasploh in je v smislu prilagojenosti na razmere tudi bolj ustrezen in privlačen.

Namen naloge je analizirati vzroke in razloge za življenjske stile samskih žensk in pojasniti njihovo problematiko. Danes se o posameznih življenjskih stilih (»life style«) veliko govori. Vsak poskuša imeti svoj stil, ki se razlikuje na podlagi določenih značilnosti. Posameznik/-ica poudarja in izraža svojo različnost, individualnost na mnogo različnih načinov in področij življenja. V (post)modernosti postaja samskost za ženske tudi vse bolj sprejemljiva oblika življenjskega stila.

Magistrska naloga je sestavljena iz več delov. V uvodu smo opredelili obravnavano problematiko in jo umestili v širši družbeno prostorski in zgodovinski kontekst, v katerem se je tudi bolj množično pojavila in ji tako dali določen smisel in pomen. V vsebinskem delu se lotevamo najprej zgodovinskega pogleda na odnos med moškim in žensko, njuno vpetost v ekonomske, družbene, kulturne in religiozne okvire, pojavljanjem samskosti in odnos do nje.

V empiričnem delu magistrske naloge pa bomo odgovorili na naslednja raziskovalna vprašanja:

1. Za ženske po tridesetem letu je samsko življenje v sodobni poznomoderni družbi lahko želen in izbran življenjski stil zaradi kariernih razlogov.
2. Prehod v samskost je lahko tudi nezaželena prisila, zaradi neuspele zvez/e - posledica spleta življenjskih okoliščin oz. razvojem življenjskih potekov.
3. Samskost je lahko tudi posledica potrebe po vztrajanju v statusu »mladih odraslih«, nepripravljenosti na starševstvo, partnerstvo, narcisizma, strahu pred odgovornostjo in potreba po tem, da se pusti možnosti odprte.

Študije ugotavljajo, da se širi življenjski stil brez otrok. Znani evropski raziskovalec Frejka (Ule in Kuhar 2003, 71) s pomočjo analize kohort v številnih evropskih državah ugotavlja, da z zaporednimi kohortami znatno narašča delež odraslih ljudi, ki nimajo otrok (childless people). Prostovoljna odločitev proti starševstvu se je začela uveljavljati med tistimi generacijami žensk, ki so dosegle odraslo obdobje po revoluciji kontracepcijskih tablet, ki je ženskam omogočila dejanski nadzor nad rojevanjem. Te generacije žensk so tudi prve, ki so s prepovedjo spolne diskriminacije in uvajanjem politik enakih možnosti dobile realne možnosti, da delajo kariero na področju dela, politike, športa in drugje.

V zahodnoevropskih državah je življenjski stil brez otrok že dodobra uveljavljen, kljub temu, da so še prisotni različni spolni stereotipi in kulturna pričakovanja. Scanzoni (Ule in Kuhar 2003, 72) definira zavestno odločanje žensk za samsko starševstvo za posebno obliko družine.

V Sloveniji je skoraj celotna kohorta žensk z začetka šestdesetih let rodila vsaj enega otroka (Obersnel in Kvede, 2001). Toda pri tej kohorti je med visoko izobraženimi ženskami slaba petina žensk, ki še niso rodile (Ule in Kuhar 2003, 72). Frejka trdi, da v Sloveniji »brez dvoma obstajajo splošni trendi zviševanja deleža žensk in otrok«. Ta delež naj bi se s 5% kmalu dvignil na 19 % v kohorti žensk, rojenih v sedemdesetih letih (Ule in Kuhar 2003, 72).

Pojavljajo se razprave o tem, ali bo (oz. je že?) s fenomenom samskosti razpadla tradicionalna družina? Ali pomeni to razkroj družbe in je to zanjo uničujoče?

Individualizacija daje prosto pot samskosti kot možnemu življenjskemu stilu žensk. (Beck 1996).

2 ZGODOVINA IN TRADICIJA

Za lažje razumevanje dinamike razvoja intimnih razmerij in njihovih pojavnih oblik je potrebno osvetliti obdobje v katerem jih še niso prežemale krščanske norme, ki so uvedle med drugim tudi prepoved porok med krvnimi sorodniki, sorodniki v svaštvu in med pripadniki novo ustvarjene kategorije obrednih sorodnikov, botrov in boter in še precej drugih sprememb.

2.1 Grška in rimska praksa življenja v skupnosti

Samoumevnost in nereflektiranost krščanskih temeljev družine v moderni Evropi nas lahko zavede v razmišljanje pri katerem hitro pozabimo na nekrščanske evropske korenine, tako germanske kot tudi klasične grške ali rimske in pa tudi na samo dejstvo, da krščanstvo veliko dolguje tradiciji judovske stare zaveze, ki pa jo je v določenih temeljnih vprašanjih močno preoblikovalo. V grški in rimski družbi je bila ločitev dovoljena in sprejemljiva, na kar nas opozarja instrument dote, ki je žensko obvaroval pred hudimi ekonomskimi posledicami, ki bi jih eventualna ločitev lahko imela. Podoben sistem pa so uporabljali tudi Muslimani in Judi. Iz tega lahko sklepamo, da zakonske zveze niso razumeli v smislu nujne trajnosti, zaradi česar so tudi na zakonskem nivoju uvedli ukrepe, s katerimi bi na formalni ravni ublažili posledice same ločitve. Goody nas opozarja tudi na to, da so v Rimu poleg enostavnih jedrnih družin, ki jih nekateri nekritično sprejemajo za temelj naselitvene in družbene ureditve nasploh, obstajale tudi sestavljene družine, ki so bile po svojem številu in kompleksnosti prevladujoče predvsem zaradi ločitev in ponovnih porok (Goody 2003, 31-47).

Po Avgustovi zakonodaji, v času cesarske ureditve, ki se je v družno veliko bolj vmešavala, so namreč vse moške in ženske, ki se po prekinitvi zakonske zveze niso znova poročili lahko celo kaznovali. Kar pa med ljudmi ni bilo nujno sprejeto z odobravanjem. To pa ni veljalo v času rimske republike, ki je v veliki meri dopuščala ljubezen in svobodno izbiro. Podobno so tudi Grki vzpodbujali vdove k ponovni poroki. V nasprotju s krščanstvom, ki je prepovedovalo poroke znotraj družine in krvnega sorodstva in je tako uvedlo v družinskem pravu eksogamijo, pa so bile poroke med bližnjimi sorodniki v nekaterih primerih celo zaželene, saj je na ta način premoženje ostalo znotraj družine. V nobenem primeru pa se na take poroke ni gledalo kot na nenormalne temveč so jih imeli za precej sprejemljive. Podobna

praksa velja za vse evrazijske kulture, pri tem pa je potrebno poudariti, da je bila to le ena izmed možnih družinskih strategij (Goody 2003, 31-47).

Na podlagi teh navedb lahko sklepamo, da je bilo skupno življenje v klasičnih predkrščanskih družbah izredno pestro, saj ga niso omejevale stroge moralne norme in zakonodaja. Vključevalo je eksogamne kot tudi endogamne zveze, tako med različnimi družbenimi sloji kot znotraj samih sorodstvenih struktur. Poleg tega pa so te družbe dopuščale poleg monogamije tudi poligamijo (predvsem v primeru ženske neplodnosti, ko si je moški poiskal drugo žensko za potomstvo). Res pa je, da je to veljalo za moško populacijo in s tem ženske postavljalo v neenakopraven položaj. Kljub temu, da je bil glavni razlog za večženstvo zagotavljanje zakonitega dediča, ne smemo zanemariti tudi potrebe po dodatni gospodinjski moči in spolni privlačnosti, takšno ravnanje pa je v kasnejši, s krščanskimi normami prežeti družbi, postalo popolnoma nesprejemljivo.

2.2 Vpliv krščanstva in prepoved ločitve

Judovska Stara Zaveza nam v Poročilu o stvarjenju v 1. Mojzesovi knjigi glede intimnega odnosa med moškim in žensko pravi sledeče. Ko Bog ustvari človeka ugotovi, da ni dobro da bi bil sam, zato mu ustvari še žensko. Ko človek izreče v 1Mz 2, 23: »To je kost iz mojih kosti in meso iz mojega mesa«, to predvsem pomeni intimnost in povezanost moškega in ženske. Tako na telesnem, duševnem kot tudi duhovnem področju. Bog je ustvaril človeka, da bi občutil vso lepoto in intimnost v odnosu z drugim človeškim bitjem. A kasnejši prihod ženske ne pomeni, da je v božjem načrtu ona sama nek kasnejši domislek. Vendar pa kaže na to kako pomemben del in element je. Bog nas je ustvaril, da bi bili izpolnjeni kot duhovna bitja in pa tudi kot socialna bitja v medsebojnih odnosih (Turner 2006, 20).

To je tako judovski kot krščanski duhovni ideal, ki se nanaša na medsebojne odnose, čeprav se ga v takratni in tudi današnji družbi v njeni vsakdanji dimenziji ni upoštevalo in spoštovalo, tudi ko govorimo o samih pripadnikih judovske in krščanske misli. Samo krščanstvo je v veliki meri sistem, ki korenini v judovski tradiciji Stare zaveze, ki to tradicijo sprejema, vendar jo dopolnjuje in reinterpreterira, v svojih začetkih pa se odziva tudi na takratno družbeno kulturno situacijo.

Ena izmed temeljnih sprememb, ki so jo uvedli pripadniki krščanstva v družino je bila prepoved poroke med bližnjimi sorodniki, ki se jim je naenkrat prikazala v luči grešne in

nesprejemljive. Poleg tega pa so zagovorniki krščanskih vrednot na podlagi besedila v Matejevem in Markovem evangeliju (Mt. 19 3-12 Sveto pismo, 1985, 1073) uveljavili tudi princip po katerem izbira načina skupnega življenja ni več v celoti stvar svobodne človekove volje.

2.2.1 Volja boga kot najvišja avtoriteta

V kolikor človek želi slediti božji volji mora tudi pri organizaciji skupnega življenja upoštevati navodila Boga (ki jih daje že v 1. Mojzesovi knjigi), da bo mož zaradi žene zapustil očeta in mater in bosta od tega trenutka z ženo eno telo. Torej, kar je Bog združil tega naj človek ne ločuje, je imperativ, ki ga oznanijo evangelisti na podlagi domnevnih Jezusovih besed, kar v 1. stoletju veliko bolj zaostri tedanjo prakso judovskega prebivalstva in duhovščine, ki se je po navodilih Mojzesa upravičeno sklicevala tudi na pravico do razveze in ponovne poroke (to velja v celoti le za moške). Iz tega izhaja dosmrtnost skupnega življenja. Res je, da se v praksi veliko ljudi ni držalo tega načela, vedno so namreč obstajali načini kako so se temu izogibali, a na abstraktni in zakonodajni ravni je to vedno bolj postajala edina sprejemljiva alternativa.

Do neke mere pa se v tej idealizirani in popolni predstavi skupnega življenja napaja tudi ideal romantične ljubezni, sicer osvobojen zunanjih norm in prisil, ohranja pa v svojem bistvu idejo o popolnosti in celovitosti odnosa. To je pomenilo, da je zakonska zveza pridobila status od Boga blagoslovljenega zakramenta. Na ta način se je cerkev oddaljila od hebrejskega in rimskega izročila, ki sta dopuščala ločitev, čeprav so jo, še posebej v hebrejskem primeru, lahko zahtevali predvsem moški.

V monogamni družbi, ki je bila prevladujoča v tistem času je bilo zagotavljanje potomstva temeljni način za prenos premoženja. Zato je v primeru, da potomcev ni bilo, premoženje prešlo v last države, kasneje ko je cerkev postala pravno tudi zakoniti dedič, pa tudi v upravljanje cerkve. Ko se je cerkev bolj tesno spojila z državo, je možnost, ki so jo predvsem moškemu dopuščale klasične sredozemske kulture, da se loči od neplodne žene in se poroči z drugo, ostala le še bled spomin. Kakršnakoli ločitev je bila vedno bolj ovirana s strani cerkvenega prava, zaradi začetnih konfliktov in neusklajenostjo z državnim pravom, pa je cerkev to normo morala vse do osmega stoletja uveljavljati sama. Ker je bila omejena le na lastne moči, nadzor nad izvajanjem kanonskega prava ni bil vedno učinkovit in totalen. S tem je bilo konec prakse Rimljanov, ki so lahko svobodno oblikovali svoje družine s

posvojitvami, porokami z bližnjimi sorodniki, ločitvami in ponovnimi porokami (Goody 2003, 40-47).

2.2.2 Prepoved ločitve kot »zaščita ženskih pravic«

Šele sredi 8. st. je prišlo v frankovskih predelih do tako globokih družbenih in pravnih sprememb, da je bilo možno tudi na zakonskih osnovah preoblikovati družbo v skladu s krščanskimi ideali. Pomembna sprememba, ki se je takrat zgodila je bila, da je prišlo do neločljive povezanosti med posvetno in cerkveno oblastjo, kar se je odražalo v medsebojnem prežemanju posvetnega in kanonskega prava. Karolingi so vpeljali načelo, da se s poroko zavežeš za vse življenje in izključili tudi prešuštvo kot razlog zanjo (Goody 2003, 81-83).

Predvsem rimskokatoliška cerkev je v svojem zagovarjanju prepovedi ločitve zagovarjala stališče, da bi ženske morale biti na nek način celo hvaležne, saj naj bi jih bolj toga pravila ščitila pred samovoljnimi odločitvami njihovih mož pred tem da bi razdrli zakon. To je sicer res, vendar so pri tem pozabljali, da je to samo ena plat resnice, ki ni veljala v primeru zatiralskih in nasilnih mož. Prav to je bil eden izmed razlogov, da so kljub tej »pridobitvi« ženske vseeno zahtevale pravico do ločitve, ki pa jo je prinesla šele francoska revolucija konec 18. stoletja. Zdi se, da je bilo v krščanski družbi bolj pomembno to, da se na zunaj ohranja videz popolnosti in usklajenosti, manj pa je bilo pomembno notranje doživljanje, ki je tako na nek način ostalo potlačeno, rojevalo in poglobljalo razne napetosti in frustracije, ki so kulminirale tudi v kasnejših uporih in revolucijah za osvoboditev izpod dolžnosti ideoloških prezentacij.

Paradosk tega skoka v zgodovino pa je v tem, da kljub poglobljeni refleksiji in sekularizaciji moderne družbe, le te pravic, ki so bile že pridobljene in popolnoma legitimne, še vedno niso v celoti ponovno vpeljale v svojo zakonodajo. V javnosti je namreč večkrat čutiti odpor do sprememb pri organizaciji skupnega življenja, njihovih pravicah in dolžnostih. Gre za neke vrste izkrivljeno predstavo, kot da se je civilizacija začela s krščanstvom in da gre zato pri teh spremembah za linearen razpad družbe, kar meče temno senco in zastavlja vprašanja o resnični refleksivnosti in sekularizaciji postmoderne, vsaj na praktičnem nivoju. Kljubovalen odnos do sprememb gnezdi tudi v prepričanju, da gre za povsem nove fenomene, ki so posledica razkroja morale, razpravljalci pa pogosto trpijo za izgubo zgodovinskega spomina za nekoč popolnoma legitimne in legalne pravice vsakega posameznika.

2.2.3 Mit o romantični ljubezni

Kljub določenemu odporu do formaliziranega in togega odnosa cerkve do življenja v skupnosti pa so se v evropskem prostoru vseeno pojavljali ljubezenski ideali, ki so bili tesno povezani z moralnimi vrednotami krščanstva. Človek se je v svojem življenju moral posvečati spoznavanju Boga, da je v tem procesu dosegel tudi samospoznanje, kar je postalo del mistične povezanosti moškega in ženske. Tako se je trajnejši medsebojni povezanosti pridružila idealizacija drugega, ki je značilna za strastno ljubezen. Iz takih idealov je izhajala romantična ljubezen, le da je element vzvišene ljubezni prevladal nad spolnim poželenjem. Ta projekcija ustvarja občutek, da smo z drugim človekom eno. Moški ali ženska s svojo osebnostjo in svojimi značilnostmi odgovarjata na tisto česar posameznik ali posameznica nimata, pa se tega v samem bistvu ne zavedata, dokler ne stopita v ljubezenski odnos. Ta manko, ki ga čuti posameznik pa v resnici izvira iz njegove osebne identitete, ki je nepopolna zato z ljubezenskim razmerjem na simbolni ravni postane popoln (Giddens 2000, 45-52).

Pojmi in predstave romantične ljubezni so najprej zajeli meščanske skupine, ki so poskušale zakonsko zvezo osvoboditi širših sorodstvenih vezi in ji dati poseben pomen. Prav v tem je bila njena moč in revolucionarnost, saj je dala povod za predstavo o tem, da razmerje lahko temelji na čustveni povezanosti dveh ljudi in ne v zunanjih družbenih merilih. Tako je nastal dom kot poseben kraj, ločen od delovnega okolja, kjer so posamezniki lahko pričakovali toplino in čustveno podporo in je bil tako v nasprotju z instrumentalnostjo delovnega okolja. Odnos med zakoncema pa je imel prednost celo pred obveznostmi do otrok (Giddens 2000, 33).

Iskanje partnerja je vedno potekalo po določenih družbenih normah. Pred stoletjem se je dvorjenje začelo, ko je mladi mož zaprosil za dovoljenje, da sme priti na obisk k dekletu, za katerega se je zanimal. Če in ko je prišel, so bila dekletova mati oziroma drugi člani njene družine skoraj vedno navzoči. Med drugo svetovno vojno je »priti na obisk« zamenjalo »biti fant in dekle«. Nenehno možnost, da bi bil moški lahko mobiliziran, je namreč zahteval ritual, ki je imel vgrajene nekoliko več zavezanosti, kakor da bi »biti fant in dekle« lahko pomirilo tesnobo, povezano z možnostjo izgube, ki jo je vzbujala vojna. Po vojni, ko je veliko mladih šlo študirat, se je kot oblika dvorjenja naenkrat uveljavilo zmenkovanje. Na mesto vpliva staršev je stopil pritisk vrstnikov, ki je imel različne oblike. Razvili so se novi rituali dvorjenja, ki so temeljili na hierarhiji, vzpostavljenih med študenti samimi. Med mladimi moškimi se je denimo razvila močna konkurenca, kdo bo hodil na zmenke s tistimi ženskami, ki so bile vsesplošno priznane kot »prva liga«, in se s tem uveljavil kot alfa samec. Seksualna

revolucija v šestdesetih letih prejšnjega stoletja in vključitev žensk v delovno silo sta dali povod za razmah feminističnega gibanja in rahljanje starih pravil dvorjenja. Pojem seksualne osvoboditve je igral nadvse pomembno vlogo v spremembah, ki so nastale v spolnih stikih med ljudmi. Ko je homoseksualnost dosegla večjo družbeno spremljivost, so tudi druge spolne norme postale bolj fleksibilne in vključujoče (Salecl 2010, 65).

Romantična ljubezen je predstava o ljubezni, ki jo lahko takoj prepoznaš kot pravo, saj ko jo enkrat najdeš, drži za vselej. V središču njene predstave je človek, ki je poseben in ki nam je na nek način namenjen. Romantično ljubezen lahko razumemo tudi kot ljubezen, ki je usmerjena k »imeti«. Vez med partnerjema se osredotoča na pričakovanja, kaj bo ta odnos človeku prinesel oziroma ali bo izpolnil naš lasten manko, ki ga čutimo v nepopolni osebnosti. Taka ljubezen človeku ne da dihata in ga hromi, duši ne pa poživlja (Fromm 2004, 45). S časom lahko postane kot svinčen oklep, ki se ga človek na vsak način želi otresti in zbežati izpod okrilja njegove varnosti in skrbi v svobodo.

2.3 Prehod od krščanstva v moderno pojmovanje partnerstva

V drugi polovici 19. stoletja je Pavlina Pajk napisala članek o ženskem vprašanju, v katerem pa se zavzema za vzgojo ženskega srca in ne razuma. Trdi, da je edini pravi poklic ženske materinstvo in s tem podložnost, pokornost in zvestoba možu. Nasprotuje obveznemu šolanju deklic, ker je učenje matematike, fizike in drugega za deklice mučenje (Leskošek 2002, 41-42).

Namen revije Slovenka je bil izobraževanje žensk, nujnost za njihovo enakopravnost z moškimi. Ženske ostanejo kljub izobraževanju zveste soproge in skrbne matere oziroma to vlogo opravljajo še bolje kot prej. Apelirali so na moške, naj svojih žena ne puščajo v nevednosti, saj bo njihova sreča večja, če bo žena postala ustrezna sogovornica. Zahtevajo daljše in boljše izobraževanje za deklice, vanj pa nujno vključiti tudi gospodinjstvo, ker je prava ženska le tista, ki se ne odpoveduje svojemu poklicu gospodinje (Leskošek 2002,43).

Alma Sodnik, doktorica filozofije in prva ženska profesorica na Ljubljanski univerzi je kljub svoji izobrazbi in aktivni participaciji v javnem življenju menila, da »čim bolj ženska opravlja dela, ki so jih prej opravljali moški, bolj pojemajo njene telesne in duševne lastnosti, ki vsebujejo normalno največ privlačnosti za moža«. Pravi, da je to tudi vzrok, da so ženske, ki delajo v "moških" službah samske. Samskost pa je tudi glavna nevarnost, ki preti »pristni«

ženski, ki se ne more uveljaviti, hkrati pa so te javne uslužbenke ženske, ki imajo telesno in duševno največ smisla za materinstvo. Sodnikova pa hkrati zelo jasno zatrdi, da nista edina ženska poklica materinstvo in gospodinjstvo, tem več je ženska zmožna opravljati paleta različnih del. Klasični poklici so vzgojiteljica, učiteljica, otroška vrtnarica, družabnica, pomočnica pri domačem delu, gospodinja, strežnica, šivilja itd. Poleg tega je lahko tudi obrtnica in uradnica, možni so še ženski socialni in akademski poklici. Vodilo pri izbiri pa mora biti »ohraniti žensko« v svoji lastni naravi« (Leskošek 2002, 45).

2.3.1 Ženske med kariero in družino

Ideja moderne je tako oblikovala model družine, ki je žensko enačil z družino, materinstvom in gospodinjstvom. Na ta način ji je določil nesamostojnost, njeno usodo pa priklenil na dohodke in usodo moža. Moški je postal tisti okrog katerega se je vrtel trg dela, ženska pa je bila podrejena vsem zakonitostim tržne družbe, moške mobilnosti, njeno življenje pa utemeljeno na domnevnem biološkem poslanstvu, ki naj bi ji izpolnil in osmisлил življenje (Beck in Beck-Gernsheim 2006, 8). Družinsko delo in proizvodnja pa sta podrejena medsebojno nasprotujočim principom organizacije. V prvem vlada brezplačno opravljanje dela, žrtvovanje za drugega, razdajanje sebe za korist družine, v drugem zakoni trga, plačilo, konkurenčnost in mobilnost (Beck in Beck-Gernsheim 2006, 36).

V zadnjih desetletjih je bil življenjski potek podvržen številnim spremembam. Oblika in odnosi znotraj klasične družine so se spremenili, govorimo o pluralizaciji družinskih oblik. Ob že »uveljavljenih oblikah« so se pojavile nove, stare pa so se napolnile z novimi, drugačnimi vsebinami (Grah 2001, 21).

Nuklearna družina, po Parsons najbolj funkcionalna družinska oblika je začela izgubljati svoj pomen in ni več idealni model po katerem bi se bilo potrebno zgledovati. Trendi spreminjanja družinskih oblik se kažejo v naraščanju števila zakonskih zvez, enostarševskih družin, vedno več parov živi v kohabitaciji in vedno več je samskih ljudi, ki se za poroko odločajo kasneje ali pa sploh ne. Vsak ima izbiro, da si samsko življenje organizira po svoje, kar posledično pomeni, da ljudje vedno hitreje prehajajo iz enega načina življenja v drugega (Švab 2001, 22).

2.3.2 Celibat

Kar nekaj poklicev je bilo povezanih s celibatom, poleg tega se je bilo s samskim življenjem mogoče izogniti trdim zahtevam zakonskega življenja. Vprašanje samstva je bilo na prelomu

19. in 20. stoletja zelo aktualno. Oblikoval se je sloj moških s posebnim načinom življenja. Pogosto so pred njimi svarili ženske, uslužbenke v trgovinah, gostinstvu in gospodinjske pomočnice, ki so bile predmet njihovega poželenja, kot je bilo videti v poglavju o telesu in nezakonskih materah. Eden od piscev je v Slovenki (Slovenka, št. 11, 1900, str. 45) zapisal, da so samci egoisti. Narava je ustvarila moža za ženo in narobe, ženo za moža, in ta zavest je prirojena. Torej ustreza popolnoma naravnosti in nramnosti, da težita, da bi se združila. Zato ni nič narobe, če ženske tekajo za moškimi, kakor moški tekajo za ženskami. Uradniške službe so bile za moške ugodne in življenjske razmere boljše, če so ostali samski, saj je bilo življenje v družini kljub draginjskim dokladam dosti težje (Leskošek 2002, 204).

Drugačno usodo so imele samske ženske. Kot izpraznjeni spol, device, nespolna bitja, možače ali tretji spol niso bile ženske. Ženske namreč vodijo goni, so noseče, lahko dojijo in so matere, vse to je bilo enačeno z žensko kot spolom. Samske ženske niso imele zunanjih znamenj spolnosti, ker niso bile noseče. V tem smislu so bile podobe moškimi, ki prav tako navzven ne kažejo spolnosti. Tem ženskam je bilo dovoljeno več kot materam oz. skoraj toliko kot moškimi. Vendar jih niso več uvrščali v ženski svet. Samske ženske so bile zato konstruirane kot nespolna bitja, zlasti pa kot neženske. Tako se je lahko ohranjala ista konstrukcija ženskosti, kakor je veljala vse dotlej. Vse te oblike rešitev nam kažejo na neskončno fleksibilnost kategorije spola; gospostvo je za svojo ohranitev vselej nadejalo nove rešitve oziroma jih je nadejalo vsaj toliko časa, dokler se samske ženske niso same uvrstile med ženske in zahtevale zase tudi spolnosti (Leskošek 2002, 253).

Samske ženske v množični kulturi so bile vedno prikazane oz. upodobljene in opisane na negativen »umazan« način, ki je vplival na življenje mnogih žensk, ter je bil hkrati popolnoma napačen. Te podobe, nekatere med njimi stare tudi 150 let, se še vedno prikazujejo, ideje pa so samo reciklirane (Israel v Nelson 2000, 37).

Zgodovina nam kaže kako dinamična in grozeča je v resnici samska ženska. Glede na to, kako jo je zahodna kultura skozi zgodovino sprejemala ali zavračala, postane samska ženska merilo za napredek žensk nasploh.

Tako je bil za učiteljice celibat predpisan in hkrati neprostovoljna samskost. Če so se učiteljice poročile so namreč izgubile službo. Mlade učiteljice so pogosto pošiljali v zapuščene kraje, kjer niso imele ne družbe, ne duševne opore, ne razvedrila. V primeru, da se je učiteljica zaljubila ali dobila partnerja so jo takoj premestili v drug kraj. Celibat za učiteljice, ne pa za učitelje, naj bi onemogočil, da bi bile učiteljice konkurenca moškimi

učiteljem (Leskošek 2002, 99-102). Poleg tega so učiteljice dobivale 80% plače učitelja, razlog za to, pa so navajali, da ženskam ni treba skrbeti za družino.

Učiteljski poklic je samskim ženskam omogočal določeno mero avtonomije in samostojnosti: lahko so potovale, živele same ali skupaj z drugimi ženskami in si pridobile ekonomsko varnost ter spodoben socialni status. In naj bi bil kot odgovor na iskanje spodobne rešitve za "armado" nepreskrbljenih žensk, samskih pripadnic srednjega razreda, ki so jo sprožile spremembe, ki jih je v 19. stoletju povzročila eksplozija evropskega prebivalstva (Serše v Mrgole Jurkič 1998, 51).

Poleg tega je bilo obnašanje učiteljic v javnosti zelo pomembno, ker so morale biti vzgled mladini in ker se je tak lik ujema s pričakovano vlogo tega poklica v družbi. Na primer navedena pogodba iz Amerike, vendar so podobne moralne omejitve veljale tudi pri nas, vključuje: določena je barva in dolžina obleke; prepovedano je bilo ličenje in barvanje las, določeno je bilo, s kom se lahko učiteljica pelje v avtomobilu; v javnih prostorih je bilo prepovedano kajenje, pitje vina, piva in viskija ter lizanje sladoleda; horalegalis med 20. in 6. uro; in zadnja določba, ki se edina nanaša na delovno obveznost, to je, mora poribati razred in zakuriti peč (Apple in Milharčič v Mrgole Jurkič 1998, 117).

Leta 1930 je celibat tako veljav tudi za zasebne in javne uradnice. Mnenja so bila, da je noseča učiteljica pohujšanje za otroke; poročena žena ne spada v službo, njeno delo je doma; dvema gospodarjema ni mogoče služiti, kjer je žena v službi trpi dom ali pa služba. Številni so bili v skrbeh glede vzgoje otrok tistih žensk, ki so v službah. Ker ni dovolj služb naj bi delal samo en družinski član.

Nasprotniki celibata so trdili, da je zahtevati celibat od žene, ki jo materialna ali duševna potreba sili v poklicno delo, je absurdno in protinaravno. Poklic ne more biti nadomestilo za zakonsko življenje in materinstvo (Leskošek 2002, 103).

Leta 1938 je bil uzakonjen delni celibat učiteljic, takrat so predlagali, da naj ženska pusti službo, če ima moški več plače. Takemu predlogu so nekatere učiteljice nasprotovale: » Saj ne delamo le za denar, moškim želimo stati ob strani v vsem kulturnem, gospodarskem in socialnem življenju in dogajanju. Potrjujemo tudi trditev, da študiramo le zato, da si najdemo začasno streho nad glavo in najdemo moža. Poklic ni le izhod v sili, temveč notranja potreba. S tem pokažemo popolno pomanjkanje samozavesti in čuta odgovornosti. Z razkoli smo se same onemogočile znotraj poklica. Ne smemo se odpovedati ali celo opravičevati, ker želimo kljub poroki še vedno delati v poklicu. Pri nas pa nekatere učiteljice škodoželjno kažejo na

druge uradnice, naj tudi njim uvedejo celibat, in se ne zavedajo svojih ženskih pravic. Morale bi zahtevati odpravo celibata, ker je protinaraven in krivičen, in zase zahtevati popolno pravico do dela in do svobode pri izbiri poklica (Ženski svet v Leskošek 2002, 104).

Zahteva po odpravi celibata se je nanašal na zahtevo po pravici do seksualnosti. Spolni nagon je elementaren in močan, zato je protinaravno, da bi ga zatirali, zahteva po celibatu je namenjena krotitvi nagona in s tem nadzoru žensk (Leskošek 2002, 105).

3 ŽIVLJENJSKI PREHODI IN POTEKI

Ko razmišljamo o partnerskih zvezah, njihovem nastajanju, trajanju in minevanju naletimo na množico vprašanj in področij, ki se ukvarjajo s tem vprašanjem. V človekovi zgodovini so bili odnosi med spoloma vedno toliko pomembni in problematizirani, da niso bili v nobeni družbi prepuščeni zgolj slučaju ali pa kontingenčnim silam poljubnega oblikovanja in ohranjanja. Z njimi se je ukvarjala tako religija, etika, filozofija, zakonsko in kazensko pravo, politika, ekonomija, v novejšem času tudi vse sodobne družbene in humanistične vede.

Predkrščanske družbe pričajo o zelo pestrih oblikah ureditve skupnega življenja, ki je bilo predvsem zavezano ekonomskim, socialnim in političnim interesom. S prihodom krščanstva to težišče ostane, dodaja pa se še moralna komponenta prepovedi in omejevanja posameznih oblik organiziranja in skupnega načina bivanja, ki s svojim vplivom sega vse do današnjih dni.

S pojavom tako imenovane družbe blaginje, ki posamezniku omogoča dokaj visoko stopnjo ekonomske neodvisnosti in socialne varnosti, ekonomski in socialni temelj za sklepanje in dolgoročno ohranjanje zakonske zveze vedno bolj izgubljata svoj pomen. Na njuno mesto pa prihajajo dejavniki, ki spodbujajo iskanje samega sebe, razvoj lastnih potencialov, svobodo in osebno rast. Od razmerja pričakujemo veliko več, ne pristajamo več na vsakršne odnose in si želimo, da nas življenje v dvoje osmisli in nam daje možnost za nenehen razvoj. Uspešno partnerstvo tako postaja sinonim za proces nenehnih pogajanj, usklajevanj in sprejemanj kompromisov. Ko ti mehanizmi odpovejo, navadno odpove tudi partnerstvo. V središče same zveze prihajajo dejavniki, ki so že v svojem bistvu veliko bolj nestabilni. Materialna osnova in ljubezen sploh nista tisti, ki držita zakonsko zvezo in družino skupaj. To, kar ju resnično

združuje, je strah pred samoto. To, kar nam grozi in česar se bojimo zunaj nje, je samota, ki zato – vsem zakonskim krizam in konfliktom navkljub – predstavlja najstabilnejši fundament zakona v nestabilnem okolju sodobnih družb. (Beck in Beck Gernsheim 1990, 43).

Pred nas se postavljajo vedno nova in nova vprašanja, na katera bomo morali odgovarjati v prihodnosti razvoja družbe in skupnega življenja v njej. Ali je vsa ta enakost in svoboda, ki jo obljubljuje moderne družbe tudi v resnici možna? Ali nas ne oddaljuje od naših bioloških in družbenih danosti, ki nas na nek način determinirajo in pogojujejo naše življenje? Se je človek zmožen izviti iz večnih prisil in svobod, ki so mu inherentne, kot tudi vsemu bivanju nasploh? Ali ne hrepenimo po nečem kar nam intimni odnosi ne morejo dati? Ali ne iščemo nečesa drugega? Ali ni to spet ena izmed ideologij in utopij našega časa? Ali pa je pot v rešitev in resnično svobodo, ki bo temelj zdravih in izpolnjujočih medsebojnih odnosov? Kdo ve. Čas bo odgovoril na vsa ta vprašanja.

In kdo pravi, da je demokracija, ki predpostavlja svobodo in enakost lahka in nenaporna. A poti nazaj ni. Čeprav bi si jo nekateri zelo želeli. Nostalgija za tradicionalno zvezo, ki je trajala »večno«, pomeni oziranje nazaj in idealiziranje preteklosti. A vedno nove zgodovinske raziskave nas učijo, da le ta ni bila tako rožnata kot se včasih prikazuje. Poleg tega je tradicionalna zveza slonela na neenakosti spolov in na zakonsko utemeljenem lastništvu moškega nad žensko, kar se zdi za današnje razmere in pojmovanje družine povsem nedopustno. Pred nami je naloga, da poiščemo način organiziranja skupnega bivanja, ki bo v svojem bistvu odgovoril na globoke psihološke potrebe vsakega človeka po bližini in varnosti, kot tudi dopuščal razvoj enakopravnosti, svobode in medsebojnega zaupanja med partnerjema. Kdaj nam bo to uspelo ni jasno, jasno pa je gotovo, da bo ta problematika aktualna še dolgo v prihodnost, saj so še vedno prisotne globoke razlike in napetosti med spoloma, ki jih bo odpravil le čas in trdo ter prizadevno delo, tako na osebni kot družbeni nivoju.

Zakonska zveza je sprejetje posledičnosti, ki je »priložnostna« srečanja nočejo sprejeti. V tem primeru dvojnosti ni več. Negotovost zamenja gotovost, da posledice dejanj lahko trajajo dlje kot njihovi vzroki. Negotovost nikoli povsem ne izgine, morda je cena za partnerja – partnerstvo previsoka. Nikoli ne moremo biti prepričani, da gre zgolj za »epizodo« (Bauman 2002, 52).

Življenjski potek ne glede na družbenozgodovinske okoliščine pomeni nekakšno potovanje posameznice ali posameznika skozi življenjski cikel od rojstva do smrti. Pojem poti se tu nanaša na življenjsko linijo ali biografijo. Življenjska pot seveda lahko spreminja smer,

stopnjo in hitrost spreminjanja. Ko raziskujemo življenjski potek, preučujemo družbene vzorce tega potovanja in posamična pričakovanja, odločitve, smeri gibanja.

Življenjski potek je glavna institucija socializacije, ker določa normativni okvir, ki daje smernice tako za posamični biografski potek kot za socialno uvrščanje posameznic in posameznikov. Pojem življenjskega poteka je tako hkrati psihološki – nanaša se na spremembe v posameznikovi biografski izkušnji in identiteti ter socialni vključenosti skozi življenje - in sociološki – nanaša se na družbene, institucionalne strukturne spremembe v socialnem in zgodovinskem času, ki vplivajo na življenjski potek. V raziskovanju življenjskega poteka imamo torej opraviti z dvema ločenima raziskovalnima področjema: raziskovanjem posamičnih življenjskih potekov in biografij (psihološki pristop) ter raziskovanjem družbenega konteksta in institucionalnega reda, ki vpliva na socialno vključenost ljudi (sociološki pristop) (Ule 2008, 17).

V življenjskem poteku večine ljudi v dobi klasične moderne so se sinhrono izmenjavali zgodnje otroštvo, šolsko obdobje, mladost in končanje šolanja, vstop v delo in oblikovanje družine, upokožitev in starost. V vsakem teh obdobjih so veljala ustaljena pravila in standardi, ki so bili obvezni in obvezujoči za vso generacijo. Vsak njen član je sledil svoji generaciji in prehodom značilnim zanj. To je vnašalo določeno stabilnost v življenjske poteke in prehode ter omogočalo načrtovanje prihodnosti (Ule 2008, 33).

Življenjski poteki – prehodi niso več predvidljivi kot so bili v preteklosti, ampak morajo biti izpogajani v institucijah, skozi katere gredo ljudje. Usmeritve se nagibajo k destandardizaciji in deregulaciji prehodov. Destandardiziranje življenjskih potekov je posledica predvsem naslednjih značilnosti:

- vse večji raznolikosti v vzorcih življenjskega poteka, ki zmanjšujejo verjetnosti podobnih biografij pri posameznikih, ki pripadajo podobnim družbenim skupinam (družbenim razredom, spolu, starostni kohorti). Posledično se zmanjšuje primerljivost življenjskih potekov. Posameznik svoje življenje vse manj doživlja kot del »kolektivne usode«. Življenjski poteki postajajo vse bolj detradicionalizirani in vse bolj odvisni od posamičnih odločitev in izbir;
- vse večjega obsega možnih življenjskih dogodkov, ki vplivajo na življenjske načrte in prehode tako, da ti postajajo vse bolj odvisni od posamičnih dosežkov. To zahteva od ljudi več biografske samorefleksije. Povečuje se individualizacija doživljanja in

spopadanja s prelomnimi življenjskimi dogodki, posledice uspehov ali neuspehov pri tem pa se vse bolj pripisuje svoji lastni sposobnosti ali nesposobnosti,

- *procesov konstruiranja identitet, biografskih perspektiv in življenjskih strategij se osrediščajo okrog posameznikov. Narašča prepričanje ljudi, da se lahko zanašajo le sami nase, vendar zaradi vse večje prožnosti življenjskega poteka postajajo življenjski načrti vse manj stabilni, vse bolj »tekoči« in začasni, odprti za stalno preurejanje. Iskanje svoje identitete postane nikoli končani projekt;*
- *posamezniki se nagibajo k oblikovanju večdimenzionalnih identitet brez jasnega hierarhičnega reda. Sposobnost posameznika, da prožno premika žarišče svoje identitete in preureja njene elemente, povzroči pluralizem identitet, ko posameznik napreduje skozi različne družbene kontekste;*
- *nepovezanost in prožnost ureditve in zaporedja položajev in vlog, ki jih zavzema posameznik v svojem življenju, spodjedata možnosti za predvidevanje in napoved prihodnosti. S tem se zmanjšuje možnost za izoblikovanje dolgoročnih, stabilnih pričakovanj. Za posameznika je zato precej težje iz aktualnih okoliščin vplivati na njegovo prihodnost. Razlike med pričakovano in doseženo kariero lahko vodijo k psihološkim obremenitvam, samoobtoževanju, pa tudi k socialnim konfliktom;*
- *večja prožnost, nepovezanost in raznolikost vzorcev življenjskih potekov zato bolj podpira delovanje, usmerjeno v sedanost namesto v prihodnost. Posameznikov časovni horizont se oži, večji poudarek je na neposrednem doživljanju. Zdajšnja zadovoljstva postanejo pomembnejša kot tudi prihodnja poplačila ali minule zveze. Sedanost se zaznava kot »tu in zdaj« in ne kot element v gibanju od preteklosti v prihodnost (Buchmann v Ule 2008, 39).*

Beck izraža pesimizem, ko govori o ljubezni v sedanjem času. Pravi, da je v družbi tveganja ljubezen potrebna kot nikoli poprej, hkrati pa je bolj nemočna kot kadarkoli poprej. Ljubezen celo ni dovolj, da bi obdržala skupaj partnersko zvezo ali družino. Po Becku je tisto, kar resnično združuje in predstavlja najstabilnejši fundament partnerske zveze – strah pred samoto (Beck 2006, 43).

Bauman jasno opozarja na bledenje in pešanje, razpadanje in razkrajanje človeških vez, skupnosti in partnerstev. Na zveze in partnerstva gledamo in jih obravnavamo kot stvari, ki bodo porabljene, ne proizvedene, podrejene so enakim kriterijem vrednotenja kot vsi drugi porabni predmeti. Zaveza »dokler naju smrt ne loči« se spreminja v »dokler traja

zadovoljstvo«, če ima eden od partnerjev boljšo možnost in večjo korist, če iz partnerstva izstopi namesto da ga poskuša ohraniti. Zato se predpostavljena začasnost partnerstev spreminja v samo izpolnjujočo prerokbo (Bauman 2002, 206).

Zaradi vseh omenjenih sprememb v intimnih odnosih, ki smo jim priča v sodobni družbi, se v javnosti večkrat zastavlja vprašanje ali je intimna zveza v krizi in ali njen obstoj mineva? Toda ob takem vprašanju, se kot sociologi moramo takoj vprašati, kakšno obliko odnosov in intimnih povezav imajo ljudje, ki govorijo o krizi in koncu obstoja intimne zveze v mislih. Govorica statističnih podatkov je sicer nedvoumna: število razvez narašča, prav tako število sklenitev zakonskih zvez in drugače vezanih posameznikov. Tradicionalni model življenjske skupnosti, ki jo tvorijo starši in njihovi otroci, danes ni več prevladujoč. Zakonska zveza kakršno smo poznali, preprosto izgublja tla v empirični realnosti, kar pa še zdaleč ne pomeni, da jo ne nadomeščajo drugačne in bolj fleksibilne oblike življenja v skupnosti.

3.1 Življenjski potek kot zaporedje prehodov

Življenjske perspektive in variacije v življenjskem poteku se razvijajo predvsem v prehodih, ki povezujejo različna območja in faze življenjskega poteka. Življenjski potek v vsaki organizirani družbeni skupnosti pozna svojsko zaporedje prehodov iz določenega življenjskega obdobja v drugo. Te prehode pogosto zaznamujejo različni formalni in neformalni obredi prehoda med življenjskimi obdobji. V sodobnih družbah poznamo na primer prehod od predšolskega obdobja otroka v šolsko obdobje, pa prehode med različnimi ravni izobraževanja, iz obdobja izobraževanja v zaposlitev, prehod iz samskega obdobja v partnersko skupnost, iz zaposlitve v upokojevitve. V vsakem od teh prehodov pridobi človek nov družbeni položaj, pogosto povezan z vstopom v novo socialno institucijo. Z vstopom v šolo postane šolar, z rojstvom otroka postane starš. Ob tem pridobi nove, specifične družbene vloge, pravice in dolžnosti. V tem smislu govorimo o življenjskem poteku kot zaporedju prehodov med različnimi življenjskimi obdobji in situacijami. Ti prehodi so običajno povezani z negotovostmi, ki jih moramo obvladati ob prehodu v novo življenjsko obdobje, zato predstavljajo svojevrsten življenjski izziv.

Poznamo dve obliki prehodov: statusni prehodi in prehodi udeležbe. Statusni prehodi pomenijo napredovanje v linearnem življenjskem poteku (npr. napredovanje na delovnem mestu, prehod iz nižje stopnje šolanja v višjo). Prehodi udeležbe pa pomenijo spremembo smeri v življenjskem poteku (npr. izguba službe, ločitev). Pojem »statusni prehod« sta uvedla

Barney Glaser in Anselm Strauss v sedemdesetih letih v okviru teorije o spremembah načina integracije posameznika v družbo. Statusni prehodi ne le nadzorujejo življenjski potek, temveč so tudi glavna referenčna točka za načrtovanje življenjske poti posameznice ali posameznika. Opredeljujejo družbeno pričakovano trajanje nekega življenjskega obdobja, zaporedje dejavnosti in zaželene rezultate. Vzpostavljajo tako imenovano normativno biografijo. Statusni prehodi se razlikujejo predvsem glede na to, koliko nadzora imajo nad nami institucije; na primer kakšne so družbene možnosti in zahteve za napredovanje v izobraževanju, za prehod v delo, za prehod v starševstvo, upokojevanje (Ule, 2008,22).

Posameznik morajo na prelomnih točkah življenja ravnati previdno, in to ne le v prehodih iz enega položaja v drugega, temveč tudi tedaj, ko določajo red dogajanja znotraj posameznih prehodov. Vendar: kolikor manj povezave je med različnimi življenjskimi področji, ki jih zagotavljajo institucije in predpisi kulture, bolj tvegani postanejo statusni prehodi. To obratno poveča pritisk na posameznike, da sami upravljajo in preoblikujejo svoj življenjski potek. Če jim ne uspe vzpostaviti manjkajočih zvez med institucijami, tvegajo, da bodo pri statusnih prehodih nazadovali, da bodo imeli manjši prostor delovanja in manj možnosti za vrnitev v normalen življenjski potek.

Statusni prehodi so vezani na socialno promocijo, prestiž in pomenijo vertikalne prehode, na primer napredovanje na delovnem mestu. Prehodi v socialni udeležbi pa pomenijo prehajanje iz institucije v institucijo in pomenijo horizontalne prehode, na primer zamenjava delovnega mesta. Horizontalna dimenzija prehodov pomeni razlikovanje med institucijskimi območji v celotni družbi. Vertikalna dimenzija prehodov pa pomeni razlikovanje med vplivnimi in prestižnimi območji delovanja. Prehodi v socialni udeležbi pomenijo vstop v kako novo institucionalno ali interakcijsko polje – npr. rojstvo otroka – ali izstop iz njega – npr. konec šolanje, odhod iz izvorne družine - in so manj jasni in spektakularni kot prehodi v položaju.

Med tem dvema vrstama prehodov so kvalitativne razlike. Prehodi v socialnem položaju omogočajo predvsem mobilnosti navzgor ali navzdol v kaki instituciji, pri čemer se zdi, da je mobilnost navzgor zaželena, navzdol pa nezaželena, saj običajno pomeni tudi znižanje socialnega in posledično psihološkega statusa posameznika. Včasih, posebej ob protislovnosti socialnega položaja, posameznik tudi odkloni prehod navzgor ali se zavestno odloči za prehod navzdol. To se dogaja predvsem v primerih, ko s tem uskladi ta položaj z drugimi položaji v svoji individualni biografiji, na primer odkloni napredovanje na delovnem mestu zaradi usklajevanja z družinskimi ali starševskimi vlogami.

Strukturni položaj posameznice ali posameznika lahko pravzaprav razumemo kot »ureditev« različnih udeležb, položajev in vlog. Življenjski potek lahko potem analitično opredelimo kot zaporedje takšnih ureditev. Zanimivo je, da se doseženi položaj lahko ohrani daleč čez obdobje dejanske udeležbe v institucionalnem polju; na primer ohranitev dosežene izobrazbe po izstopu iz izobraževalnih institucij ali ohranitev delovnega statusa tudi v času upokojitve ali ohranitev starševskega statusa tudi takrat, ko otroci odrastejo in odidejo iz izvorne družine. (Levy 1997, 78).

Posameznica ali posameznik lahko sočasno sodeluje v več institucijah oziroma v več poljih interakcije. Govorimo torej o večkratni udeležbi; na primer se izobražuje, je zaposlen, ima družino, sodeluje v interesnih združenjih. Udeležba v le enem institucionalnem polju je verjetno stvar le specifičnih družbenih situacij in je po večini prisilna, ne prostovoljna. Tak primer prisilne enkratne udeležbe je podrejenost kaki totalni instituciji, kjer en sam interakcijski kontekst v celoti ureja vsakdanje življenje članov; na primer dolgotrajno bivanje v bolnišnici, zaporu. Tudi majhni otroci sprva živijo v družini kot totalni instituciji. Podobno temu je življenje žensk v tradicionalnih družinah. Družina je bila za nezaposlene ženske običajno edina institucija, ki je predstavljala vse vloge, odnose in artikulacijo njihove identitete. Zato je (bil) vpliv družinskega življenjskega poteka na življenjski potek nezaposlenih žensk veliko močnejši kot pri zaposlenih ženskah.

Večkratna udeležba pomeni, da strukturni položaj posameznika ni odvisen samo od ene institucije, ampak je določen z vsemi udeležbami, od katerih vsaka vsebuje kak poseben vidik, pomemben za socialni položaj in identiteto posameznice ali posameznika. Prav spremembe območja udeležbe najbolj dramatično posegajo v življenjske poteke ljudi. Prav ta vidik, torej na spremembe območja udeležbe, moramo biti pozorni tedaj, ko raziskujemo prehode v življenjskem poteku posameznikov (Ule 2008, 22-24).

Obe vrsti prehodov, položajni in udeležbeni, imajo strukturne, kulturne, etične, socialne ter individualne prestižne komponente. Te povzročajo spremembe posameznikovega mesta v družbeni strukturi, v delitvi moči in hierarhičnih položajih. Povzročajo spremembe vlog, identitet, samovrednotenja in ocen drugih, spremembe v interpretacijah in rekonstrukcijah avtobiografij. Spremembe v udeležbi imajo bolj obsežne in večje posledice za identitetni razvoj in potek posameznika ali posameznice. Statusne spremembe in prehodi pa bolj odmevajo na zunaj ter bolj vplivajo na socialni položaj posameznika.

Naj so prehodi statusni ali udeležbeni, povezani s pričakovanjem ali negotovostjo, vedno so bolj ali manj tvegani. Statusni prehodi so povezani z dramo družbenega uspeha ali padca po

družbeni lestvici, še zlasti tedaj, ko zadevajo pomembne stopnje v življenju posameznice ali posameznika. Udeležbeni prehodi vsebujejo tveganja izboljšanja ali poslabšanje življenjskih možnosti, povezana so s tveganji pravih odločitev, izbir. Prinašajo večje osebne prelomnice in drame. Pomislimo samo na odločitve o izbiri šolanja, poklica, partnerja.

V življenjskem poteku in prehodih smo pozorni predvsem na dva pogoja: varnost in omejitve. Če v življenjskem poteku posameznika prevladuje potreba po varnosti, bo pri pomembnih življenjskih prehodih in odločitvah bolj pripravljen plačati visoko osebno in socialno ceno za ohranitev tradicionalno preizkušenih in normativnih vzorcev. Prej se bo pripravljen odpovedati osebnim načrtom in pričakovanjem zato, da bo socialno sprejet in odobravan v svojih dejavnostih. Kadar pa posameznika v ocenah življenjskega poteka bolj motijo omejitve, bo iskal boljše možnosti. Če je človek v določenem življenjskem obdobju omejen in nima na voljo alternativ, lahko postane nezadovoljen, utesnjen. Glede na osebno oceno življenjskega poteka in osebne preference ljudje ocenjujejo tveganja, strategije in alternative, povezane z določenim prehodom (Ule 2008, 24-26).

3.1.1 Oblikovanje življenjskih biografij

Vsakdanje življenje doživljamo kot neki skoraj spontan tok dogajanj, na katerega se spontano in rutinsko odzivamo. Ta vtis spontanosti in gladkega toka dogajanj pa traja le toliko časa, dokler se ne pojavijo situacije in dogodki, ki od nas terjajo kaj več kot samodejno odzivanje nanje. Življenjski dogodki so dogajanja v vsakdanjem življenju, ki se pojavijo v določenem časovnem intervalu in spremenijo življenjski potek, osebno biografijo (Ule 2008, 26).

Niklas Luhman navaja eno od vprašanj, ki se nanašajo na paradokse subjekta moderne in sicer: vprašanje refleksije lastne biografije oz. življenjske kariere: Kako to, da to nič, kar sem počel do sedaj, ne določa tega, kar sem, vendar pa to, kar počnem sedaj, določa to, kar sem bil? To vprašanje je Luhman analiziral pod nazivom "problem kariere". Prav slednji problem je po njegovem mnenju značilen in problematičen za ljudi sodobnih družb (Luhman 1994, 32).

Tudi gibanje posameznikov v času in prostoru je vse bolj pogojeno s prevladujočim individualizmom in posameznikovim dejavnim oblikovanjem svoje biografije. Velika razlika je med življenjsko biografijo, ki nastaja kot posledica zavestnih izbir, ki so prispevek k samooblikovanju posameznika, in biografijo, ki je predvsem rezultat bolj ali manj slabih kompromisov med željami in možnostmi njihovega uresničevanja. Prehodi niso več predvidljivi in življenjski poteki postajajo vse bolj detradicionalizirani in vse bolj odvisni od

posamičnih odločitev in izbir. Spremembe v pozni moderni zadevajo bolj jedro vsakdanjega življenja, izbiro načina življenja, usklajevanja svojega življenja z življenjem ljudi povezanih z nami. To usodno vpliva na življenjski potek, ki postaja vedno bolj osebni projekt in vedno manj generacijska praksa (Ule 2008, 52).

Predpostavka tradicionalnih modelov spolne socializacije je bila, da bodo moški v življenju dajali prednost delu in karieri, ženske pa družini, materinstvu in gospodinjstvu. Dekleta, ki so bila uspešna v šoli, so v preteklosti starši in učitelji sicer spodbujali, vendar bistveno manj kakor fante. Nekatere feministične avtorice so trdile, da izvirajo te spolne neenakosti iz kapitalističnih proizvodnih odnosov, druge pa so videle izvor teh neenakosti v medosebnih odnosih v družini. Verjetno pa je treba upoštevati tako patriarhalne kakor kapitalistične strukture in njihovo medsebojno krepitev.

Empirično je dokazano, da so ženske nosilke trendov odmika od tradicionalnih normativnih pričakovanj; npr. s samskim življenjem, poznim materinstvom, spolnimi odnosi izven zakona (Ule 2003, 52).

Biografije so po Giddensu pomembne, ker posameznik skozi termine lastne biografije reflektivno razume identiteto sebe, ki je več kot značilna poteza ali zbirka posameznikovih potez. Identiteta sebe tudi ni nekaj enostavno danega z delovanjsko kontinuiteto posameznika, ki za to opravljanje reflektivnega dela potrebuje zavestno ubesedeno (avto) biografsko pripoved (Ule 2000, 196-197).

Individualizacija pomeni, da se je vsaka biografija posameznika premaknila od danih determinant in je položena v njegove ali njene roke, odprta in odvisna od odločitev. Delež življenjskih priložnosti, ki so bistveno blizu »postavljanju odločitev«, narašča in tako narašča tudi delež biografij, ki so odprte in jih je treba osebno oblikovati. Individualizacija življenjskih situacij pomeni, da so biografije postale »samorefleksivne«. Družbeno predpisana biografija je preoblikovana v biografijo, ki je samoustvarjena. Odločitve o izobrazbi, poklicu, službi, prostoru bivanja, številu otrok in tako naprej, skupaj z vsemi sekundarnimi odločitvami, ki jih ta potegne za sabo, niso več lahko, ampak morajo biti narejene. Celotno je beseda odločitev premočna, ker niti ne obstaja zavestno niti niso zanjo podane alternative, ki so nujen pogoj, da se lahko odločitev sploh izvede, bo moral posameznik "plačati za to", da se o čem ni odločil. Posameznik se mora v individualizirani družbi razumeti kot center delovanja, kot načrtovalska delavnica. Odločitve ali-glede verzij življenja in glede konfliktnih situacij so relativizirane z akumulacijo problemov, ki jih je treba rešiti v določeni

fazi življenja (odločitev o poroki, številu otrok, predvideni karieri), kar zahteva posebno zasebno in institucionalno planiranje (Beck1992, 135).

To pomeni, da z institucionalnim in biografskim predpisovanjem nastaja konstrukcijski pribor možnosti biografskih kombinacij. V prehodu od standardnih k izvoljeni biografiji, zgodovinsko nastaja tip biografije, ki je brez primere (Beck1992, 130).

V reflektivni moderni začnejo vpliv statusa, razredne kulture ali družinske biografske ritme prekrivati ali nadomeščati institucionalni biografski vzorci: vključitev v izobraževalni sistem ali izstop iz njega, vstop v proces dela in izstop iz njega, na socialni politiki utemeljena delovna doba in starost za upokojitev (Beck 1992, 131-132). Vse to obstaja v longitudinalnih odsekih biografije (otročstvo, adolescence, odraslost, upokojitev in starost), pa tudi v dnevnem ritmu in ekonomiji časa (usklajevanje družine, izobraževanja in kariere). Prostor, kjer se prejšnja in nova biografija prekrivajo, se posebno jasno pokaže v primeru »standardne biografije« žensk. Medtem, ko se moški v svojih biografijah ne dotaknejo bistveno družinskih dogodkov, ženske vodijo nasprotujoče si dvojno življenje, ki ga v enaki meri oblikujeta tako institut družine kot institucije. Za ženske je ritem družine še vedno zavezujoč, hkrati pa sta zanje vedno bolj zavezujoča tudi ritem izobraževanja in ritem kariere, kar ima za posledico neuskladljive zahteve, konflikte in krize. Življenje nas v sodobni družbi hkrati potegne v »delo z realnostjo« in »identitetno delo«. S pomočjo elementov, kot je »življenjski načrt«, moramo zgraditi stabilne konstrukcije sveta in istočasno predstavljati sebe kot razlikujoče se posameznike/posameznice. Odnos med delom z realnostjo in identitetnim delom je kompleksen, včasih komplementaren, včasih povsem navzkrižen (Cohen in Taylor 1992, 50).

Skozi biografsko pripoved se razkrijejo informacije o posamezniku/posameznici. Lahko bi rekli, da standardizirane točke karier usmerijo našo pozornost prav na tiste informacije iz življenja posameznika, s katerimi se te točke dokazujejo ali potrjujejo. Na določen način predstavljajo socialno informacijo, podobno znakom, ki nastopajo kot statusni ali bolj prestižni simboli, kot o tem govori Posebej smo izurjeni, da vidimo ali sprejemamo nekatere znake, ki izražajo socialno informacijo, da so torej »simboli« tisti znaki, ki so stalno in neprestano na voljo in smo nanje posebno pozorni (Goffman 1981, 101). Čeprav mislimo na zunanje znake, kot so priponke, nalepke, prstani ipd., v katerih se koncentrira socialna informacija, lahko rečemo, da v biografski pripovedi karijerne točke (dokončanje študija, prva zaposlitev, napredovanje, poroka) na poslušalca delujejo s podobno intenzivnostjo in nasitljivostjo kot »medalja za hrabrost«. Socialna informacija, ki se izraža z nekim določenim simbolom, lahko v veliki meri potrjuje, kar nam o osebi govorijo drugi znaki. Napolni našo

predstavo o tej osebi na preobilen in hkrati neproblematičen način in deluje samoumevno (Grebenc 2001, 2-4).

Danes mnogi govorijo drug jezik, ki se – nujno nejasno – vrti okoli »samouresničitve«, »iskanja lastne identitete« in ima za cilj »razvoj osebnih sposobnosti« in »vztrajanje v gibanju«. To nikakor ne velja enako za vse populacijske skupine. Ta sprememba je v bistvu proizvod mlajše generacije, boljše izobrazbe in višjih dohodkov, medtem ko starejši, revnejši in slabše izobraženi deli populacije ostajajo jasno vezani na vrednostni sistem iz petdesetih let. Konvencionalni simboli uspeha (dohodek, kariera, status) za mnoge ne izpolnjujejo več novoprebujenih potreb po samoiskanju in samopotrjevanju, njihove lakote po »izpolnjenem življenju«.

Posledica je, da ljudje vedno bolj tonejo v blodnjak negotovosti o sebi, dvomov o sebi in samopreizpraševanja. (Neskončni) regres vprašanj: Ali sem res srečen?, Ali sem res samoizpolnjen?, Kdo je pravzaprav tisti, ki tu govori in sprašuje jaz, vodi do vedno novih modnih odgovorov, ki se na različne načine pretvarjajo v trga za eksperte, industrijo in verska gibanja. Ta sistem vrednot individualizacije obenem vsebuje tudi nastavke nove etike, ki temelji na načelu dolžnosti do sebe. To je za tradicionalno etiko protislovje, saj imajo dolžnosti nujno družbeni značaj in početje posameznika usklajujejo s celoto in ga vpenjajo vanjo. Te nove vrednostne orientacije so zato zlahka (napačno) razumljene tudi kot izraz egoizma in narcizma. To se usmerja na samorazsvetlitev in samoosvobajanje kot lastnoročni, življenjsko praktični proces; to vključuje tudi iskanje novih družbenih vezi v družini, delu in politiki (Beck 2001, 143).

3.1.2 Individualizirani življenjski poteki – biografije izbora

Biografija posameznika ni več vnaprej določena, temveč postane biografija izbora reflektivna biografija, narejena (self-made) biografija. Značilnosti sodobnih individualiziranih življenjskih potekov lahko strnemo v teze:

- *Življenjski potek je oblikovan individualno, različno od življenjskih potekov generacij. Generacija ne pomeni več zaporedja kolektivnih prehodov, ampak o generaciji govorimo le z vidika standardiziranega časa (npr. generacija osemdesetih ...).*
- *Življenjskega poteka ne določa več primarno prostor oz. kraj bivanja. Dejavnosti posameznika so vse bolj prostorsko ločene, kraj bivanja je stvar izbire, ki jo določa načrtovanje življenja in kariere.*

- *Življenjski potek se vse bolj osvobaja družbenih vezi med posamezniki ali skupinami. Sorodstvo izgublja pomen, kar zadeva vpliv na pomembne odločitve posameznika, posamezniki v pozni moderni mobilizirajo intimne odnose le toliko in tako, kolikor ustrezajo njihovim življenjskim načrtom. Na mesto tradicionalnih referentov (sorodniki, sosedje), vstopajo slučajni referenti. Giddens uvaja pojem »trajektorij«, ko govori o življenjske poteku posameznika, ki je vezan predvsem na njegove lastne načrte in projekte in je primerljiv z Luhmanovim pojmom »kariera« (Ule 2000, 65).*

Biografije ljudi se tako izločijo iz tradicionalnih predpostavk in varnosti, iz mehanizmov zunanje nadzora in nadregionalnih etičnih norm ter postanejo odprti, neodvisni dejavniki v rokah posameznika. Vse več je biografij, ki jih ljudje lahko oblikujejo sami, in v katerih sami odločajo o pogojih svojega življenja. Normalne biografije se tako spreminjajo v biografije izbora, kar velja tudi za obliko življenja v zasebnosti (Beck 2006, 12).

Tako rekoč vse je zdaj prepuščeno posamezniku, pravi Bauman. Vsak posameznik mora sam ugotoviti, kaj je zmožen početi, da kar najbolj razvije to zmožnost in da izbere cilje, za katere lahko to zmožnost in da izbere cilje, za katere lahko to zmožnost najbolje uporabi. V takem svetu, ki je poln priložnosti, je malokaj vnaprej določeno, še manj nepreklicno. Malo porazov je dokončnih, malo spodrseljav nepopravljivih, a tudi nobena zmaga ni končna. Vse to pa pomeni, da so v življenju, ki mu vlada načelo fleksibilnosti, tudi življenjske strategije in načrti lahko le kratkoročni (Bauman 2002, 80-175).

3.2 Moderna in razvoj identitete

Modernizacija pomeni radikalno preobrazbo vseh zunanjih pogojev človeškega obstoja. Motor te velikanske preobrazbe je, kot se vedno znova poudarja, tehnologija zadnjih stoletjih, ki temelji na modernih znanostih. Gledano na čisto materialni ravni, je prinesel ta razvoj s seboj neznansko razširitev možnosti. Kjer so materialen obstoj prej utemeljevale le nekatere redke tehnike, ki so se prenašale iz generacije v generacijo, obstaja sedaj navidez neskončno množstvo tehnoloških sistemov, ki se nenehno izboljšujejo. Posameznik in velike organizacije so iz tega množstva prisiljeni izbrati to ali ono možnost. Ta prisiljenost k izbiri sega od trivialnih potrošnih dobrin (Katero znamko kreme za zobe?) do elementarnih tehnoloških alternative (Katere surovine za avtomobilsko industrijo?). Pomnožitev opcij pa se širi tudi na

družbeno in duhovno raven. Modernizacija pomeni tu prehod od obstoja, ki ga določa usoda, do cele vrste možnosti odločanja. Nekoč je usoda določala skoraj vse faze življenja, posameznik je šel skozi te faze po vnaprej določenih vzorcih, otroštvo, rites de passage, poklic, poroka, vzgoja otroka, staranje, bolezen in smrt. Usoda je določala tudi notranji svet posameznika: njegova čustva, njegovo tolmačenje sveta, njegove vrednote in njegovo osebno identiteto (Berger in Luckmann 1999, 42-43). Ko je moderna zamenjala pred moderne stanove je identiteta postala težaven posel, ki so ga posamezniki morali opravljati s pomočjo svojih biografij. Ko je »identiteta« postala naloga in cilj vseživljenjskega dela, je bilo to – v primerjavi s pred moderno obsojenostjo na stanove – dejanje osvoboditve; osvoboditve od inercije tradicije, od nespremenljivih avtoritet, vnaprej določenih rutin in od ne vprašljivih resnic (Bauman 2008, 49).

Anthony Giddens je znamenito pokazal, da je staro romantično idejo ljubezni kot ekskluzivnega partnerstva (»dokler naju smrt ne loči«) v procesu individualnega osvobajanja zamenjala »sotočna ljubezen«, razmerje, ki traja tako dolgo, dokler prinaša zadovoljstvo obema partnerjema in niti trenutka dlje. V razmerjih ljudje hočejo "dovoljenje za vstop« hkrati z »dovoljenjem za izstop«, in to tisti hip, ko ne vidijo več razloga, da bi ostali. Te spremembe so za Giddensa osvobajajoče: partnerji lahko zdaj svobodno iščejo zadovoljstvo drugje, če ga v sedanjem razmerju ne najdejo ali so ga nehali iskati. Ne omenja pa tega, da je za začetek razmerja potrebno soglasje dveh, medtem ko je za konec razmerja dovolj odločitev enega, zato vsa partnerstva nenehno prežema tesnoba: kaj če bo drugi osebi postalo prej dolgčas kot meni? Giddens ne vidi še nečesa, tega, da je možnost lahkotnega odhoda sama po sebi velikanska ovira za ljubezen, ki nas izpolnjuje. Taka ljubezen terja dolgotrajne napore in ni verjetno, da bi se jih sploh lotili, saj dobiček ni sorazmeren vložku; nismo namreč pripravljene plačevati visoke cene, če so na trgu dostopni cenejši nadomestki (Bauman 2008, 63-64).

Strokovnjaki za razmerja nas poučujejo, da je zavezanost, posebej še dolgotrajna, past, ki se je je treba izogibati bolj od vseh drugih nevarnosti. Razpon človeške pozornosti se je skrčil, še bolj pa se je skrajšal čas za napovedovanje in načrtovanje. Prihodnost je bila zmeraj negotova, njena muhavost in bežnost pa nikoli nista bili tako neobvladljivi, kakor sta zdaj v tekočem modernem svetu "prožnega dela", krhkih človeških vezi, tekočih razpoloženj, plavajočih groženj in neustavljivega galopa kameleonskih nevarnosti. Še nikoli nismo tako močno občutili nedoumljivosti, neprepustnosti, neznanega, tega, kar je zunaj človeškega nadzora – »absolutno drugega« (Bauman 2008, 65). V svetu, kjer nevezanost prakticiramo kot vsakdanjo strategijo prevlade in samo uveljavljanja, v življenju kaj malo trdnih reči – če sploh

katera- za katero lahko rečemo, da bo trajala. Sedanjost se zato ne veže s prihodnostjo; nič takega ni v sedanjosti, kar bi nam omogočalo ugibanja, kaj šele pravo predstavo o tem, kar prihaja. Mišljenje na dolgi rok, še bolj pa dolgotrajne zavezanosti in dolžnosti, so res videti nesmiselne. Še huje, zdijo se kontra produktivne, naravnost nevarne, nespameten korak, navlaka, ki jo je treba vreči v morje, še raje pa sploh ne jemati na krov. To so zaskrbljujoče, pravzaprav grozljive novice. Vetrovi bičajo naravnost v srce človeškega bivanja v svetu. Navsezadnje trdega jedra identitete – se pravi, odgovora na vprašanje kdo sem? in še bolj pomembno, trajne verodostojnosti kateregakoli odgovora nanj – ni mogoče zgraditi brez navezave na druge ljudi in brez predpostavke, da so te vezi zanesljive in stabilne. Razmerja potrebujemo in sicer taka razmerja, v katerih smo pomembni, na katera se zanesemo, zato da bi se lahko definirali. V tekočem modernem okolju so razmerja, za katera vemo, da težijo k dolgotrajni zavezanosti ali jo neprevidno ustvarjajo, polna nevarnosti. Pa jih vseeno potrebujemo, hudo potrebujemo, ne le zaradi moralne skrbi, da bi bilo drugim dobro, pa tudi zase, zaradi lastne kohezije. Ko stopamo v razmerje in ostajamo v njem, se strah in želja bojujeta za prevlado. Goreče se bojujemo za varnost, ki jo prinaša samo zavezanost (ja, dolgotrajna zavezanost) – in vendar se zmage ne bojimo nič manj kot poraza. Naš odnos do človeških vezi je boleče ambivalenten, možnosti za razrešitev ambivalence pa so danes prav pičle.

V tem težavnem položaju ni lahkih rešitev, radikalno zdravljenje pa ni mogoče. Ostaja divje iskanje drugih rešitev, polovičnih rešitev, začasnih rešitev, blažil in utvar. Prav bo prišlo vse, kar lahko odvrne glodajoče skrbi in vprašanje brez odgovorov ali odloži trenutek premisleka in resnice – in tako omogoči, da gremo naprej, pa naj bol cilj še tako zaviti v meglo. Če ne moremo zaupati kakovosti, ali je rešitev v količini? Če je vsako razmerje krhko, bi morda primerno množenje in kopičenje razmerij utrdilo tla, na katerih stojimo? Hvala bogu, da jih lahko kopičimo, in kopičimo jih lahko natanko zato, ker je vsako med njimi krhko in se ga lahko znebimo. Rešitev tako iščemo v mrežah, katerih prednosti v primerjavi s trdnimi vezmi so v tem, da se enako zlahka povežemo in umaknemo. Redka globoka razmerja nadomeščamo z množico drobnih in plitvih stikov (Bauman 2008, 66-67).

Identitetno delo v odraslosti po težavnosti, kriznosti in pomembnosti postaja podobno tistemu v mladosti. Kriza identitete se namreč zaradi sprememb v prehodu v odraslost nadaljuje v odraslost. Cote' govori o pomenu »identitetnega kapitala«; to je o potrebnih naporih, delu, znanju, sposobnostih, pa tudi materialnih sredstvih, ki jih mora odrasel človek vlagati v to, da postane oziroma ostaja to kar je. Posameznik na podlagi svojih kapitalskih identitetnih

vložkov v prihodnost pobira dividende na identitetnih trgih. Da postane dober igralec na njih, mora najprej vzpostaviti stabilen občutek sebstva. Tega pa podpirajo njegove socialne in tehnične spretnosti na številnih področjih dejavnosti, učinkovit vedenjski repertoar in psihosocialni razvoj ter vključenost v ključne socialne in poklicne mreže (Cote' v Ule 2008, 250).

Za razumevanje spolnih razlik ni pomembno samo to, da kako spol razume neka kultura, temveč tudi to, kako vpliva na identitete ljudi oz. kako ljudje v neki kulturi mislijo sami sebe. Še posebno pomembno je, koliko so ženske svojo identiteto lahko oblikovale kot suvereni in avtonomni subjekti, koliko svobode so imele pri samo definiranju in kaj jih je pri tem omejevalo. Bistveni del ženske identitete je vzpostavitev odnosa do sebe kot spola. Izid je odvisen od tega, kako vidi posameznica sebe kot žensko v odnosu do moških, do žensk ali do sveta v celoti in od tega, ali svojo ženskost vzpostavlja na prepričanju o spolnih razlikah ali spolni enakosti (Leskošek 2002, 240).

3.2.1 Moderni projekt individualizacije

Razsvetljenska ideja enakosti, ki je v samem začetku veliko obljubljala, je na koncu oblikovala model družine, ki je žensko enačil z družino, materinstvom in gospodinjstvom. Na ta način ji je določil nesamostojnost, njeno usodo pa priklenil na dohodke moža. On je tisti okrog katerega se vrtil trg dela, žena je podrejena vsem zakonitostim tržne družbe, moževe mobilnosti, njeno življenje pa temelji na domnevnem biološkem poslanstvu, ki naj ji izpolni in osmisli življenje (Beck in Beck-Gernsheim 2006, 8). Družinsko delo in proizvodnja pa sta podrejena medsebojno nasprotujočim principom organizacije. V prvem vlada brezplačno opravljanje dela, žrtvovanje za drugega, razdajanje sebe za korist družine, v drugem zakoni trga, plačilo, konkurenčnost in mobilnost (Beck in Beck-Gernsheim 2006, 36).

Podoba povezanosti ljubezni s poroko, spolnim partnerstvom in materinstvom je navzven dajala vtis srečnega življenja. Dejansko pa so lahko taki zakoni pomenili dolga leta nesrečnega življenja, saj niso ustrezali zahtevam v kasnejšem skupnem življenju. Tako so sanje o romantični ljubezni kot neki emancipatorni sili in obljuba o svobodi razsvetljenske revolucije vse prevečkrat zbledeli v neenakopravnem odnosu med spoloma, kar je vodilo v nove napetosti in konflikte med spoloma.

3.2.2 "Ženska revolucija"

Danes smo lahko priča, da se vse več žensk želi osvoboditi od svoje spolne vloge, ki jim je bila v preteklosti dodeljena. Tudi zase zahtevajo svobodo in enakost, kar povzroča velike spremembe na področju družbenega in družinskega življenja. Krhajo se pripadnost, predanost in čustvena varnost tradicionalnih družin. V ospredje prihajajo vedno večje napetosti, ki izhajajo iz prizadevanja po združitvi poklica in družine, ljubezni in zakona, prizadevanja za novo očetovstvo in materinstvo, za prijateljstva in znanstva. Intimni odnosi postajajo vedno bolj konfliktni, nastaja vedno več odprtih in prehodnih oblik družinskega življenja, ljubezen kot odrešenica pa postaja center okrog katerega se vrti detradicionalizirana novodobna religija. A problem tiči v tem, da ljudje vedno znova spoznavamo, da svoboda in enakost ne pomenita ljubezni, ampak predstavljata celo nevarnost, ki ljubezen lahko uniči. Vedno bolj kot se nam zaradi načina življenja ljubezen odmika, bolj kot smo v svojih svetovih osamljeni, bolj hrepenimo po njej in bolj jo častimo. Ljudje vedno bolj iščejo svojo uteho in smisel v drugem človeku. S tem pa se prepuščajo nečemu, česar ne morejo nadzorovati. Povečuje se število ločitev, vedno več ljudi živi samih ali v izven zakonskih skupnostih, kljub temu da ostaja v ospredju še vedno ideal stabilnega partnerstva in zvestobe (Beck in Beck-Gernsheim 2006, 32).

3.2.3 Naraščanje pomena partnerstva

Vse te spremembe omogočajo procesi modernizacije in nove tehnologije, ki podaljšujejo življenjsko dobo, najrazličnejši aparati in pripomočki olajšujejo gospodinjsko delo, po drugi strani pa ga praznijo. Skupaj z večjo ločitvijo družine od zunanjega okolja pa povzročajo tudi socialno izolacijo. Ženske s pomočjo sodobne kontracepcije lažje nadzorujejo rojstva otrok in se kasneje odločajo za materinstvo. Medtem, ko se ženske vedno bolj osamosvajajo, pa se moški zavedajo svoje nebogljenosti in nesamostojnosti v vsakdanjih opravilih in svoje čustvene odvisnosti. Vendar pa ta individualizacija, ki osamosvaja in ločuje, tudi ponovno združuje. Partnerstvo postaja vedno pomembnejše in hkrati vedno težje dostopno. Število odnosov se povečuje, tudi njihova pestrost, kar pa je povezano s površnostjo in prehodnostjo vseh socialnih stikov. Vendar pa nam to v globini duha velikokrat ne zadostuje. Če hočemo kljubovati osamljenosti, ki na nas preži na vsakem vogalu, bomo prisiljeni vzdrževati in graditi tudi globlje in trajnejše odnose, ki bodo odgovorili na našo temeljno potrebo po bližini (Beck in Beck-Gernsheim 2006, 42).

3.2.4 Je konflikt globlji kot se morda zdi na prvi pogled?

Svoboda in enakost na razvalinah preživelih odnosov danes pomenita odhajanje, ustvarjanje novega in sledenje svojim ciljem in idealom. Vendar največjo kompleksnost medsebojnih odnosov in konfliktov predstavlja ne samo ljubezen, ampak kot sem že omenila, tudi poklic, delo, neenakost v gospodarstvu in politiki. Enakosti na papirju nasprotuje neenaka porazdelitev moči in vpliva v dejanskem vsakodnevnem življenju in delu. Do sprememb je v glavnem prišlo v zavesti ljudi, ne pa v tolikšni meri v vedenju. Moški to za kar se zavzemajo v teoriji ne prenašajo v prakso. V gospodinjstvu in vzgoji otrok še vedno večina dela odpade na ženske. To pa vodi v dolgotrajen konflikt med spoloma. Poleg tega ženske odraščajo v družbi enakih izobraževalnih možnosti, na trgu dela pa trčijo v nasprotne razvojne trende in neenakost. Na najvišjih položajih v družbi pogosto še vedno nimajo kaj iskati.

Res je da je individualizacija obstajala že prej, a ni zajela družbe tako masovno kot smo ji priča v procesih modernizacije zahodnih industrijskih družb. Možnost individualizacije danes proizvaja družba sama in sicer v kontekstu blagostanja, izobraževanja, prava in mobilnosti.

Za demokratizacijo osebnega življenja je potrebno narediti še precej razvoja na medosebnih odnosih. Na področju heteroseksualnih odnosov so še vedno globoki viri napetosti zaradi psiholoških in tudi ekonomskih razlik med spoloma. Najpomembnejše načelo teh procesov je spoštovanje in sprejemanje avtonomije. Ko smo avtonomni, si znamo postaviti tudi meje, ki jih potrebujemo, če želimo uspešno upravljati z razmerji. Vendar pa to ni vse kar se pričakuje od posameznika. Pomembna je tudi njegova aktivnost, samoiniciativnost, odprtost in izražanje svojih namenov, misli, čustev in potreb zaradi omogočanje pristne komunikacije. Elementarni recept politične demokracije, da ni pravic brez dolžnosti, velja tudi za sfero čistega razmerja kot sam tako razmerje pojmuje. Demokracija pa predpostavlja tudi zaupanje, ki je temelj vsakega zdravega odnosa, tako na nivoju družbe kot posameznika (Giddens 2000, 94-103).

3.2.5 Čisto razmerje: rešitev ali nova utopija

Čisto razmerje je (Giddens 2000, 67-141) odgovor na zahteve krize, ki je nastopila v medsebojnih odnosih. Rešitev vidi v vzajemni ljubezni, ki je dejavna in soodvisna, ki se osredotoča na posebno razmerje med dvema človekoma in ne išče več posebnega človeka. Predpostavlja enakost pri čustvenem dajanju in prejemanju in kolikor bolj se odnos približa temu stanju, toliko bližje je določena ljubezenska zveza prototipu čistega odnosa. Ljubezen se razvije samo toliko, kolikor se razvije intimnost, do koder je vsak od partnerjev pripravljen drugemu razkrivati sebe, svoje potrebe in pokazati tudi svojo ranljivost. Odnos zahteva od

obeh stalno delo na sebi, sprejemanje identitete drugega ter nenehno medsebojno dogovarjanje, pogajanja in kompromise. Razmerje se ves čas odnosa spreminja, prednost v odnosu pa ima lasten razvoj, kar posledično že aplicira na netrajnost takega razmerja. Takšna razmerja se ne sklicujejo več na neko »naravno stanje« kot je bila nekoč zakonska zveza katere trajnost so lahko imeli za samoumevno, ampak ga lahko vsak konča tako rekoč kadarkoli in zaradi kakršnega koli razloga. Razmerje ima sicer lahko možnost da traja, toda le, če se mu zavežeta oba partnerja. Pri tem pa morata sprejeti tveganje bolečega razhoda. Tak odnos človeku ne nudi več dolgoročne varnosti. Čeprav človek svojo ontološko varnost, ki jo v modernem svetu nenehnih sprememb še veliko bolj potrebuje, išče prav v družini in v odnosih.

V vsakdanjem življenju je zato čutiti močno psihološko potrebo po zaupanju drugemu in dolgotrajnim intimnim odnosom, ki bi odgovorili na človekovo globoko potrebo po varnosti, ljubezni in bližini. Giddensovi sklepi se sicer na prvi pogled zdijo prepričljivi. Omogočajo novo, od zunanjih družbenih in ekonomskih razmerij neodvisno razmerje, ki obstaja samo po sebi v korist obeh partnerjev, ki je odprto in reflektivno, temelji na zaupanju in medsebojni intimnosti. Nič v razmerju ni dano v naprej, vse je potrebno šele zgraditi in definirati. Trajanje je odvisno od zadovoljevanja želja in potreb partnerjev, kot tudi od njune zavezanosti in odločitve.

Problem pa je v tem, da implicitno predpostavlja posameznike, ki so na osebnem, čustvenem in intelektualnem nivoju dovolj kompetentni, zreli, odgovorni in sposobni, da bodo tako razmerje tudi izpeljali. To namreč ni enostaven in nenaporen projekt. Giddens tudi sam opozarja, da ne ve ali bo na praktičnem nivoju imelo čisto razmerje bolj razdiralne ali bolj združujoče posledice. Eden izmed problemov je nedvomno v utilitaristični tržni logiki, ki jo vsebuje. Glede na vsakdanja opažanja smo lahko priča, kako tako vrstni odnosi postajajo področje samovolje posameznikov, ki jih vodijo vsak dan pojavljajoče nove želje kot imperativ sodobnega potrošništva, ki se vse bolj seli v medsebojne odnose. V iskanju lastnih koristi in v prvi vrsti sledenju svojim željam in interesom tiči napetost, ki spodkopava samo idejo čistega razmerja. Malo verjetno se namreč zdi, da se bo človek, ki mu v ozadju tiktaka ura vedno mogočega odhoda in konca zveze, zaradi kakršnega koli razloga (tudi brez dogovora in njegovega soglasja) sploh pripravljen tako močno in globoko čustveno predati in zavezati posamezni zvezi, saj to pomeni neizmerno tveganje. Investiranje močnih čustev v zvezo pomeni sprejeti odvisnost od partnerja, kar naj bi rezultiralo v moralni odgovornosti za drugega. Česar pa se v čistem razmerju ne moremo vedno nadejati. Odziv partnerja ne bo

nujno recipročen. To pa so pogoji v katerih ne moremo pričakovati, da bo globoko zaupanje sploh lahko pognalo korenine in rodilo kakšen cvet (Bauman 2003, 89 - 90).

4 PARTNERSTVO IN SAMSKOST

Pomembna komponenta sodobnega življenjskega poteka je čas. Vse se spreminja zelo hitro. To zmanjša napovedljivost razvoja prihodnosti. Življenjski poteki se nenehno prilagajajo spremenjenim okoliščinam. Prehodi niso več predvidljivi kot so bili v preteklosti, ampak morajo biti dogovorjeni v institucijah.

4.1 Odrasli odnosi in navezanost

Čeprav svojih idej ni neposredno apliciral na odrasle intimne odnose je v razmišljanjih o navezanosti Bowlby večkrat nakazal dolgoročni in trajni pomen odnosov navezanosti, najočitneje z idejo notranjega delovnega modela, ki pojasnjuje, kako ponotranjene izkušnje iz otroštva spet pridejo na plan v obliki pričakovanj glede dostopnosti in odzivnosti bližnjih oseb oziroma intimnih partnerjev. Konec osemdesetih let sta raziskovalca navezanosti Cindy Hazan in Philip Shaver prvič resno preučila možnost, da se navezanost vzpostavi tudi v odraslih partnerskih odnosih in da nanjo v veliki meri vplivajo izkušnje navezanosti iz otroštva. Glede na to sta potegnili določene vzporednice iz katerih sta sklepala, da je tudi v odraslih intimnih zvezah prisotna navezanost oziroma isti vedenjski sistem, ki se razvije v otroštvu in ki zagotavlja varnost ter daje tem odnosom pečat intimnih, čustvenih vezi. Intimni partnerji nadomestijo starše kot vir čustvene varnosti, toda tega ne bi mogli reči za vse prijateljske odnose. Iz tega lahko sklepamo, da je začetek vzpostavljanja odraslih intimnih zvez hkrati tudi končna točka raziskovalnega vedenja, kateremu daje okvir in varnost navezanost na starše. V tem prehodu se v vrstniških zvezah sčasoma vzpostavi odnos medsebojne opore, zaupanja in zaupljivosti, ki je značilen za odnose navezanosti, toda največkrat le v primeru, če se prijateljstvu in druženju pridružita zaljubljenost in intima (Erzar in Erzar Kompan 2011, 194 -195).

Pregled stanja v 37 kulturah je pokazal, da spola izbirata partnerja glede na svojo vlogo v procesu rojevanja in skrbi za otroka. Moški dajejo večji poudarek fizičnemu zgledu; pomembno jim je, da je ženska mladostna in da zgleda zdravo, kar naj bi bil znak plodnosti. Ženske izbirajo moške glede na socialni status in zaslužek, ker naj bi to kazalo na večje možnosti, da bodo njeni potomci preskrbljeni. Od tod izhaja tudi drugačno vrednotenje spolnih odnosov pri obeh spolih: moški težijo k več odnosom in iščejo več priložnosti za spolnost, ker je njihov prispevek k negi otrok kasneje minimalne; poleg tega odnosi zanj predstavljajo dolgoročno naložbo in projekt, zato je bolje, da jih je manj in da imajo čustveno ozadje. To jim omogoča, da izberejo moškega, na katerega lahko vplivajo, ki bo skrbel za potomce in ima za to sredstva. K temu je treba dodati, da omenjeni kriteriji predstavljajo kratkoročne kriterije izbire, ki bi veljali, če bi izbira tudi dejansko potekala kratkoročno, toda izbira partnerja še zdaleč ni izbira take vrste. Poglobljen pogled na kriterije izbire pokaže, da dolgoročno nobeden od spolov teh kriterijev ne postavlja na prvo mesto, ampak tja postavljajo naklonjenost partnerja, razumevanje, inteligenco in odzivnost. Poleg tega navajajo še domačnosti, podoben socialni ali socioekonomski status ter fizično privlačnost. To pa so tudi kriteriji, pa katerih se otrok naveže na potencialne skrbnike: oseba, na katero se otrok naveže, je nekdo, ki je stalno prisoten, domač in otroku naklonjen, tako da mu olajša stisko. Ti kriteriji prevladujejo tudi v odraslih zvezah, kadar so te zveze daljše od dveh let. Študije privlačnosti (Cunningham in drugi 1997, 201) so potrdile, da je spolna privlačnost nekega obraza vedno podprta še z izražanjem topline, senzitivnosti, dostopnosti in potrebe po negi ter spolne zrelosti. Očitno je torej, da trajnejši odrasli odnosi integrirajo vse tri socialno vedenjske sisteme: navezanost, spolnost in starševstvo. Zakaj bi drugače ženske izbirale otroško ranljive poteze pri moškem obrazu, če pa bi iskale le funkcionalno zaščito in varnost? Upravičeno torej lahko domnevamo, da je notranja motivacija izbire partnerja potreba po navezanosti, ali drugače, možnost uresničenja teh potreb z ljudmi, ki bodo dobro starši skupnih otrok in zvesti življenjski sopotniki (Erzar in Erzar Kompan 2011, 196-197).

4.2 Spremembe družinskega življenja

V nekaterih vidikih družinskega življenja so bile pomembne spremembe, medtem ko so v drugih osnovne kontinuitete ostale. Industrializacija in urbanizacija je povezana z bazičnimi spremembami med nuklearno družino in drugimi socialnimi institucijami kot tudi spremembo odnosov znotraj družine. Prišlo je do dezintegracije multifunkcionalnih sorodstvenih skupin in

upada patriarhalne avtoritete ter pojava relativno avtonomne družine, ki ni imela več za osnovo produktivne aktivnosti in prenos lastnine, ampak vzgojo otrok in stabilizacijo osebnosti. Moderna družina naj bil bila osnovana na ideologiji enakosti in individualnosti družinskih članov, doseganju osebne sreče preko emocionalno-podpornih družinskih odnosov in na pravici družine do privatnosti. Toda novejša raziskovanja so pokazala, da je mnogo elementov »moderne familije«, ko so nuklearnost, individualnost in njen poudarek na čustvenih odnosih, obstajal že v preteklosti. Raziskovalci so ugotovili, da je moderna družina iz preteklosti inkorporirala patriarhalne odnose in ni niti tako fleksibilna v delitvi dela niti tako egalitarna, kot se je nekoč predpostavljalo.

Kljub temu lahko rečemo, da je družina doživela v zadnjih stoletjih nekaj pomembnih sprememb:

- *premik od sistema gospodinjske produkcije, ki je temeljil na družinskih odnosih, k sistemu tovarniške produkcije;*
- *pojav izredno močnih birokratsko organiziranih javnih institucij, s katerimi mora družina shajati in se z njimi povezovati;*
- *razvoj in uporaba učinkovite kontrole rojstva;*
- *upad umrljivosti otrok in podaljšana pričakovana življenjska starost*

(Sadar 1991, 84-85).

4.2.1 Mladi odrasli

Raziskovalci življenjskega poteka ugotavljajo in domnevajo, da veliko mladih iz zdajšnje kohorte ne bo nikoli odraslo po konvencionalnih standardih, ampak bodo lahko dolgo ali celo za vedno ostali v nekakšnem polodraslem obdobju, na primer v nejasnem ekonomskem statusu prožne podzaposlitve ali v nejasnem partnerskem razmerju brez obveznosti in odgovornosti ali v oskrbi v izvorni družini. Lahko so zelo uspešni na nekem področju, na primer v delovni karieri, in povsem nedorasli na drugem, na primer v intimnih razmerjih.

Čeprav nekateri doživljajo te zamegljene razlike med mladostjo in odraslostjo kot podaljšano obdobje mladostniškega moratorija, eksperimentiranja, je to za druge marginalizacija, izključevanje iz ekonomskega in političnega sveta. Kakor koli, dejstvo je, da linearno razumevanje prehoda v odraslost danes nima več pravega mesta v življenjskem poteku. Prehodov ne moremo več opraviti zaporedno. So pa prav prehodi, predvsem tisti iz mladosti v

odraslost, postali osrednja razsežnost nove življenjske situacije ljudi. S tega vidika so mladi odrasli »strateška skupina«, ki razkriva osrednje strukture družbenih sprememb in nam zagotavlja uvid v prihodnji razvoj, strategije in politike prehajanja (Ule 2008, 239-240).

4.3 Ločitev kot posledica neuspešnega usklajevanja življenjskih biografij

O vrednotah in konceptih, ki so postali temelj sodobnih sekularnih držav, lahko v zadnjem obdobju govorimo tudi ko gre za naše medsebojne odnose. Evolucija, ki je botrovala novim ustavnim in zakonskim rešitvam, ločitvi države in cerkve ter posledično njeni svetovnonazorski nevtralnosti, kar je pomenilo svobodo vere in opredelitve in pa svobodo iskanja zadnjih utemeljitev vrednot, še vedno ni zaključila svojega poslanstva. Ljudi je osvobodila od njihovih stanovskih pripadnosti in vpeljala mobilnost in prehodnost med družbenimi sloji. V ospredje so do določene mere začele prihajati lastne izbire, želje, sposobnosti, dosežki in ne samo srečno ali nesrečno naključje tega kateremu družbenemu sloju si pripadel ob svojem rojstvu.

Svoboda, ki si jo tako neizmerno želimo, pa ima tudi svoje pasti in ceno, ki jo je potrebno plačati. S to osvoboditvijo so ljudje prisiljeni preko trga delovne sile, izobrazbe in mobilnosti zagotoviti lastno eksistenco, katero morajo zavarovati pred lastno družino, partnerstvom in sosedstvom. To kar se po eni strani kaže kot osvobajanje lahko uzremo tudi kot prisilo. Kdor želi imeti poklicno biografijo, mora načrtovati in preživeti tudi biografijo izobraževanja in se podrežati zakonom mobilnosti v skladu s svobodnim trgom delovne sile, ki pomeni stalno prilagajanje. Kar pa pomeni, da pride v konflikt s temeljno strukturo družine in delitvijo dela znotraj nje. Tradicionalni model družine je namreč predvideval samo eno poklicno biografijo, katera se spreminja v skladu s pogoji trga dela, biografija skupnega gospodinjstva pa je bila stalnica in je družini zagotavljala njen temelj in stabilnost. Z naraščajočim zaposlovanjem žensk in enakopravnostjo med spoloma pa je potrebno družinsko biografijo usklajevati z dvema poklicnima biografijama, kar predstavlja pravo umetnost, tovrstna izurjenost pa postaja vedno bolj samoumevna (Beck in Beck-Gernsheim 2006, 45).

Če partnerja svojih poklicnih in življenjskih načrtov ne zmoreta med seboj kolikor toliko uskladiti lahko to ogrozi njuno razmerje. Vedno več zakonov in razmerij se ne konča zaradi dejanskih prestopkov (npr. nezvestoba, nasilnost ...), temveč zaradi ne sprejemanja razlik v načinu življenja in neusklajenih življenjskih načrtih (Sieder 1987, 278-280).

4.3.1 Tržno - potrošniški pogled na odnos: dokončen propad dolgoročnih zvez ali osvobajajoči ideal principov svobodnega trga

Vprašanje, ki ostaja odprto in se nanaša na nove oblike organiziranja skupnega življenja, je na kakšen način in kako učinkovito se z izzivi in tveganji, ki jih prinaša svobodna individualizirana družba, te nove skupnosti soočajo in kako jih rešujejo. Na prvi pogled se zdi, da vedno več tveganj in skrbi za posameznike, ki se znajdejo v stiski in ostanejo brez dolgotrajne opore v intimni skupnosti, prevzamejo institucije, ki so kot take proizvod sodobne družbe in uresničujejo ideal svobodnega posameznika, ki se utopično želi izviti iz večnega kroga prisil in svobod, s katerimi se mora soočati v vsakdanjem življenju. Samo odpovedovanje, delovanje v korist drugega in potrpežljivo prenašanje življenjskih stisk in bolečin niso več na seznamu vedno bolj k "sreči" in užitkom nagnjenega sodobnega človeka. Geslo po katerem živi sodobni človek bi se lahko glasilo nekako takole: Vse kar nas ovira na poti doseganja ciljev in pri zadovoljevanju naših potreb in želja, je potrebno čim prej odstraniti, dokler nam to ne pokvari in zagreni življenja, kajti edino kar resnično šteje je uspeh, sreča in samo izpolnitev. To postaja bistvo človekove samopodobe.

Zdi se, da so načela utilitaristične ekonomske logike prežela že vse pore našega življenja. In zdi se kot da jih večina sprejema brez kritične distance in posledic, ki iz tega lahko sledijo. Človek se v celoti zave učinkov takega razmišljanja navadno šele takrat, ko se sam znajde v stiski in v položaju kjer je potreben ljubeče in sočutne skrbi, pa je v okolici ne najde, ker se vsak ukvarja samo z lastnim željami in preživetjem, institucije pa mu je v zadovoljujoči meri tudi ne morejo zadovoljiti. Pomoč in odgovornost iz ljubezni, solidarnosti in zavezanosti skupnosti, tako intimni kot širše socialni pa ne ustreza mini-max načelu po katerem deluje posameznik v kapitalističnem sistemu. Človek, ki ne prispeva več k razvoju drugega in družbe, je zato na nek način postavljen v marginaliziran položaj, za katerega institucije družbe blaginje, zaradi svoje zavezanosti humanim načelom, sicer skrbijo, izločen pa je iz bolj kompleksnih osebnih in intimnih razmerij.

4.3.2 Intimni odnos kot investicija in tržno razmerje

Številni sodobni terapevtski priročniki na temo odnosov in partnerskih zvez ter strokovnjaki, ki se s tem področjem profesionalno ukvarjajo, pravijo, da so dolgoročne obveze in predanosti določenemu partnerskemu odnosu brezpredmetne. Naša zavezanost in odločitev ali bomo ostali v določenem odnosu je odvisna predvsem od tega koliko smo z odnosom zadovoljni in pa ali imamo določene druge boljše alternative. Vedno namreč tehtamo koliko pomembnih

investicij časa, denarja, skupne lastnine in otrok lahko izgubimo ali pridobimo, če se odločimo za odhod in nov začetek. Odnos je prav tako kot vse ostalo predvsem investicija. Investiramo čas, denar, pozornost, čustva in sicer z namenom, da si pridobimo varnost v vseh pomenih besede. Tako kot kupujemo delnice in jih obdržimo toliko časa kot nam prinašajo dobiček, potem pa jih takoj prodamo in kupimo nove, ki obljublajo boljši donos, tako je tudi z odnosi.

Toda past v katero smo se s takim razmišljanjem ujeli je večja kot zgloda na prvi pogled. Varnost, ki smo jo iskali v takem odnosu se je zelo hitro spremenila v njeno popolno nasprotje. Zdravilo, ki naj nas bi ozdravilo nesigurnosti, je to še bolj okrepilo. V odnosu, ki je na dolgi rok brezpredmeten in v katerem vidimo partnerja samo kot delnico, predmet naših kalkulacij in odločitev, se tudi sami najdemo kot delnica, ki jo lahko partner vsak hip proda ali zamenja za bolj donosno (Bauman 2003, 13-15).

Res je, da je v vsak intimni odnos potrebno investirati našo energijo, čas, denar, kot tudi osebnostne lastnosti, če želimo da se odnos razvija in vse vključene na dolgi rok tudi zadovoljuje, toda po mojem mnenju je potrebno potegniti ostro ontološko ločnico med tem kaj je v samem bistvu človeški odnos in kaj predmeti, ki so podvrženi menjavi, konzumaciji in nenehnem spreminjanju in so proizvedeni za zadovoljevanje človekovih želja in potreb.

Intimni odnos odgovarja na povsem druge človekove potrebe po intimnosti in zaupanju, kjer se v prostoru srečanja dveh oseb rodi tudi odgovornost, skrb in sprejemanje drugega kot drugačnega in sebi enakega, ne pa kot predmeta za konzumacijo in zadovoljevanje osebnih potreb in želja. Ljubezen je ustvarjalna dejavnost, ki pomeni skrbeti za nekoga, odzivati se nanj, se ga veseliti, mu stati ob strani ter pomeni povečevanje živosti določene osebe ali stvari. Kar ljudje pojmujejo pod besedo ljubezen, je večinoma zloraba besede, s katero želijo prikriti dejstvo, da ne ljubijo. Zdi se, da so pari, ki se resnično ljubijo, prej izjeme kot pravilo. Toda težava ni v zakonu samem na sebi, ampak v posestniški eksistencialni zgradbi obeh partnerjev in navsezadnje v družbi v kateri živita (Fromm 2004, 45-47).

4.3.3 Svoboda in pripadnost – iskanje ravnovesja kot izziv modernim razmerjem

Človek si želi vstopiti v razmerje partnerske skupnosti, želi uživati prednosti življenja skupaj, ne želi pa sprejeti neprijetnosti, ki jih taka bližina prinaša. Ukvarja se s tem kako ustvariti intimne odnose in povezave, po drugi strani pa se trudi, da se ti odnosi ne bi preveč utrdili, tako da bi jih lahko enostavno končal in odvrge. Želi pripadati, a se ne želi navezati. Želi občutiti in uživati bližino odnosa, po drugi strani pa želi ohraniti distanco za vsak slučaj, če bo

šlo kaj narobe. Želi izbrati, a še vedno pustiti odprta vrata vsem možnim izbaram. Izgleda, da se vrtimo v začaranem krogu, v ambivalentnosti sprejemanja ene strani kovanca in prisilnega zavračanja druge. In prav zato gre v današnjih medsebojnih razmerjih. Človek želi sprejeti svobode, ki mu jih življenje prinaša, prisil kot njenih inherentnih nasprotij pa se želi na vsak način izogniti. Želi svobodo zase, ne želi pa odgovornosti za drugega. Zato si zamišlja venomer nove in nove oblike intimnih razmerij, ki naj bi na koncu le razkrile formulo svobodnega razmerja, ki bo odgovorilo na globoke človekove potrebe po pripadnosti kot tudi po svobodi. Oboje v enem.

Dolgoročna zveza in predanost intimnemu odnosu se v takem kontekstu vidita vedno bolj kot past na katero je potrebno biti veliko bolj pozoren kot na katerokoli drugo. Partnerske in sorodstvene zveze, ki postavljajo jasne meje med vključenostjo in izključenostjo in niso vsak trenutek prostor svobodnih izbir, vedno bolj izgubljajo v korist odnosov, kjer se lahko poljubno vključuješ in izključuješ, kot ti narekuje trenutna volja in počutje. V virtualnih razmerjih, ki jih omogočajo sodobna internetna komunikacijska omrežja, so odnosi ki se vzpostavljajo videti enostavni, lahko se vključiš in lahko izključiš, so enostavni za uporabo in prijazni uporabniku, še posebno če jih primerjaš s težkimi, inertnimi in počasi spreminjajočimi se odnosi partnerskih razmerij. Če hočeš biti z nekom duševno blizu, ne potrebuješ več dejanske fizične bližine (Bauman 2003, 35). Taki odnosi dopuščajo veliko svobode, odnos prekineš s pritiskom na gumb, seveda na račun pripadnosti in pomembnosti. Ko se nehaš pogovarjati, enostavno prenehaš obstajati.

V iskanju pripadnosti in svobode so skupine ljudi razvile tudi model skupnega življenja, ki so ga poimenovali delno neodvisne partnerske zveze. Gre za zvezo v smislu preživljanja le dela življenja skupaj, v deljenju skupnega gospodinjstva in ohranjanja ločenega bivališča, bančnih računov in prijateljskih krogov. Čas preživljajo skupaj ko to želijo, ko ne, pa živijo vsak zase.

Videti je da novodobno iskanje formule za zmes ravno prave svobode in pripadnosti rojeva vedno nove in nove oblike življenja v dvoje. Tradicionalne oblike partnerskih zvez izgubljajo svoj pomen, saj se v modernem času zdi, da so preveč rigidne in neokretne, da se niso zmožne prilagajati spremembam in zahtevam vedno bolj globaliziranega in pluralnega sveta, ki zahteva iskanje novih in novih načinov preživetja in načinov bivanja. Tudi skupinskega. Iskanje varnosti v odnosu, kljub vedno večjemu tveganju in negotovosti v zunanjem svetu, predvsem pa udobje navad in nedelovanja niso več poti, ki nas bodo peljale v srečno intimno življenje. Kam nas bodo pripeljale novodobne poti, pa nam tudi ni jasno. A nekateri pravijo, da je pomembno, da smo na poti. Odprti v večnem hrepenenju in iskanju človekovega duha.

4.4 Življenjski stili

Stilizacija vsakdanjega življenja in oblikovanje življenjskih stilov je poglavitna značilnost sodobnega sveta. Življenjski stil je način, kako živeti življenjsko zgodbo. Je način preoznačevanja materialne kulture v njeni neskončni spremenljivosti, kot pravi. Ni nekaj, kar potrebujemo za preživetje, temveč nekaj, kar nujno potrebujemo za samopodobo. Življenjski stil je skupek navad, je način uporabe dobrin, prostorov, časa, s katerimi ljudje definiramo sebe in druge ljudi. Sodobni življenjski stili so možni le ob naslonitvi na sodobno porabniško naravnano tržno družbo. To je razlika med današnjo postmoderno družbo in moderno družbo, ko so se življenjski stili formirali predvsem pod vplivom socialne stratifikacije in velikih ideologij (Cheney 1996, 105).

Z življenjskim stilom poudarimo svojo individualnost, izbiro, okus, informiranost. Življenjski stili so postali tako v sodobnih družbah temeljni način socialne kategorizacije in samouvrščanje posameznika. S stilizacijo življenja si gradimo določeno identiteto in konstruiramo subjektivno predstavo o realnosti. Pomembno pa je, da je identiteta danes zgrajena predvsem na razlikovanju, ker je pač v funkciji individualizacije.

To je zgodovinska inovacija glede na vse prejšnje družbe, ki so gradile na socialnih identifikacijah. Ta distinktivnost potrebuje zunanjo podporo v obliki modernega trga, tržne ponudbe razlik. Življenjski stili so torej danes vzorci aktivnosti, ki diferencirajo oz. segmentirajo ljudi. Na ta način se oblikujejo tudi nove oblike socialne identitete. Pomembni so stališča, vrednote in stil. Stil je tisti, po katerem nas drugi presojujejo, zato postajata odločilnejša za oblikovanje življenjskega stila prosti čas in poraba (Ule 1998, 52).

Spreminjajo se ne le družinski poteki, ampak tudi narava njihovega vzpostavljanja. Po Becku se namreč vse bolj individualizirajo skozi konstruiranje biografij. Posamezniki so v svojih odločitvah o življenjskem poteku vse manj vezani na klasične družbene norme o življenjskih prehodih in njihovih časovnih zaporedjih, hkrati pa se življenjski potek ločuje od zunanjega prostora in vedno manj upošteva predobstoječe zveze s posamezniki in skupinami (Giddens v Švab 2006, 64).

Nekatera obdobja družinskega življenjskega poteka se podaljšujejo (podaljšana mladost), druga krajšajo in se med seboj tudi mešajo, nekatera se lahko podvajajo tako, da družinski potek postaja vse bolj nedoločljiv, zato ga težko predstavimo kot monoliten model. (Švab 2006, 65).

4.4.1 Samskost kot življenjski stil

Za sodobno družinsko življenje v Evropi je z vso zanesljivostjo mogoče reči le to, da je raznoliko. Intenzivna pluralizacija družinskih življenjskih oblik in stilov je značilna za vso Evropo, ne glede na različne ekonomske, politične, religiozne in druge okoliščine, kar so nekateri duhovito označili kot »konvergenca k različnosti« (Boh 1989, 293).

Povsod po Evropi postopoma raste število samskih ljudi, enostarševskih družin, zunajzakonskih družinskih skupnosti, reorganiziranih družin in družin istospolnih partnerjev (Rener 2006, 103).

Sodobne mlade ženske morajo najti poti v pokrajini kontrastnih potreb, nasprotujočih si pričakovanj in dvoumnih sporočil. V življenjskem svetu mladih žensk so vsaj tri področja kontrastov, ki se jasneje izrišejo brž ko ženske zapustijo izobraževalni sistem:

- ideologija spolne nevtralnosti ob dejanski spolni segregaciji,
- konflikt med zaposlitvijo in materinstvom,
- potreba po razvijanju osebne avtonomije ob hkratni odnosni usmerjenosti

Prvo kontrastno področje je onstran vpliva posameznice in je relativno stabilen življenjski okvir. Seveda bi bilo primerno oporekati tezi o ideologiji spolne nevtralnosti v Sloveniji, če upoštevamo številne znake zadnjih let v obliki kodiranih ali kar naravnost izrečenih sporočil o tem, kam naj ženske – za narodov blagor – usmerjajo svoja življenja. Toda z zgodovinske perspektive dvajsetega stoletja je vendar mogoče reči, da se je ideologija spolne segregacije prevesila v ideologijo spolne nevtralnosti. Zakonodaja prepoveduje spolno diskriminacijo, v izobraževanju, politiki in ekonomiji ni eksplicitnih pravil, ki bi ločevala in stratificirala po spolu. Nič ni več stalno in za zmeraj dano, nasprotno, vse je odprto in mogoče, pravijo dekonstruktivisti. Morda, vendar za ženske zanesljivo manj kot za moške. Postmoderne razprtosti glede možnosti in tveganja so za ženske bolj iluzije, vendar iluzije, ki delujejo. Če mlada ženska verjame, da so njene možnosti natanko enake kot možnosti drugih, če verjame, da lahko odloča o sebi, če je ni strah poguma in razuma, da izbira, načrtuje in zavrača, potem se utegne kaj od tega uresničiti (Rener 1996, 48).

Fenomen samskih žensk so ne eni strani omogočile spremembe v družini in družinskih razmerjih, na drugi strani pa tako imenovana individualizacija življenjskih stilov. Individualizacija daje prosto pot samskosti kot možnemu življenjskemu stilu žensk.

Danes smo lahko priča, da se vse več žensk želi osvoboditi od svoje spolne vloge, ki jim je bila v preteklosti dodeljena. Tudi zase zahtevajo svobodo in enakost, kar povzroča velike spremembe na področju družbenega in družinskega življenja. Krhajo se pripadnost, predanost in čustvena varnost tradicionalnih družin. V ospredje prihajajo vedno večje napetosti, ki izhajajo iz prizadevanja po združitvi poklica in družine, ljubezni in zakona, prizadevanja za novo očetovstvo in materinstvo, za prijateljstva in znanstva. Intimni odnosi ostajajo vse bolj konfliktni, nastaja vedno več odprtih in prehodnih oblik družinskega življenja.

Medtem, ko se ženske vedno bolj osamosvajajo, pa se moški zavedajo svoje nebogljenosti in nesamostojnosti v vsakdanjih opravilih in svoje čustvene odvisnosti. Partnerstva postajajo pomembnejša in hkrati vedno težje dostopna (Beck in Beck-Gernsheim 2006, 26-52).

Samskost pomeni, da ima oseba čas za nekoga, ki ga ima rad-a in ga spoštuje, namreč za sebe. Določena zdrava mera egoizma mora obstajati, da človek naredi nekaj zase, kar si želi, potrebuje oziroma kar ga navdušuje. Marsikdo bo morda pripomnil, da so samske osebe zahtevne in izbirčne. Pripomba, ki ji verjetno ni oporekati. Kljub vsemu pa velja, da gre spoštovati odločitev samskih, da so raje sami srečni kot nesrečni v dvoje. In v tem ponorelem svetu, pehajočim za materialnimi dobrinami je to vsekakor pogumna (začasna ali trajna) odločitev.

4.4.2 Identiteta kot avtobiografija

Harrejevo vztrajanje na tem, da diskurz ni vsa realnost, temveč da ima svoje notranje in zunanje (naravne, družbene, moralne) meje in pogoje, je pomembno, kajti šele tedaj, če diskurz ali naracije zadevajo ob nekaj, kar ni diskurz, kar ni zgodba, imata diskurz in narativnost svoj smisel. Torej ne moremo preprosto reči, da so posameznikove zgodbe, ki jih pripoveduje o sebi, v enaki meri sestavina družbene stvarnosti kot posameznik sam in njegovo življenje.

Izdelovanje zgodb o sebi je sestavina vsakdanjega dela na identiteti posameznika, v katerem posameznik reflektira svoje pretekle, sedanje in prihodnje izkušnje s stališča različnih perspektiv svoje identitete in jih združuje v svoje delne identitete. Ta proces je poln ambivalenc, napetosti in protislovij. To je nenehno prilagajanje posameznikovih podob o samem sebi podobam o sebi, ki jih dobiva iz interakcij z drugimi ljudmi, ter nenehno iskanje samega sebe (Ule 2000, 216).

Delo na identiteti ali identitetna politika se sestoji iz dveh reflektivnih procesov: iz refleksije lastne preteklosti in iz refleksije domnevne prihodnosti posameznika na svoje dosedanje izkušnje, drugi pa postavlja različne »samozasnutke« in je pretežno aktiven in k bodočnosti usmerjen del identitetnega dela. V središču retrospekcijske refleksije so samopodobe posameznika kot sestavni deli doživljenjskih situacij. Sem sodijo vprašanja tipa kdo pravzaprav sem?, Od kod prihajam?

Identitetno delo posameznika sestoji tudi iz anticipacij samega sebe, ne le iz retrospekcijskih samorefleksij. Gre za odgovore na vprašanja Kdo želim biti?, V katero smer se želim razvijati?, Kaj hočem doseči v življenju? ipd. Tedaj, ko imamo sebe za predmet svojih v prihodnost obrnjenih premislekov, zasnujemo opcijska sestva. Razvijamo zasnutke identitete, jih konkretiziramo v identitetne projekte in jih predstavljamo iz miselne sfere v vsakdanje življenje. Ti identitetni zasnutki ostajajo delno v območju domišljije. Zdi se nerealistični, utopični in neuresničljivi, vendar so kljub temu gonila našega početja v neposredni ali celo v kaki bolj odmaknjeni bodočnosti. Iz teh zasnutkov se porajajo konkretniji identitetni projekti. Identitetni projekti so tiste delne identitete posameznika, v katerih postanejo njegova pričakovanja glede lastne bodočnosti sestavni del njegove življenjske biografije. Imajo obliko notranjih kvazisklepov. To jih razlikuje od manj zavezujočih identitetnih zasnutkov (Ule 2002, 216-217).

5 VZROKI IN POSLEDICE SAMSKOSTI - ANALIZA BIOGRAFIJ

V empiričnem delu sem se odločila uporabiti kvalitativno metodo raziskovanja, za katero je značilno opisovanje proučevanih situacij in razumevanje konteksta, v katerem je potekala proučevana situacija, saj skuša proučevane pojave tudi razložiti. Poudarek kvalitativnega raziskovanja je na proučevanju subjektivnih doživetij posameznikov, pri čemer raziskovalec zanima kakšen pomen posamezniki pripisujejo tem situacijam, kako jih vidijo, doživljajo in interpretirajo. Kvalitativno raziskovanje izhaja iz predpostavke, da akcije oziroma dejavnosti dobijo pomen šele takrat, ko jih razložimo z vidika motivov, namer, doživljanja tistih, ki so njih neposredno udeleženi. Raziskovalec mora torej biti osredotočen na različne podatke o

raziskovanih pojavih in ne samo na podatke, ki so pomembni z vidika njegove teorije (Vogrinc 2008, 48-56).

Na podlagi analiz posameznih biografij samskih žensk bom raziskala vplive posameznih življenjskih potekov in njihov razvoj. Posamezni življenjski poteki vplivajo na oblikovanje oz. sooblikovanje biografije. Težišče naloge bo na iskanju vzrokov, ki so vplivali na sedanji stil življenja posameznic in osvetlitev obravnavane tematike s pomočjo interdisciplinarnega pristopa, tako s pomočjo znanja in odkritij, ki jih o tej temi ponuja sociologija na nivoju opazovanja družbenih sprememb ter življenjskih potekov in posameznikovih biografij. Za globlje razumevanje problematike pa si bomo pomagali tudi z znanjem družinske analitske psihologije in sociologije s svojim uvidom v globinsko strukturo posameznikove osebnosti in načinov vstopanja v medsebojne odnose.

5.1 Metoda in potek empirične raziskave

Za proučevanje biografij sem se odločila za pol strukturirano obliko vprašalnika, kjer so ključne akterke s pomočjo orientacijskih vprašanj pisale lastne biografije. Vprašanja so bila zastavljena po smiselnih sklopih in sicer: sklop družina, življenjski poteki, trenutna situacija, izkušnje, želje za naprej, vrednotenje partnerstva, družine in demografski podatki.

V raziskavi je sodelovalo 15 žensk. Vse so redno zaposlene, s končano fakulteto, tri od njih so magistre znanosti in ena zdravnica. Štiri so na vodstvenih delovnih mestih na ravni podjetja. Ostale so zaposlene v javnih zavodih. Dohodkov posameznic nisem preverjala, iz biografij pa nisem zaznala materialnih stisk.

Iz mestnega okolja jih izhaja šest – velika mesta (Koper, Celje, Ljubljana, Kranj), ostale živijo v manjših oz. večjih krajih. Dve živita še pri starših, v istem gospodinjstvu, tri so podnajemnice, deset pa jih biva v samostojnih bivalnih enotah (lastnih stanovanjih).

Izbrala sem udeleženke stare od 32 do 46 let, najmlajša je ob pisanju biografije štela 32 let, najstarejša 45 let. Največ jih je bilo v starosti med 37 – 41 let. Vse udeleženke so brez otrok.

Udeleženke sem najprej poiskala v svoji širši neformalni socialni mreži, potem pa z metodo snežne kepe širila vzorec na 15 oseb. Merilo za sodelovanje je bilo, da gre za samsko žensko, brez otrok, fakultetno izobražena, starejša od 35 let. Za samske sem opredelila tiste ženske, ki niso v partnerski zvezi in živijo same.

Študija je postavljena v širši geografski okvir Slovenije in sicer udeleženke prihajajo iz različnih krajev, in sicer Škofja Loka, Bled, Železniki, Koper, Celje in Ljubljana.

Vsebina biografij je nastajala med avgustom 2010 in februarjem 2011. Izkazalo se je, da so akterke potrebovale veliko časa (nekatero več mesecev), da so dokončale pisanje biografije.

Večina od njih je poročala o tem, da so pisanje lastne biografije doživele izredno čustveno kot »neke vrste terapijo«. Nekatero so poročale tudi o tem, da so pisanje za krajši čas prekinile in kasneje znova nadaljevale, ker jim je pisanje o sebi povzročalo čustvene stiske in blokade.

5.2 Izvedba

Prošnjo za sodelovanje skupaj z vprašalnikom sem posameznicam oddala po elektronski pošti, o čemer sem se z večino od njih (s sedmimi) tudi dogovorila. Zatem so te udeleženke širile vprašalnik naprej, po že omenjenem principu. Vse vprašalnike sem dobila vrnjene nazaj na svoj elektronski naslov. Nobena od žensk, ni odklonila sodelovanja, vendar pa sta se dve od njih zanimale o tem, koliko podrobnosti bo objavljenih v nalogi in kako bo zagotovljena anonimnost. Napisane biografije se razlikujejo po obsegu, nekatere ženske so direktno odgovarjale na vprašanja in podajale kratke odgovore, večina od njih se je »na dolgo razpisala«. Pri vseh je zajeto bistvo oziroma so zajeti odgovori na zastavljena orientacijska vprašanja.

V analitičnem delu sem dobesedno povzemala njihove pripovedi in s tem zmanjšala možnosti, da bi se določene informacije izgubile. Prav tako se mi je zdelo pomembno, da se vsebina in interpretacije čim bolj vključujejo v predhodne teoretične koncepte. Za potrebe analize in interpretacije sem tekst (citate) spremenila iz pogovornega v knjižni jezik. Pri tem sem bila pozorna, da ne bi prišlo do vsebinskih sprememb.

Anonimnost vseh sodelujočih je bila zagotovljena. Kot zanimivost je pomembno, da povem, da sem ob obdelavi posameznih biografij »prepoznala« določene dele zgodb posameznic, ki so moje prijateljice in sem z njimi predhodno o teh vprašanjih že govorila v neformalnih pogovorih.

6 INTERPRETACIJA BIOGRAFIJ

Namen empirične študije ni v generalizaciji ugotovitev na celotno populacijo. Bolj gre za opise in analize ter končne interpretacije izbranih biografij. Moj namen je predvsem odgovoriti na zastavljena vprašanja o razlogih za samsko življenje in prispevati delček svoje vsebine k sociološkemu in psihološkemu razumevanju življenja samskih žensk.

Pri branju in analizi biografij sem preverjala naslednja raziskovalna vprašanja in iskala odgovore na to, kako se razvije »kariera samske ženske« ? Kako ženske samskost doživljajo in se soočajo s svojimi težavami ob tem ?

1. Za ženske po tridesetem letu je samsko življenje v sodobni poznomoderni družbi lahko želen in izbran življenjski stil zaradi kariernih razlogov.
2. Prehod v samskost je lahko tudi nezaželena prisila, zaradi neuspele zvez/e - posledica spleta življenjskih okoliščin oz. razvojem življenjskih potekov.
3. Samskost je lahko tudi posledica potrebe po vztrajanju v statusu »mladih odraslih«, nepripravljenosti na starševstvo, partnerstvo, narcisizma, strahu pred odgovornostjo in potreba po tem, da se pusti možnosti odprte.

6.1 Predstave o ljubezni

Povsem jasno je, da ljubezen v smislu, ki ji ga danes pripisujemo, v prvobitni družbi ni obstajala. Čeprav je potencial za ljubezen in navezovanje psihični pojav, ki je neločljiv od človeka kot vrste, lahko domnevamo, da je ljubezen obstajala v primitivni, družbeno neprepoznani obliki. Drugače od ljubezni sta bila seks in seksualnost verjetno pomembna stalnica v taki družbi. Prav v kontekstu seksualnosti se je ljubezen razvijala stoletja, čeravno utopljena v seksualnosti. Morda je trenutek, ko se v mentaliteti Zahodnjaka ljubezen loči od seksa, nastopil v 12. stoletju, ko nastane predstava o viteški ali aseksualni ali čisti ljubezni med moškim in žensko. Od tedaj živi ljubezen v svetu literature, mitov in metafizike svojo avtonomno življenje, ki se dotika naših globokih in kolektivnih duševnih (mentalnih) predstav in struktur.

Ko govorimo o kulturnem izoblikovanju ljubezni, morda beseda ljubezen ni ustrezna. Gre za predstavo o ljubezni in kulturne vplive, ki izoblikujejo to predstavo. Ljubezensko življenje

tako kot vsi drugi pomembni vidiki življenja zahteva socializacijo in iniciacijo mladega posameznika v njegov družbeni svet. Mlad človek s sprejemanjem ponujenih modelov ljubezni in z izgradnjo lastne predstave o ljubezni vstopa v odnose ljubezni. Pri tem se trudi zgraditi prav tak odnos, kot si ga je vnaprej zamislil. V tem pomenu je vpliv kulture zelo pomemben prav zato, ker je nujno, da imata posamezna ona in posamezni on dovolj podobno predstavo o ljubezni, ki jim bo omogočila, da vzpostavita in uresničita skladen ljubezenski odnos. To jima lahko omogoči samo vpliv kulture, v kateri živita, kajti kultura ju, vsakega posebej, po zgodbah, legendah in mitih pripravi za srečanje, ki bo sledilo (De Rougemont v Milivojević 2009, 34-35).

Predstave o ljubezni se oblikujejo v otroštvu in mladosti, v obdobjih, ko oseba še nima dovolj informacij, ko še ni kognitivno zrela in ko nima izkušenj, zato so zelo pogosto te predstave popačene, idealizirane ali na kak drug način disfunkcionalne. Prav zato so prvi odnosi ljubezni dramatična srečanja predstav o resničnosti (o ljubezni, ki se išče) in same resničnosti (ljubezen, ki se dobi).

»Na prvo ljubezen me vežejo sami lepi, pa tudi boleči spomini. Nič resnega, zgodila se je ob koncu osnovne šole. To je bilo predvsem spoznavanje in zaljubljenost.« (Oseba D)

»Spomini na prve ljubezni in predstave o tem. Lepe in nepozabne izkušnje ter bolečina ob slovesu. Človek se težko navadi, da je kar naenkrat sam za vse stvari, da nima ob sebi ljubljene osebe.« (Oseba E)

Vsako zaljubljanje in samorazočaranje je klic k preverjanju in spreminjanju predstav o ljubezni. Toda večina mladih noče spremeniti svoje predstave, temveč hoče najti tisto resničnost, ki se vključuje v obstoječo predstavo o resničnosti. Značilno je, da ne vidijo težave v svoji (popačeni) predstavi o ljubezni, temveč v tem, da se partnerji ne vključujejo v to predstavo. Tako se začne iskanje pravega partnerja in prave ljubezni. Čim bolj toga je popačena predstava, tem daljše postane iskanje, in ko v neuspešnem iskanju mine zadostno število let, postane to paničen lov. Če se oseba odloči, da ostane v odnosu z osebo, ki se ne vključuje zadostno v njeno predstavo, potem je odnos ljubezni na videz skladen in kakovosten, v notranjosti iste osebe pa postane nespremenjena predstava o ljubezni vir tihega trpljenja, nesreče, depresivnosti ali občutka praznine.

»Moja prva velika ljubezen se zgodi konec srednje šole. Bilo je lepo, kratko in na koncu seveda boleče... Prebolela ga pa še dolgo nisem.« (Oseba I)

Odkritje, ki je tako veliko, da se njegove posledice za ljubezensko življenje ne morejo dojeti, je preprosta resnica, da ne obstaja neka objektivna prava ljubezen, temveč da obstaja na stotine pravih ljubezni – prav toliko kolikor je fantazem o pravi ljubezni. Prava ljubezen je vedno tisto, kar določena oseba verjame, da je prava ljubezen, zato je tako pomembno, da je predstava takšna, da omogoča najti drugo osebo s sorodno predstavo. Pomembno je, da je predstava funkcionalna, da v resničnosti res omogoča nastanek dovolj kakovostnega odnosa ljubezni (Milivojević 2009, 60-61).

Same ljubezni, kot smo že omenili, si ni mogoče neposredno zamisliti, ker ni predmet, bitje ali območje, temveč funkcija živega bitja. V resničnosti ne obstaja nekakšna »ljubezen«, temveč samo živo bitje, ki ljubi in ki je ljubljeno. Zato mora vsaka predstava o ljubezni vsebovati tri pomembne prvine: predstavo o pravem partnerju, subjektivno predstavo o sebi in predstavo o pravem odnosu, ki se vzpostavlja med subjektom in objektom ljubezni. Z drugimi besedami, predstava o ljubezni ima tri ravni: Jaz, raven Ti in raven Odnos.

Ko neko osebo vprašamo, kako si predstavlja idealno ali pravo ljubezen, pogosto dobimo nepopolne odgovore o vsebini njene predstave o ljubezni. Nekateri bodo opisovali pravega partnerja, drugi idealen odnos, tretji pa svoje notranje stanje in svoje doživljanje v zamišljenem odnosu. Šele ko odkrijemo pomembne značilnosti vseh treh ravni predstave o ljubezni, lahko rečemo, da smo spoznali, kaj si nekdo predstavlja pod pojmom »prava ljubezen«.

»Sigurno so predstave, ki si jih človek naredi v zgodnji mladosti precej drugačne, kot jih potem prinese življenje. Ampak vsaka stvar v življenju se naredi z razlogom in prav je tako. In pomembno je, da to znaš sprejeti in se ne obremenjevati s tem ter se naučiti najboljše iz dane situacije«. (Oseba E)

Tako kot celotna predstava o pravi ljubezni je tudi predstava o pravem partnerju visoko individualizirana in zasebna. Tako, na primer, čeprav se telesna lepota smatra za družbeno vrednoto, kar bi pomenilo, da mora biti idealen partner lep, med raziskovanji teh predstav pogosto odkrijemo ravno nasprotno: da partner nikakor ne sem biti lep ali celo, da mora biti grd.

Ljudje, ki čakajo, da najdejo svojega idealnega partnerja, imajo pogosto težave s tistim delom svoje osebnosti, ki ga imenujejo idealni Jaz. Na podoben način imajo tudi tisti, ki ne iščejo idealnega, temveč pravega partnerja, neki svoj prav tako želeni »pravi« Jaz. Nekatere osebe lahko jasno opredelijo želeno spremembo: ko najdejo pravega partnerja, bodo prenehale biti

negativen ali delati kaj negativnega in postale pozitivne ali začele delati kaj pozitivnega. To je fantazija oseb, ki so v položaju življenjskih poražencev in ki verjamejo, da ima uresničena ljubezen moč popolne transformacije njihove osebnosti. Tako čakajo pravega partnerja in pravo ljubezen, da bi dosegle tisto, kar že zdaj želijo ali za kar verjamejo, da brez ljubezni ne morejo doseči, ker nimajo motiva, moči, smisla ali volje. Ženska, ki se ima za preveč dominantno, fantazira, da bo, ko najde pravega moškega, on naredil, da se bo ona počutila pravo žensko in občutila »lepoto podrejanja« (Milivojević 2009, 61-64).

»Tudi v času odraščanja nisem nikoli sanjarila o idealih družine, otrocih, morda samo o idealih partnerstva, zavedajoč se, kako težko je to doseči, medtem ko sem okrog sebe pri prijateljih, znancih zaznavala težave, razhode, nezvestobo, ločitve ... in podobno.« (oseba D)

Če izhajamo iz položaja razvoja človeškega posameznika, je občutje ljubljenosti prvo občutje iz spektra ljubezni, ki se pojavi pri otroku. To je občutje majhnega otroka, ki je v položaju sprejemanja ljubezni svojih staršev. To prvobitno doživljanje majhnega otroka, da je ljubljen, imenujemo »primarna ljubezen«.

Občutenje ljubljenja drugega se pojavi v nekoliko poznejših fazah razvoja, ko začne otrok kazati ljubezen do staršev. Občutenje ljubiti, ki se doda občutenju ljubljenosti, je zasnovano na občutenju ljubljenosti: majhen otrok ljubi zato, ker je ljubljen. Kazanje ljubezni do roditelja največkrat samodejno spremlja starševsko vračanje ljubezni. Ta transakcijski vzorec, v katerem vsak znak otrokove ljubezni takoj naleti na starševsko kazanje ljubezni do otroka, že od najzgodnejše dobe tvori cirkularni sistem medsebojne krepitve v izkazovanju ljubezni. Zato se otrok, ki hoče potrditi svoje občutenje ljubljenosti, hitro nauči, da ga izzove z dajanjem ljubezni staršem (Milivojević 2009, 79).

6.2 Družinski vzorci in partnerstvo

Zakonska zveza se nahaja na presečišču med javnim in zasebnim, med institucijo in prostim dogovorom. Postavlja se nam vprašanje ali je njena pojmovna kriza privilegiran izraz dejstva, da nimamo ustreznega konceptualnega aparata, s katerim bi mislili odnos med družbo in posamezniki. Seveda je mogoče reči, da vsaj v tistem delu sveta, h kateremu se prištevamo sami, vlada veliko družbeno soglasje o nekem modelu tega odnosa, modelu, ki se v grobem navezuje na liberalno demokracijo in ga utelešata logika človekovih pravic na eni in "avtonomnega odločevalca" na drugi strani. Toda, če je model proste izbire morda učinkovita

rešitev na področju ekonomije, se prav pri vprašanju zakonske zveze izkaže njegova omejenost: tu gre za pojave kjer je posameznik bistveno heteronomen, nesamostojen, odvisen, vezan, pa naj gre v odnosu do partnerja ali (če vključimo družino) odvisnost otroka od skrbnikov. Težava je strukturna, in ker se model svobodne izbire izrecno zaslepi za številne odtenke faktične odvisnosti in posameznika praviloma obravnava kot privatnika, se zdi, da je potrebno za opredeljevanje javnih ali vsaj javno podprtih vlog, še zlasti, kjer gre za vprašanje skrbi in odvisnosti razviti drugačen model in drugačno pojmovnost (Kobe in Pribac 2006, 7-8).

Tako oče kot mama sta vsak na svoj način in z zgledom vplivala name. Ne to pa ne, včasih sta mi dala kakšen dobronamerni nasvet ali pa komentar. Nikdar pa mi nista koga vsiljevala, ker je to samo moja izbira oziroma odločitev. Mislim, da so me odnosi med starši zadosti »opremili« za življenje v partnerskem odnosu. Ker točno vem, kaj bi rada in česa si ne želim. Vse to sem spoznala, ko sem opazovala moje starše in druge pare, pa tudi skozi svojo izkušnjo. Oba od staršev sta mi nudila oporo skozi pogovor ali pa sta me samo poslušala. V določenih trenutkih sem pričakovala več razumevanja in podpore. Vem pa, da se trudita oba. (oseba E)

6.2.1 Teorija navezanosti

Teorija navezanosti izhaja iz stališča, da smo evolucijsko gledano ljudje socialna bitja, ki za svoje preživetje potrebujejo tesne čustvene vezi z drugimi ljudmi, ki so nam blizu. Varna čustvena povezanost daje zavetje in izhodišče za raziskovanje sveta ne le v odnosu med materjo in otrokom, ampak nam omogoča razumeti tudi čustvene potrebe in hotenja v odraslih intimnih odnosih (Erzar in Erzar Kompan 2011, 219).

Generacije in generacije otrok, danes odraslih ljudi, so se svojega odraslega načina čustvovanja, iskanja bližine in zagotavljanja varnosti v svetu in odnosih naučile v razmerah, ko je bilo zagotavljanje čustvene varnosti, pripadnosti in bližine prepuščeno otrokom samim.

Navezanost vsebuje izjemno zahtevno in intenzivno čustveno vedenje oziroma reagiranje, ki nikoli ne ostane brez bolj ali manj ustrezne reakcije na drugi strani (Erzar in Erzar Kompan 2011, 11-15).

V družini je imela najpomembnejšo vlogo mama, kot lahko razberemo iz biografij.

Izhajam iz družine staršev, kjer je imela pomembno vlogo mama, ki me je usmerjala v moji življenjski poti im me spremljala bolj kot oče. Oče je bil prisoten kot lik avtoritete

in je bil velik odsoten- v smislu sodelovanja pri vseh obveznostih, ki jih družina nalaga. S tem, je mišljeno, da ni prevzel odgovornosti, ki bi jo moral. Vzornika v družini sem hitro izgubila, zato ker sem prerasla ta nivo in sem jih iskala izven lastne družine, na žalost. Oporo, bližino mi je nudila mama v celoti, oče ni znal ne da ni želel. O svojih prvih odnosih sem se pogovarjala s prijateljicami in z mamo ki sem ji veliko zaupala in me je razumela sva imeli zelo prijateljski odnos. (Oseba A)

»Mama je bila vedno gonilo napredka naše družine, tako v materialnem, kot odnosnem smislu. Ona je tudi dokončala ob delu srednjo šolo, oče je vedno le tarnal nad tem, da ni imel možnosti in se ob tem vse življenje počutil manjvrednega, za spremembo pa ni nikoli naredil ničesar.« (Oseba Č)

»Za družino je skrbela predvsem mama, ki je še vedno delovno aktivna, oče je bil večinoma zaposlen še s številnimi drugimi pristočnimi dejavnostmi (kulturnimi ...).... Ko sem bila stara 19 let, je umrl zaradi rakavega tumorja na možganih, pred tem je bil dve leti hudo bolan. Ko smo ostale same, smo se verjetno na nek način še posebej povezale. Tudi sedaj še živimo skupaj v veliki hiši.« (Oseba D)

»Lahko bi rekla, da sem imela idilično otroštvo. Živelimo v naselju, kjer je bilo veliko otrok, igrali in družili smo se cele dneve. Oče je bil v službi, mama pa je po najinem rojstvu ostala doma. Torej je bilo vedno kosilo na mizi, ko sem prišla iz šole. Ne spominjam se, da bi kdaj slišala prepir med starši.« (Oseba G)

».... mami je bila pri nas tista glava družine, ki je vedno vse držala skupaj in nam vedno tudi stala ob strani, pomagala pri domačih nalogah, poskušala reševati vse probleme....« (Oseba B)

6.2.2 Slabi družinski vzorci

Slabe izkušnje v odnosih v družini, ki so vplivale na poznejši odnos do potencialnega partnerja.

Mu pa zelo zamerim nekaj in mislim da je to glavna težava vseh mojih manjvrednostnih kompleksov in težav z navezovanjem stikov z moškimi: ko sem bila stara kakšne tri leta (mami me je držala v naročju), je mami želela da bi šli eno popoldne, verjetno nedelja, na obisk k moji teti. Ati je ležal na kavču in se mu ni ljubilo nikamor. In sta se začela nekaj kregati in potem je mami rekla, da mene itak ni nikoli maral (ker sem bila nenačrtovan otrok). On je to seveda zanikal in ni rekel da to je neumnost in da to sploh

ni res. Ampak jaz sem si to zapomnila, čeprav mislim, da se nobeden od njiju tega sploh ne spomni in tudi ne mislita, da se tega spomnim jaz. Saj verjetno sploh ni pomembno in danes točno vem, da me ima rad, tako kot tudi mami in še 1000 drugih ljudi, ampak tiste besede so mi ostale in mi delajo škodo. Zato sem se potem vedno trudila, da sem vse naredila tako kot je prav. Samo da bi me ljudje imeli radi. Šele v zadnjem času sem se naučila reči ne! In vedno sem najprej pomislila, ja kaj bodo pa drugi rekli? Še dveh stvari, ki sta mi totalno potlačili samozavest, se spomnim. Prva je ta, da me je brat vedno zafirkaval, da imam brado kot kakšen krompir (kar je sicer tudi res). Drugi incident je bil pa v srednji šoli. Imela sem novo obleko, ki mi je super pristajala. Zavedala sem se, da je moj adut postava, sem precej visoka in takrat sem imela res zelo lepe noge. Za mojim hrbtom je sošolka pripomnila sošolcu, kako dobro zgledam, tako sexy. On je pa rekel, ja postavo ima že super, če bi bla samo v faco mal lepša... In to je pripomnil en navaden luzer, s katerim še danes ni nič, ampak mene je blazno prizadelo. No, to so 3 stvari, zaradi katerih po mojem ne morem imet normalnih odnosov z moškimi. Vedno se bojim zavrnitve, zato raje sploh ničesar ne začnem. (Oseba B)

Zanimivo pa je to, da ji vse moje prijateljice in sestrične, lahko zaupajo več osebnih stvari kot jaz. Moja sestra ji je vedno povedala za vse težave s fanti in podobno, jaz sem pa za te stvari vedno imela prijateljice. Ne vem zakaj, ampak še vedno se o težavah s fanti laže pogovarjam s prijateljicami, kot pa z mamo, čeprav mi vsi pravijo, kako je ona pa res nekaj posebnega in ji lahko vse povejo. Pa saj vem da je res zelo dobra in je tudi zelo razumevajoča in vem, da bi mi vedno stala ob strani, pa vendar... (Oseba B)

»Mati mi je vedno govorila, da vsak moški partner hoče imeti pošteno žensko (v spolnem smislu), da ni razuzdanka...pred izbiro »tapravega« je dobro imeti na rezervi več moških v primeru, če te kakšen od teh ni pravi...« (Oseba C)

»Opremili so me s takim odnosom, kot so ga imeli sami... Kaj več od tega mi niso mogli dati. Globoko v sebi sem verjela, da obstaja nekaj drugega, globljega, intimnega, resnična povezava s partnerjem, ki si zaupata, verjameta, spoštujeta, cenita, ljubita, ljubita različnost, ljubita svobodo drug drugega, drug drugemu sta si na prvem mestu....« (Oseba C)

Včasih sem se čudila temu, kako moji konservativni, krščansko usmerjeni starši prenašajo moja eksperimentiranja, predvsem v smislu izbire družbe, drugič pa sem se počutila zelo osamljeno, saj se mi je zdelo, da nimam nikoli opore, predvsem takrat, ko bi jo najbolj potrebovala. Že zelo zgodaj je moja mati želela postati moja prijateljica in

je na moja otroška pleča nalagala težave in zamenjali sva vlogi. To traja še sedaj, čeprav že nekaj časa pri tem ne želim sodelovati. (Oseba Č)

Ne morem pozabiti očetove pripombe ob tem, ko sem mu vsa ponosna pokazala nove kopalke. Njegov komentar je bil, da sem kot na pol preščipnjena žoga.... Drug dogodek, ki me je zaznamoval je bil, ko sem se učila za popravni izpit in za sprejemnega na višjo zdravstveno. Namesto opore, mi je mati tik pred izpiti prinesla prijavnico za šiviljsko šolo.

Oče in mati sta se razumela na svoj način. Mati je bila kar dolgo časa ljubosumna, saj je oče lep in postaven ter družaben moški in spomnim se, da je bilo kar nekaj odkritih osvajanj s strani drugih žensk. Tudi to je delila z mano. In imela sem le kakih sedem let.

V naši družini se ni nikoli govorilo o bolečih stvareh. Sploh oče je zelo zaprt in zelo težko izraža čustva, tudi vse kar mu kdaj ni bilo prav je povedal mami in ona naslednji dan nama. ...Prav tako se nihče tudi ni pogovarjal z mano o izbiri partnerja, niti o spolnosti. Jaz pa sem kot punčka govorila, da sem bom poročila z nekom, ki bo podoben očku, kar je kmalu zamenjalo uporniško geslo, da se sploh ne bom poročila. V starosti 14, 15 let sem ob nekem dogodku skorajšnjega posilstva s strani mojih bratrancev in njihovega prijatelja izgubila zaupanje v moje starše, saj so me ob prihodu domov in mojih lažeh, kje, da sem bila pretepli, nato pa stvar prepustili mojemu razredniku, ki pa sem ga zlahka pretentala, češ, da ni bilo nič. (Oseba Č)

Mislím, da od takrat naprej nikoli nisem imela niti najmanjšega namena govoriti o svojih težavah, saj so mi jih vedno le povečali – delo sem imela še s tolaženjem predvsem matere, moji zaupniki pa so postali prijatelji. Največkrat fantje. Ne vem ali je to posledica tega, da so me v najnežnejši dobi »vzgajali« mamini bratje ali česa drugega, toda vedno se mi je zdel odnos z moškimi kot prijatelji veliko manj naporen, a mogoče tudi bolj vznemirljiv kot z dekleti. (Oseba Č)

»Iz svoje družine sem prinesla vzorec nezaupanja do moških, tudi kar se tiče njihove sposobnosti poskrbeti za stvari, veliko mero ljubosumne naravnosti in posesivnost matere ter trpeči, krščanski stil ljubezni, ki med drugim tudi narekuje vse oproščati, vse dati, zadnji pa si na vrsti ti – če sploh ostane še kaj.« (Oseba Č)

»Glede izbire partnerja in s tem povezanih tem se zelo sproščeno in odprto pogovarjam predvsem z mamo, in to zadnjih deset let, ki mi je od nekdanj nudila čustveno bližino in oporo. Tako da lahko rečem, da se zelo dobro razumeva.« (Oseba D)

»Mislim, da so me odnosi med starši zadosti »opremili« za življenje v partnerskem odnosu. Ker točno vem, kaj bi rada in česa si ne želim. Vse to sem spoznala, ko sem opazovala moje starše in druge pare, pa tudi skozi svojo izkušnjo. Oba od staršev sta mi nudila oporo skozi pogovor ali pa sta me samo poslušala. V določenih trenutkih sem pričakovala več razumevanja in podpore. Vem pa, da se trudita oba.«(Oseba E)

Na mene je pomembno vplival predvsem oče, glede moje osebnosti, značaja... Kar se tiče šolanja, osamosvajanja, poklicne poti, izbire partnerja... pa je bilo vse prepuščeno meni. Nihče se ni v to poglobljalo. Odločitve so bile povsem moje, podpirali pa so me materialno in moralno. Včasih sem pogrešala pogovor s starši, da bi lažje sprejela odločitve glede vseh teh pomembnih odločitev, vendar mi ga nista bila sposobna nuditi, tako so mi tovrstne pogovore nadomestili vrstniki, kar pa ni bilo vedno najbolj optimalno. (Oseba F)

»O čustvih se nikoli ni govorilo, tudi o intimnosti ne, vse sem se morala naučiti sama. Bila pa sta zelo ljubeča starša. Torej napotkov za partnersko življenje od doma res nisem prinesla.« (Oseba G)

»...kadar zdaj rabim nekoga za pogovor se ponavadi obrnem na očeta (službene stvari, študij), kljub temu, da se lahko pogovorim tudi s sestro in mamo...kar se tiče srčnih zadev pa se v družini pogovarjam le še s sestro, njeno mnenje mi veliko pomeni, ko rabim "ramo" za zjokati se obrnem nanjo; z očetom sem se vedno lahko pogovarjala o vsem, z mamo tudi a sva si preveč podobni in pri določenih temah ponavadi sledi prepir...« (Oseba H)

6.2.3 Pogojnost in brezpogojnost v ljubezni odraslih

Tudi v partnerski ljubezni odraslih obstaja dialektična napetost med brezpogojnim in pogojnim ljubljem: drugi se izbira zaradi tega, ker je tak, kakršen je, toda ker nikoli ni idealen, se mu postavljajo določeni pogoji, ki jih mora izpolniti, da bi bil ljubljen. Pri tem mislimo tako na tisto, kar mora oseba, ki je objekt ljubljenja, početi, da bi bila ljubljena (kinetična pogojna ljubezen), kot tudi na tisto, česar nikakor ne sme početi, če želi, da bo ljubljena (potencialna pogojna ljubezen). Čeprav absolutna brezpogojna ljubezen v resničnosti ne obstaja, ker je vedno kak pogoj, ki ga mora potencialni objekt ljubezni izpolniti, da bi bil ljubljen, tudi če brezpogojno ljubljenje razumemo v relativnem smislu, brezpogojno sprejemanje ni lastnost resnične ljubezni odraslih. To je zelo pomembno razumeti, ker je veliko ljudi motiviranih s tako predstavo o partnerski ljubezni, na osnovi katere se išče

partner, ki bo brezpogojno ljubil subjekt. To je fantazija o ljubezni, ki traja večno, ki se ne more izgubiti, ker kar koli subjekt naredi ali ne naredi, ga bo njegov partner še naprej ljubil.

»Glavni problemi v partnerskem odnosu so bili čustvene narave. Svoja čustva sem potiskala, ignorirala, nisem se jih upala izražati. Nisem znala zrelo komunicirati. Moškega sem postavila na »oltar«, (sem se podredila, svojo moč se raje predala njemu, kot da bi svojo moč uporabila za svoj razvoj, uspeh, kreativnost). Postavila sem ga na mesto očeta, da mi je nudil varnost in zaščito. Ni bilo enakovrednega partnerstva.« (Oseba C)

V resničnosti je partnerska ljubezen zasnovana na svobodni odločitvi, da se vstopi v odnos ljubezni. To pomeni, da obstaja svoboda, da se sprejeta odločitve ponovno preveri in da se odnos ljubezni lahko prekine. Prav ta možnost prenehanja ljubljenja je tisto, kar daje vsakemu odnosu ljubezni določeno dinamiko. Do prekinitve ljubljenja in ločitve pride tedaj, kadar subjekt presodi, da njegov partner ni izpolnil nekega pogoja, ki ga sam smatra za nujnega za ohranitev odnosa ljubezni. Torej prav prikrita pogojnost partnerske ljubezni omogoča prekinitev odnosa ljubezni in iskanje novega partnerja.

»V mojih odnosih, vsaj dva sta bila daljša in jaz sem bila prepričana da resna, me moti, da se obnašam kot zlati prinašalec in to, da na koncu veze spoznam, da je ta moj moški »brezjajčen«. (oseba G)

Ker ljudje kreirajo resničnost v skladu s svojimi predstavami o resničnosti, je partnerja mogoče brezpogojno ljubiti. Če pa take odnose pogledamo od blizu, nam postane jasno, da se oseba, ki brezpogojno ljubi drugega, partnerju povsem podreja. To se najbolj opazi v konfliktnih situacijah, ker se taka oseba vedno umakne, vedno odstopi od svoje želje in privoli v izpolnitev partnerjeve želje. Ker taka oseba ljubi brezpogojno, ji nobeno partnerjevo dejanje ni toliko nesprejemljivo, da bi zagrozila s prekinitvijo odnosa ali da bi odnos resnično prekinila (Milivojević 2009, 99-100).

6.2.4 Tiranija predstave o pravi ljubezni

Popačene in okostenele predstave o ljubezni so odgovorne za največji del človeškega ljubezenskega trpljenja. Pri velikem številu oseb (večinoma žensk), ki se zaradi občutka osamljenosti, depresivnosti ali kroničnega občutka praznine obračajo po pomoč k psihoterapevtom, odkrivamo način, po katerem jim je popačena in toga predstava o ljubezni uničila ljubezensko življenje.

Sem aktivna v vseh pogledih. Po zaključku v skupini dr. Perka (3 leta) še vedno hodim na pol leta na pogovore k dr. Štefokovi v Zagreb, enkrat mesečno k Ani, ki poleg refleksoterapije predstavlja tudi modro žensko, ki me s svojim znanjem usmerja k kvalitetnejšemu duhovnemu in splošnemu odnosu do življenja. Predvsem pa je pomembna učiteljica sprejemanja moje ženskosti in težkih življenjskih preizkušenj. Veliko berem in sicer v glavnem strokovno literaturo s področja psihoterapije, psihologije osebnostne rasti itd. (oseba Č)

To so osebe, ki v mladosti pogumno stopajo v erotične zveze v iskanju pravega partnerja in prave ljubezni. Takoj, ko ugotovijo, da partner ne izpolnjuje njihovih kriterijev, prekinejo zvezo in poskušajo najti drugega, ki jim bo bolj ustrezal. Toda krog, ki ga tvorijo zaljubljenost, razočaranje in prekinitve, se pojavlja z vsakim novim partnerjem. Po zadostnem številu let in po večjem ali manjšem številu ne zadovoljujočih partnerjev si začne oseba prvič zastavljati vprašanje, ali je morda kaj narobe z njo, ne pa s partnerji, ki jih je zavrnila. Ko začnejo te osebe iskati napako pri sebi, ne pa pri bivših partnerjih, jo tudi najdejo, toda pogosto ne na pravem mestu, v popačeni in togi predstavi o pravi ljubezni, temveč v nečem drugem, kar jih dodatno zmede in poveča njihovo nesrečo (Milivojević 2009, 108).

»Par resnih zvez je za mano k nisem sprejela določene odgovornosti v smislu odnosa. imela sam pa tudi odnose, kako bi temu rekli zaljubila sam se v napačnega zame, da sam si jaz želela tega odnosa partner pa ne ali ni bil pripravljen. Ob takih odnosih občutiš zavrnitev.« (oseba A)

Današnje najbolj prodajane knjige o ljubezni in zmenkih zatrjujejo, da si ne želimo spoprijeti se z nezavednimi željami in fantazmami, ki so povezane z ljubeznijo. Prenekatera teh knjig nam poskuša pokazati, kako naj bi izbira delovala v ljubezenskih zadevah (Salecl 2010, 69-70).

Tako je na primer anketiranka C oblikovala (s pomočjo knjige »Ali si ti pravi moški zame« avtorice Barbara De Angelis) seznam kriterijev, kakšen naj bo njen partner:

- *po telesu, (videz, prehranjevalne navade, vzdrževanje telesne pripravljenosti, osebna higiena)*
- *Čustva moškega (odnos do ljubezni, odnos do mene, izražanje čustev, odnos do partnerske zveze)*
- *Družabno življenje (osebne lastnosti, kakšen je v stiku z ljudmi)*

- *Izobraženost (izobrazba, odnos do učenja, odnos do kulture, odnos do dogodkov v svetu, izražanje ustvarjalnosti)*
- *Spolnost (spolno vedenje, veščine, zmožnost uživanja)*
- *Komunikacija (kakšen je v tem, odnos do komunikacije)*
- *Poklic/denar (odnos do denarja, od uspeha, delo in organizacijske navade)*
- *Osebnostna rast (odnos do izboljšanje samega sebe, zmožnost samoopazovanja in preobrazbe, pripravljenost za izboljšanje partnerske zveze)*
- *Duhovnost (odnos do višje sile, izvajanje, življenjska filozofija, načela)*
- *Konjički in interesi.*

6.2.5 Togost predstave o pravi ljubezni

Glede na stopnjo kulturne mistifikacije ljubezni in na število mitske in arhetipske kontaminacije predstave o ljubezni, je zanemarljivo število tistih, ki vstopijo v sveti odraslih s pravilnim predstavami o ljubezni. To pomeni, da se velika večina deklic in dečkov začne zaljubljati in se ljubiti, medtem ko v svojih mentalnih strukturah nosijo pomembno popačene predstave o ljubezni. Pa vendar mnogim od njih pozneje v življenju uspe uresničiti kvalitetne odnose ljubezni s svojimi partnerji. Tega ne bi mogli doseči, če medtem ne bi popravili in spremenili svojih predstav o ljubezni. Sprememba vsebine predstave o pravi ljubezni je proces, ki je sestavni del procesa odraščanja.

Tisti drugi, ki jim ni uspelo uresničiti kvalitetnih odnosov ljubezni, tega niso dosegli zato, ker niso spremenili vsebine svoje predstave o ljubezni. Še naprej so sužnji svojih infantilnih, pubertetnih in adolescentnih fantazem. Ti ljudje so neomajno prepričani o pravilnosti svojih konceptov ljubezni, njihove predstave o ljubezni so fiksirane in toge. Vsakega novega partnerja poskušajo prisiliti, da se vživi v njihovo predstavo o ljubezni. Ko pa jim to ne uspeva, še naprej upajo, da bodo vendarle našli pravega partnerja in pravo ljubezen (Milivojević 2009, 112-113).

Tako na primer sanjajo o princu na belem konju:

»Zaljubljena sem bila v oddane ali moške iz oddaljenih krajev, in s tem sanjarila kot princeska, ki čaka svojega princa.« (Oseba C)

»Definitivno si želim partnerja, družine in enega otroka. Včasih se šalim, da še vedno čakam na princa na belem konju.« (Oseba Č)

»Ne spomnim se svojih predstav o družine, le tega, da sem govorila, da se ne bom nikoli poročila in da ne bom povprečna in dolgočasna. Vedno sem hotela nekaj posebnega in to tudi dobila. Princ na belem konju, ki me bo oboževal, pa me obišče le redko, pa še takrat ga ne prepoznam ali pa mi ne odgovarja....« (*oseba Č*)

6.2.6 Razlikovanje med ljubeznijo in zaljubljenostjo

Sredi 20. stoletja je prišlo do dramatične spremembe v sistemu predstav o ljubezni v kolektivni zavesti zahodnega človeka: začelo se je razlikovati med ljubeznijo in zaljubljenostjo. Zdaj bo večina ljudi ob vprašanju ob vprašanju o razliki med ljubeznijo in zaljubljenostjo odgovorila, da razlika obstaja in da je pomembna. V večini odgovorov lahko odkrijemo tri glavne razlike: zaljubljenost je, drugačna od ljubezni, zelo močno občutje; zaljubljenost je v glavnem kratkotrajna, medtem ko je ljubezen dolgotrajna; zaljubljenost je prva »strastna« faza, pa kateri sledi resnična ljubezen. Čeprav je ugotovljena razlika v intenzivnosti, trajanju in času pojavljanja še vedno daleč od razumevanja bistvene razlike med ljubeznijo in zaljubljenostjo, gre vendarle za pomemben civilizacijskih napredek. Zavest o razliki med zaljubljenostjo in ljubeznijo, ki se je pojavila v umu zahodnega človeka, je hkrati zaznamovala nastanek specifičnega konflikta: spremembe v kolektivni zavesti ni spremljala sprememba v kolektivnem nezavednem, ki je še vedno polno simbolov, mitov in arhetipskih predstav, v katerih se zaljubljenost in ljubezen izenačujeta. Vse dokler se v kolektivni zavesti ne zgradi predstava o bistveni razliki med zaljubljenostjo in ljubeznijo, bo vsak posameznik, ki čuti to razliko, prisiljen, da jo z naporu svojega spoznanja diferencira in preveri vsebino svojega kolektivnega nezavednega. Medtem, ko ima zaljubljenost svojo paradigmo, tako da omenjanje besede »zaljubljenost« izzove jasno mentalno predstavo v glavi zahodnega človeka, ostaja ljubezen zelo nejasen pojem, brez pozitivne definicije in brez predstave, ki bi odražala njeno bistvo. (Milivojević 2009, 142-143).

Oseba v obdobju odraščanja, ki je povezano s krizo identitete, stopa v številne nove življenjske situacije in nove življenjske vloge, v katerih odkriva sebe in svoje reakcije. V procesu odraščanja spozna svoje realne sposobnosti, s tem pa tudi svoje omejitve. Identiteta označuje tiste vsebine, ki jih oseba doživlja kot »Jaz sem«, vendar tudi razmejitve od tistih vsebin, ki se doživljajo kot »Jaz nisem«. Vzpostavljanje nove identitete je pot odkrivanja resničnosti o sebi, izgradnja svojega pravega Jaza, izdelovanje in sprejemanje realne slike o sebi. Toda svojega pravega Jaza ni mogoče odkriti, ne da bi odkrili realnosti v svetu okoli tega Jaza. Definiranje lastne identitete je enak proces kot odkrivanje identitete Sveta. Če se

oseba integrira kot odrasla, zrela osebnost, pozna realnost o sebi enako, kot pozna realnost okoli sebe.

Že zelo zgodaj je moja mati želela postati moja prijateljica in je na moja otroška pleča nalagala težave in zamenjali sva vlogi. To traja še sedaj, čeprav že nekaj časa pri tem ne želim sodelovati. Iz tega dela mojega življenja se spomnim, da smo po selitvi v svojo lastno hišo neprestano živeli v stilu pomanjkanja denarja, mojega uporništvu in tega, da sem se nekje po poti iz malo »afnaste« okrogle punčke spremenila v zelo hudo zakompleksano debeluško. Ne morem pozabiti očetove pripombe ob tem, ko sem mu vsa ponosna pokazala nove kopalke. Njegov komentar je bil, da sem kot na pol preščipnjena žoga.... Drug dogodek, ki me je zaznamoval je bil, ko sem se učila za popravni izpit in za sprejemnega na višjo zdravstveno. Namesto opore, mi je mati tik pred izpiti prinesla prijavnico za šiviljsko šolo. (oseba Č)

Oseba z vstopom v odnos ljubezni vnese vso specifičnost svoje psihične strukture, ki je funkcionalna v tem razvojnem momentu. Kriza identitete se izraža tudi v čustvenem odnosu z osebo nasprotnega spola, odnosi ljubezni pa pomagajo zgraditi spolno identiteto in obvladati vlogo ženske oziroma moškega. Čustvene vezi v obdobju mladosti se vključujejo v splošni trend odkrivanja realnosti. Pomen teh vezi je v tem, da osebo prisilijo k prehodu iz nekega fantazemskega odnosa do sebe in drugih, iz odnosa, ki ni zasnovan na realnosti, v odnos, v katerem prevladuje poznavanje sebe in poznavanje drugih. Zaljubljenost kot odnos privida, kot iluzija, zasnovana na projekciji, pa je prav fantazemski odnos do drugega (Milivojević 2009, 146-147).

V tem času sem bila zaradi moje zunanosti, ki ni nič posebnega, tako zakompleksana, da sem mislila, da sploh ne morem bit nobenemu fantu všeč. In zaradi tega mojega mišljenja se nisem nikoli naučila spogledovanja, ker me je bilo vedno sram pokazati, če mi je bil kdo všeč. Vedno sem se že vnaprej bala zavrnitve. Tako da nato še tudi na faksu nisem imela fanta. Ja, bila sem nekajkrat zaljubljena, ampak sem to vedno zelo skrbno skrivala. Če mi je bil kdo všeč, sem ga vedno ignorirala. (oseba C)

6.2.7 »Hook-up« razmerja

Sodobni rituali »zmenkovanja« se ravnaajo po načelu izogibanja intimnosti in se osredotočajo na tehnično plat kontakta. Že sama izbira izraza »hooking up« dosti razkrije o dojemanju spolnosti in ljubezni v času tiranije izbire. Užitek ni več povezan z iskanjem partnerja ali prijatelja, s približevanjem izbranemu objektu ali poskusom razumeti oziroma doumeti

njegovo neredko vznemirjujočo drugost. Namesto tega je pomembno doseganje zadoščenja v samem procesu »hakljanja« – privabiti, zapeljati, uloviti in odvreči – odhakljati – ter si poiskati nov objekt. To umanjkanje zavezanosti je nova moda v odnosih (Salecl 2010, 64-65).

»Hooking up« oziroma druženje nikoli ni kaj več kot bežna navezanost. »Dajva se družiti!« pomeni »se vidiva« oziroma »se vidiva spet v nekem trenutku, ki ga ne bova določila sedaj.« Gre sicer za izraz čustva naklonjenosti do druge osebe, vendar brez sleherne obveze. Morda prav nepripravljenost ali nezmožnost zavezati se nakazuje temnejšo plat navezovanja stikov tipa »hooking up«. Čeprav se početja »hooking up« drži avra ležernosti, vseeno lahko vodi v globlje razmerje. Vendar oseba, ki se čustveno naveže bolj, kot je sprav upala, da se bo, tega ne more zlahka priznati niti sebi niti svojemu priložnostnemu spremljevalcu. Če bi to priznala, bi namreč veljala za nekoga, ki ne spoštuje "pravil" bežnih srečanj (Salecl 2010, 64).

Trenutno imam več prijateljev. Najpomembnejši mi je nekdo, ki ga v pol leta še nisem videla – ima partnerko, ki jo je malo pred mano spoznal in ve zame, midva pa imava blazno kvalitetne in globoke pogovore po mejlu. Mislim, da se oba bojiva srečanja ...Z drugim hodim v naravo in imava podoben življenjski stil in razmišljanja, tretji mi odgovarja v intelektu in nekaj časa je imel predznak najpomembnejšega, ki pa ga je izgubil, ker me neprestano odriva od sebe, vendar ne spusti. Z njim sem se sprla že tolikokrat, kot se nisem z nobenim od obeh partnerjev. V nekem pogledu želi, da sem njegova terapevtka, ki mu bo pomagala nehati popivati in ga prenašala v vseh muhah. Tega pa se jaz ne grem več. Kljub temu odhajam z njim na jadrnico, kjer pa se bom odločila kako naprej. In še z enim ravnokar zaključujem, tema skupnega pa je bila strast. Ker vem, da je nestanoviten, sem »vzela« večerje in seks, sedaj pa kljub kančku slabe vesti z njim ne želim imeti ničesar več. V nikogar nisem zaljubljena. (oseba Č)

Zagovorniki pojava »hook up« bodo zatrjevali, da ritual ljudem večinoma pomaga pri tem, da se ne navežejo prehitro, ter da jim omogoči najboljšo možno izbiro bodočega partnerja. Vztrajajo pri tem, da se morajo še posebej mlade ženske zaščititi pred preveliko naložbo v tovrstni stik oziroma pred preneglo zavezo partnerju. Če si bodo ohranile odprte možnosti, se bodo lahko v celoti posvetile karieri, pri bodočih odločitvah pa bodo fleksibilnejše. Pri kulturi »hook upa« naj bi torej šlo za ženske, ki ustvarjajo nova pravila. Končno se lahko vedejo, tako, kot so se v preteklosti lahko vedli moški. Naključno si lahko izberejo nekoga za eno noč, pozneje pase vedejo, kot da se ni nič zgodilo. Ne dajejo obljub, ne postavljajo zahtev. In ker si

ne želijo biti spet in spet prizadete, se trudijo, da v tovrstnih stik ne bi vlagale preveč čustev. (Salecl 2010, 66).

»...nikakor se ne morem sprostit in si najti partnerja. Po tej moji veliki ljubezni sem imela le še eno vezo za eno noč s popolnim neznancem, po čemer sem se počutila kot *kurba* čeprav je bil sex dober ☺, in pa še eno kratko vezo, z moškim, ki me je fizično ful privlačil, se je pa hitro končala, vendar za njim nisem žalovala, se pa še vedno rada spomnim nanj.« (oseba B)

»Hook-up« kultura to potrjuje: poiščemo nekoga, da ga omrežimo in zapeljemo, nato pa ga odvržemo, takoj ko najdemo zamenjavo enake ali večje vrednosti. Zapeljevalkina moč se uveljavi tisti trenutek, ko dobi pozitiven odgovor. Vendar ciljno osebo obdrži na distanci: o njej noče razmišljati kot o nekom, ki ima svoje lastne želje in fantazme. Ko se bo zapeljevalka srečala s takimi željami in fantazmami, se bo pretvarjala, da se v resnici ni nič zgodilo. Tako se zavaruje pred tem, da bi kdo vznemiril njene fantazme oziroma, da bi ona sama bila izpostavljena kot objekt v želji in fantazmi drugega. Za poskusom, da bi bilo videti, kot da se je romantično srečanje sploh ni dotaknilo, se skriva težnja, da bi željo začasnega partnerja ohranila pri življenju. Ko se oddalji od njega, upa, da si bo pridobila višjo vrednost kot sublimni objekt želje, ki ga ni mogoče v celoti posedovati (Salecl 2010, 75-76).

»Tri leta aktivno iščem partnerja, izkoriščam vse možne poti, nekaj sem jih že zamenjala, saj še nisem našla optimalnega človeka, s katerim bi si oba želela, da se poročiva, živiva skupaj in imava družino. Srečala sem moške, ki so se želeli poročiti z mano, pa meni niso zadosti odgovarjali in obratno... Iščem naprej.« (oseba F)

V vseh vidikih življenja imamo namreč toliko možnosti, da izbira čustvene navezanosti ne pomeni le dodatnega bremena, temveč tudi oviro popolni svobodi, ki naj bi jo visoko cenili. Oseba, ki se prehitro naveže, te svobode ni v popolnosti izkoristila (Salecl 2010, 65).

»Samska sem nazadnje 1,5 leto. V svojih obdobjih sem nekako sama za druge, zase sem bila v vezah takšnih in drugačnih, resnih in neresnih. V takih zvezah je bilo veliko čustev pozitivnih in negativnih seveda in bolečine na koncu teh odnosov.« (oseba A)

6.3 Stil življenja in kariera

Tako kot pravijo anketiranke, so svojo kariero zadovoljne in uživajo v svojem delu:

»...s svojim delom zelo zadovoljna in ga rada opravljam, tudi v službi me kar cenijo. Imam en kup prijateljev, ljudje so radi v moji družbi, nimam pa partnerja. Imam nekaj res zelo dobrih prijateljev, katerim lahko povem vse. Obožujem potovanja, za to zapravim precej svojih dohodkov, potujem s prijatelji.« (oseba B)

Moj delovni dan se začne ob petih. V sezoni hodim v službo večinoma s kolesom in sicer prevozim v eno stran trinajst kilometrov.. Takrat se dan začne fantastično, saj se prebujam skupaj z naravo. Nato delam osem ur kot vodja enote za težko in kombinirane odrasle osebe z motnjo v telesnem in duševnem razvoju. Služba je naporna predvsem iz energetskega vidika, saj naši uporabniki delujejo na čisto drugih nivojih. Poleg tega je včasih še težje delati z zaposlenimi in včasih tudi z nadrejenimi. Po službi sledi nujno rekreacija, ki pa jo v mejah zmogljivosti vključujem že v delovni proces, saj koristi tudi uporabnikom. (oseba Č)

Delo je velika strast, saj v njem uživam in sem srečna. Sicer sem kar zaposlena, včasih tudi sedem dni na teden. Delam na dveh radijskih postajah, ob tem, da so že tri leta vsi vikendi oz. konci tedna delovni (tako sobote kot nedelje). Ponavadi sem tako prosta sredi tedna: ob sredah in/ali petkih. Velikokrat sem zvečer odsotna tudi zaradi še ene dejavnosti, s katero se ukvarjam, to je vodenje prirediteljev. Če delam zjutraj, zgodaj vstanem in sem potem lahko že ob 13.00 prosta. Včasih delam od 8.00 do 16.00, včasih od 11.00 do 20.00. Zelo različno. (oseba D)

»...vsak moj dan se začne zgodaj. Sem jutranji človek in polna energije že ob sončnem vzhodu. Torej zjutraj šport, pred službo, če je dan deloven. Delam cel dan, torej so moji delovni dnevi zapolnjeni.« (oseba G)

»Moj način življenja zdaj...služba...šport...zvečer čez teden tu pa tam kakšna pijačka...vikend tu pa tam kakšna zabava...enkrat mesečno...pazim kaj jem,kuham...skrbim o sebi vizualno in notranje.. šport je zame čas ki ga namenim sebi....praznike preživljam z družino...« (Oseba A)

Moj delovni dan zgleda tako, da vstanem ob 6h, grem v službo, ki jo imam do 3h, vendar nikoli pravočasno ne neham, tako da grem zelo redko iz službe pred 4. Uro. Ponavadi sem še s kom zmenjena za kavico ali obisk, nato domov, kjer kar nekaj brkljam, skratka, čas kar hitro mine. 1-2x tedensko fitness in spinning, kakšen kino itd. Vse gre tako hitro naprej, da sploh ne dohajam več. Nedelovni dan pa izgleda tako, da malo dlje poležim, dostikrat sem od dela v službi tudi precej utrujena (naporna dežurstva), da mi prav paše nič delat. Potem je pa treba malo pospraviti stanovanje, pa

kaj zlikat, pa potem komu kaj pomagat, poleti zelo rada delam na vrtu in njivi, pa dan kar hitro mine. Sicer si redno ne kuham, ker ponavadi jem v službi, ali pa doma, kar ostane mami in očetu od kosila. Kuham le občasno med vikendi. Joj, h kozmetičarki se odpravljam že pol leta, pa mi še ni uspelo, sem šla pa letos 2x na masažo (no pa na nedavnem dopustu na Tajskem sem si jo privoščila vsak dan, ker jo obožujem in je tam tako poceni) in 1x v savno, poleti tudi večkrat na kakšno enodnevno kopanje s prijatelji ali družino. Ja, zelo rada tudi berem, še sploh med dopustom. Tako da sebi dnevno ne posvetim prav veliko časa. Lase si barvam sama, po navadi sem k frizerju šla le 2x letno, letos pa že 3x!!! Občasno si privoščim tudi kakšno manikuro, pa mi je potem vedno žal, ker se mi tisti lak takoj odlušči, ker se zglada ne znam obnašat kot dama, ali kaj. Sicer si pa 2x letno privoščim en daljši dopust, enkrat obvezno v Zambiji in enkrat v kakšni drugi bolj eksotični državi. (Oseba B)

Oseba C: Delovni dan:

- 6.50 - Vstajanje
- Od 6.50 do 7.50 : Tuširanje, telovadba, meditacija, zajtrk
- Od 8.10 do 16. 30: Delo
- Od 16.30 do 17.45: Priprava kosila (doma) in kosilo
- Od 17.45 do 18.15: počitek
- Od 18.30 do 19.30: pogovor s prijateljicami
- 20.00 do 22.00 : telovadba (bodypilates)
- 22.15. do 22.30: tuširanje, umirjanje
- 22.30 do 23.15 : branje knjige
- 23.15 : spanje
- Prost dan
- 8.30 vstajanje
- Od 8.30 do 10.00 : Tuširanje, telovadba, meditacija, zajtrk, surfanje po internetu.
- 10.00 do 11.30 : nakupovanje, obisk tržnice, knjigarne, ribarnice
- 11.30 do 12.30. prebiranje dnevnih novic, surfanje po internetu
- 12.30 do 14.00: priprava kosila, kosilo

- 14.00 do 16.00 : počitek, prebiranje knjig
- 16.00 do 19.00: plaža, plavanje, počivanje, branje knjig, pogovori s prijatelji in prijateljicami
- 20.00 do 22.30: gledanje filma,
- 22.30 do 23.30 branje knjig
- 24.00: spanje.

Hodim pozno spat in zgodaj vstajam ... Moj način življenja ni neka stalnica, ampak se spreminja iz dneva v dan, iz tedna v teden. Delo je velika strast, saj v njem uživam in sem srečna. Sicer sem kar zaposlena, včasih tudi sedem dni na teden. Delam na dveh radijskih postajah, ob tem, da so že tri leta vsi vikendi oz. konci tedna delovni (tako sobote kot nedelje). Ponavadi sem tako prosta sredi tedna: ob sredah in/ali petkih. Velikokrat sem zvečer odsotna tudi zaradi še ene dejavnosti, s katero se ukvarjam, to je vodenje prireditev. Če delam zjutraj, zgodaj vstanem in sem potem lahko že ob 13.00 prosta. Včasih delam od 8.00 do 16.00, včasih od 11.00 do 20.00. Zelo različno. Ko sem prosta (takrat rada rečem, da je to moja sobota), grem ponavadi na obvezno kavo (sama ali s prijatelji) in v trgovino ali pa se doma ukvarjam s čisto običajnim pospravljanjem. Za zabavo je bolj malo časa, zelo rada pa hodim na dopust v tujino. Vsaj dva- ali trikrat na leto. Kuham ne (na glas priznam, da ne znam in ne kažem kakšnega pretiranega navdušenja, da bi se naučila). Vedno pa pospravim po kosilu (če sem seveda doma). Za hrano tako skrbita mami in sestra, moja naloga je »nabava v trgovini«, večkrat pa jem zunaj v restavracijah. Redno hodim h kozmetičarki in frizerju (enkrat mesečno), rada sem urejena, pa tudi sicer si zvečer vzamem kar nekaj časa samo zase. Pazim pri prehrani in hodim na fitnes, rada tudi tečem. Tudi prazniki so večinoma delovni, je pač taka narava poklica, sicer pa jih preživljamo skupaj doma in s prijatelji. Posebna sprostitvev pa je tudi obisk kulturnih prireditev (koncertov, gledaliških, opernih, filmskih predstav) in športnih prireditev (rokometnih, nogometnih, košarkarskih tekem, šport me namreč zelo zanima), uživam tudi v branju knjig in v druženju s prijatelji. (Oseba D)

»Ovisno od delovnega časa, delam zelo različno, tako da vedno ne morem jesti ob določenih urah. Jem, ko imam čas ali ko pridem domov. Zavedam se, da to ni najbolj zdrav način prehranjevanja. Kozmetičarke in terapevta ne obiskujem. Od športa imam rada kolesarjenje,

hribe in sprehode, poleti pa tudi plavanje. Priznam, da bi bilo lahko vsega tega malo več. Tako, da bom v prihodnje delala na tem.« (Oseba E)

6.3.1 Vloga življenjskih dogodkov v življenjskem poteku

Anketiranke navajajo kot ključen moment v življenjskem poteku, osamosvojitve:

»Osamosvojila sem se zelo zgodaj pri 16 letih in se šla šolat v drugo mesto, potrebovala sam svobodo in sem jo dobila od staršev in zaupanje. Na fakulteto sem šla v drugo državo, nova kultura novi ljudje, brez staršev in bližnjih. Zame je to bilo zelo težko obdobje sem res ostala sama za vse. Taka priložnost se mi je pokazala in sem jo sprejela in speljala uspešno.« (Oseba A)

Prvič sem šla od doma, ko sem šla na faks. Takrat smo skupaj s še 3 prijateljicami, s katerimi smo si še danes zelo blizu, stanovale v najemniškem stanovanju v Ljubljani (za študentski dom smo imeli minimalno previsoke dohodke, ker se je brat do takrat že osamosvojil). Za vikend smo se vedno vračale domov. Tako da to v resnici ni bila prava osamosvojitve. Sem pa v tem zelo uživala. Nikoli nisem imela domotožja, ker smo se redno slišali po telefonu, sem pa za vikend vedno rada prišla domov. (moja sestra npr. v Ljubljani ni nikoli zdržala cel teden!). Prva resna osamosvojitve je bila, ko sem šla po končanem faksu za eno leto v Zambijo delat v misijonsko bolnico. Tam sem se pa takoj počutila kot doma, še vedno se tam počutim veliko bolje kot v Sloveniji. (Oseba B)

»Fizično sem se osamosvojila, ko sem šla študirat v Ljubljano. Izvorno družino sem zapustila pri 28. letih. Pri tem so me spremljali občutki svobode.« (Oseba C)

Od doma sem iz rodnege mesta odšla pri petnajstih letih, ko sem odšla na srednjo šolo v drug kraj. Med vikendom sem prihajala domov in spomnim se, da je bilo hudo. Pri petnajstih letih, z zelo malo denarja, ogromno težav, hudi selekciji v šoli, brez nadzora, saj sem stanovala v privatni hiši....vseeno velik zalogaj za vseeno še otroka. Kasneje sem se dve leti vozila in v času fakultete spet v glavnem »bivakirala« pri prijateljicah, ki so imele stanovanje v Ljubljani in se dokončno odselila pri 24 letih, ko sva si z bodočim možem pričela urejati stanovanje. (Oseba Č)

»Osamosvojila sem se šele pri 32 letih prvič (v najemniško stanovanje), drugič pa pri 35 letih (v moje stanovanje), vmes sem bila dobro leto doma, toliko, da srno kupili moje stanovanje....Moji občutki pri osamosvajanju so bili, da je že skrajni čas, na to sem namreč čakala že 10 let, pa mi materialno stanje ni omogočilo osamosvojitve.« (Oseba F)

»Osamosvojila sem se kmalu. Pri 21 letih sem dobila možnost da dobim svoje stanovanje in oba starša sta me podpirala in mi ga pomagala dobiti. Nekaj let kasneje pa sem se preselila na drugi konec Slovenije in tudi tu sta me podprla.« (Oseba G)

6.4 Samskost kot nezaželena prisila

»Pri osamosvajanju me prvič ni podprl nihče, drugič pa me je podprla predvsem mama in preko nje še oče. Moja dva nista bila zadovoljna, da odhajam od doma na svoje, živet sama. Vedno sta si predstavljala, da bom odšla, ko se bom poročila. V tem primeru bi mi v večji meri pomagali, materialno in moralno.« (oseba G)

Samskost kot statusna kategorija posameznika je v primerjavi s statusom »poročen« pri nas v deprivilegiranem položaju, samskost je še vedno precej tabuizirana tema in samski ljudje v družbi neznanih oseb še vedno težko odkrito povejo o svojem statusu. Da je tako, sem se pred kratkim prepričala na seminarju, kjer so nekateri v svojo osebno predstavitev vključili tudi predstavitev statusa: poročeni so to omenili, samski pa so se tej tematiki raje izognili. Sploh pa najbrž poznate tisti »občutek, ko se pojavite v lokalu ali na prireditvi in se v vas usmerijo vrtajoče oči opazovalcev s sicer neizrečenim izrazom na obrazu »Tale je samska, le kako to?« oziroma tovrstne »diskretne« pripombe, če ste sami med »opazovalci«.

Morebiti se bo kdo ob omembi samskosti kot družbene problematike nasmehnil, a ne gre zanikati dejstva, da je samskost kot družbena kategorija v razvitih družbah v porastu, tudi v Sloveniji. Zato zasluži kakšno bolj resno sociološko, antropološko ipd. analizo, ne le naslovnice v poljudnih revijah, namenjene temu, kako se je čim prej znebiti.

Po podatkih, pridobljenih na podlagi popisa v ZDA, kar 51 odstotkov žensk živi brez partnerja. Prilagoditev dobljenih podatkov oziroma populacije žensk na starostno obdobje 25-64 let pa je pokazala, da je v 379 urbanih središčih v ZDA 34 odstotkov žensk v obdobju 25-64 let samskih, medtem ko delež samskih moških znaša 32 odstotkov.

Največ samskih v največjih ameriških mestih. Zanimivo je, da je največji delež samskih v San Franciscu (44,7 odstotka), Detroitu (44 odstotkov), New Yorku (39,8 odstotka), Bostonu (39,2 odstotka), New Orleansu (39,1 odstotka). Svojevrsten paradoks ali pa tudi ne, če pomislimo, da gre za največja ameriška mesta. Po ocenah naj bi v letu 2007 v San Franciscu živelo okoli 765.000 samskih prebivalcev, v Detroitu 917.000, v New Yorku 8.300.000, Bostonu 600.000 in v New Orleansu 239.000 prebivalcev.

Manjši delež samskih je v manjših mestih, najmanjši delež je v mestu McAllen v državi Teksas, kjer delež samskih znaša 23 odstotkov in kjer je prebivalcev dobrih 127.000, je pa zanimivost ta, da je v celotni populaciji prebivalcev kar 28 odstotkov več žensk kot moških. Torej imajo moški v tem kraju precejšnjo izbiro potencialnih partnerk. Med večjimi mesti gre omeniti New York, kjer je 16 odstotkov več žensk kot moških, v Orlando na Floridi je nekoliko večji delež moških, v Los Angelesu pa je nekoliko večji delež žensk (2 odstotka).

Primerljivih podrobnih podatkov za Slovenijo ni zaslediti, vendar naj bi po podatkih SURS konec leta 2005 med ženskami starejšimi od 25 let, bilo 30 odstotkov samskih. Menim, da je povsem realno pričakovati, da je največji delež samskih v Ljubljani, zanimivo pa bi bilo tudi izvedeti, kakšen je »presežek« oziroma »primanjkljaj« posameznega spola v večjih slovenskih mestih.

»Prepričana sem, da ga bom srečala kar tako kot se ljudje srečujejo ... Nisem za razna »samska iskanja«. (oseba H)

Samske osebe so zanimiva ciljna skupina za ponudnike storitev spoznavanja, klasične »ženitne posredovalnice« oziroma agencije ter časopisne oglase namenjene spoznavanju (osebni stikom) nadomeščajo spletni portali. Ti rastejo kot gobe po dežju in fazi »zastojkarstva« sledi plačilo članarine. Izkušnje s spoznavanjem preko interneta so različne, nekaterim je na tak način uspelo najti svoje boljše polovice, drugi so morda spoznali zanimive osebe, ne pa tudi partnerja. Pravi partner je tako kot dobra jed. Lahko ima neka oseba (moški ali ženska) vse zelene lastnosti, ki jih nekdo pri išče pri potencialnem partnerju, pa še vedno ni nujno, da je ta prava oseba zanj-o. Podobno je kot z dobro jedjo, čeprav sledite receptu in imate vse sestavine za neko jed, na koncu ni nujno, da je okusna oziroma taka, kot ste pričakovali, da bo.

»Do zadnjega leta nisem za spoznavanje novega partnerja storila nič Nato pa sem se prijavila na spletni portal ona-on in se po kakšnih petih mesecih tudi odjavila. Spoznala sem kar nekaj moških in z nekaterimi imam stike še sedaj.« (oseba Č)

Čeprav se mi načeloma akcije v slogu »največji zmenek na slepo«, ki je bil pred časom organiziran in namenjen samskim osebam, zdijo zanimive, pa dvomim, da dosežejo svoj namen, da ljudi, ki se udeležijo takega dogodka, »poparčkajo«. Prav tako kot drugi družabni dogodki, kjer se samske osebe moškega in ženskega spola želi "označiti" in nekako umetno povezati. Verjamem, da spontanost šteje.

Po končani 7 letni partnerski zvezi, sem bila do sedaj bolj v pasivni vlogi. Do sedaj sem se v glavnem ukvarjala sama s seboj. Spoznavanje preko spletnih portalov sem mi je do sedaj upiralo, kot tudi obiskovanje zabav za samske. Nisem bila pa popolnoma pasivna. Če sem koga srečala (v glavnem na plesnem podu), sem se dovolila tvegati in človeka spustiti bližje k sebi in se z njim spoznati. Če sva si bila različna in sva se razhajala v pogledih, sva se do sedaj z vsemi sporazumno in prijateljsko razšla. (oseba C)

6.4.1 Samskost kot začasna izbira

Ko vprašamo anketiranke, koliko časa so samske, večina trdi, da je samska le začasno oziroma trenutno:

»Sama sem že skoraj štiri leta. Seveda začasno.« (oseba G)

»Zdaj sem samska zadnji dve leti, do sedaj nisem niti z nikomer živela v partnerskem odnosu. Verjetno (upam) je to začasno. Ne bi se odločila za tak način življenja, ampak čakam, da mi nasproti pride prava oseba. Če ne bom začutila, da je tako, potem sem res raje sama. Nikoli se pa pri tem ne počutim osamljeno.« (oseba D)

»Torej vedno sem si predstavljala, da bom imela moža in družino....Trenutno sem samska, in res ne vem kaj bo naprej. Seveda si želim zveze z moškim. Nič več pa v svoje predstave ne vključujem otrok. Raje imam zvezo z moškim in brez otrok, kot pa otroka brez moškega. Vendar je problem moškega dobit.« (oseba B)

»Trenutno sem samska eno leto. Moj moto je, da sem raje sama, kot z nekom v vezi in nesrečna oziroma me ta veze ne bogati in da se s partnerjem ne dopolnjujeva.« (oseba E)

Ali pa kot vzrok za samskost navajajo, da ne najdejo »pravega«:

»Vedno sem si predstavljala, da bom imela družino, sedaj pa ne najdem ustreznega partnerja. Pravijo, da sem preveč izbirčna, meni pa se sploh ne zdi, da imam visoke kriterije. Nisem samska zato, ker sem se tako odločila, ampak zato, ker ne najdem pravega moškega.« (oseba A)

»Mati mi je vedno govorila, da vsak moški partner hoče imeti pošteno žensko (v spolnem smislu), da ni razuzdanka...pred izbiro »tapravega« je dobro imeti na rezervi več moških v primeru, če te kakšen od teh ni pravi....« (oseba C)

Samske ženske so med seboj pogosto takšne kot so bile v puberteti, v dobi, ko se še ni bilo treba zaplesti z moškim, ko je bilo dovolj, da so se zabavale in bile všečne. Ko so se

osvobodile, so nekatere odklonile, da bi naredile križ čez vse možnosti. Zaplesti se z enim moškim bi pomenilo odpovedati se vsem drugim: »Ker sem svobodna, hočem ugajati vsem moškim«. Predvsem pa hočejo ugajati same sebi. Nekatere sprejmejo samost kot način življenja. Čeprav svobodo včasih drago plačajo z dvomi, z bolečino, z občutkom zapuščenosti, gre za preverjanje lastnega poguma, vrednosti. Ker je takšnih, ki se tako odločijo, več kot moških, pomeni, da njihova samostojnost ni pridobljena. Za žensko, ki je samostojna in svobodna, se včasih sliši, da se vede možato, gospodovalno, ker je doslej to pripadalo moškim. Čeprav ženskam v naši družbi ni vedno lahko se bolje prilagajajo samosti kot moški. Veliko jih živi bogato intelektualno in kulturno življenje. Opaziti je, da dobro razlikujejo med svojo veliko razpoložljivostjo za druge in občutkom za osamljenost, kar se komu lahko zdi egoistično. Ker večina od njih srečuje veliko ljudi, nimajo občutka, da so same. Uvajajo nov način življenja, se stalno srečujejo na določenih krajih, hodijo na kosila v krogu žensk, kjer se lahko sprostijo, nasmejejo in govorijo o čemer koli, ne da bi se jim bilo treba bati obsodbe. Res se še dogaja, da tisti, ki so ostali v tradicionalnih parih, z nemirom gledajo na ženske, ki so se odločile živeti same. Gledajo jih očitajoče ali pomilujoče. Smilijo se jim, mislijo, da imajo težave, ali celo, da so žrtve, po drugi strani pa se jih bojijo. Tako razmišljanje ni daleč od čarovnic, ki so jih sežigali na javnih trgih: so svobodne, imajo moč, ki jo velja uničiti, ker ogrožajo moč moških (Hirigoyen 2007, 15).

»Dobro me sprejemajo nimam problemov s tem...čeprav zadnje čase so začeli spraševati kje pa je tvoj...kdaj pa bo kaj...in tko....smešno saj to se ne da kupt v trgovini....Trenutno se ne počutim več ok da sem samska zato ker ob tem zdaj čutim občutek samote, pa nimam občutka varnosti, ki mi zelo manjka drugače nimam problem s tem. Prej mi je bilo zanimivo biti sam zato kr te noben ne omejuje pr nobeni stvari in mi je to tudi pasalo...zabave itd....« (oseba A)

Z okolico glede tega, da sem samska imam same pozitivne izkušnje. Je pa res, da v zadnjih dveh letih nekoliko pogosteje opažam, da mi sem in tja kdo omeni, da bi bil pa zdaj res že čas za poroko in otroka! A to sprejemam z nasmeškom na obrazu in se na ta način rada tudi pošalim (ker sem taka že po naravi). Zato lahko rečem, da me je okolica sprejela tako, kot sem.

Priznam, da sem zelo samozavestna in nimam težav z depresijami, občutkom samote, strahom pred prihodnostjo ... Niti nisem po naravi tak tip človeka, ampak se trudim biti vesela in srečna. Tudi zaradi življenjskih malenkosti. In tudi obupa ali zaskrbljenosti ne poznam. Mislim, da je to vse v nas samih in v naših mislih, glavah. Nenazadnje pa tudi nimam časa razmišljati o tem. Mi je bilo pa že večkrat hudo, a večinoma zaradi drugih

preizkušenj. Pozitivnih občutkov je morda prav zato kar nekaj: počnem, kar mi paše, grem in me nihče ne sprašuje, kdaj pridem. Opazujem sošolke in prijateljice mojih let, ki so nesrečne. Zdi se, da so pozabile nase. To pa vsekakor ni moj življenjski cilj. (oseba D)

»Nikoli nisem imela občutka, da me zaradi samskosti okolica sprejema slabše, kot bi me sicer, saj si znam nekako izboriti pozicijo z drugimi argumenti. Tudi redkokdaj sem povsem samska oz. na zabave za izključno vezane ne hodim, če pa že grem, imam okrog sebe precej moške družbe in veliko ženskih sovražnic.

Bilo bi me bolj sram, če bi imela ob sebi partnerja, na katerega ne bi bila ponosna.« (oseba F)

Vse tudi navajajo, da ob tem, ko so samske so slabe stvari in pozitivne. Pozitivne so predvsem povezane z občutkom svobode:

Kakšni občutki me najpogosteje obhajajo? Nikoli do sedaj obup, zaskrbljenost pred prihodnostjo, tudi ne občutek samote, ker imam vedno okoli precej ljudi. Ja, na vsake toliko časa mogoče malo depresije (predvsem med menstruacijo - sem ugotovila, da je to verjetno normalno, ker v mojih letih biološka ura podzavestno tikataka, in ker spet ni prišlo do oploditve in se je še eno jajčece sprostito v prazno, začne moje telo malo žalovati za potencialnim plodom, ki se spet ni spočel), tudi hrepenenje po dotiku, po tem, da te nekdo stisne v objem, ko se zvečer končno uležeš na kavč ali posteljo, ko bi skupaj še z nekom pogledal film in delil občutke. Sramu ob tem da sem samska ne čutim, tudi me ni sram povedati da sem samska, je pa včasih bolj nerodno ob tem kakšnim neznancem, ki me to vprašajo, pa me začnejo potem tolažiti, ja da saj bo že prišel pravi. Najpomembnejši pozitiven občutek ob samskosti je občutek svobode. Občutek, da lahko počneš kar te je volja in ni potrebno nikomur razlagati kam greš, kdaj prideš, ni treba usklajevati, kdo bo pazil otroke in ali sploh lahko nekam grem. Bolj me je strah, kako bi se tej svobodi odpovedala, če bi slučajno našla partnerja. Je pa res, da je najtežje biti sam med prazniki, posebno božičnimi. Takrat se kljub temu, da sem obkrožena s širšo družino, včasih počutim malce osamljena, ali bolje rečeno nepopolna, ker nima svojih otrok. Ampak ta občutek po praznikih hitro mine. (oseba B)

Moji najpogostejši občutki v zadnjem letu so veselje in radost do življenja ter včasih tudi strah pred tem, da bi se morala ponovno ukvarjati s čim povezanim s skupnim življenjem...

Seveda pa je v prvih letih moj poglavitni občutek predstavljala žalost, ki je krepko že mejila na depresijo. Zdaj se včasih vprašam kaj bo z mano, toda sedaj vem, da je to kar pravi Ana:«... z moškimi bo natančno to, kar hočeš ti.» res. In jaz sem vsak dan zahvaljujem Vesoljnemu stvarstvu ker sem na poti do zrelega partnerstva, čeprav si trenutno želim le prijatelja s katerim bi skupaj preživljala prosti čas, kaj dobrega skupaj pojedla in kdaj skupaj spala. Sicer se mi pa zdi, da si želim še nekaj časa živeti sama...

Najpogostejši pozitivni občutki so tisti, ki prinašajo občutek popolne svobode v razporeditvi časa in aktivnosti v njem...Božansko.....Najtežje mi je biti sami, ko se zgodi kaj, ko potrebujem objem moškega, ki naj bi bil »moj«. Takrat ga pogrešam in ga tudi prijatelji težko odtehtajo...(oseba Č)

»...nisem razmišljala o pozitivnih občutkih... mogoče to da imam posteljo zase, da imam lahko ponoči, ko spim odprto okno tudi pozimi... zgodi se, da pri meni prespita nečakinji — takrat slabo spim, okno je zaprto, prostora na postelji zmanjkuje... vsake toliko časa te brcne ali udari ena izmed štirih nog ali rok...« (oseba I)

Negativen pa predvsem glede preživljanja praznikov:

»Praznike preživljam ali v službi, ali pa z družino ali s prijatelji, ne spomnim se, da bi bila kdaj sama. Čeprav priznam, da imam včasih v času praznikov kakšno krizo, ko gledam družine, za katere se zdi da so tako srečni, čeprav v resnici morda niso.« (oseba B)

Največkrat se me poloti občutek samote, pač da ni ob meni nikogar s katerim bi delila vse dobro in slabo. Strahu, da sem samska ne čutim, prav tako mi ni težko povedati kakšen je moj stan. Saj imajo večji problem s soočenjem tisti, katerim povem in moti me njihovo preveliko začudenje in vprašanja brez pomena. Najtežje mi je biti sama za Novo leto ali v času dopusta. Pozitivni občutki ob tem pa, so da lahko delam kar želim, na nikogar se mi ni treba ozirati in se nikomur prilagajati, skratka gledam lahko samo nase. (oseba E)

»Najtežje mi je biti sama, ko sem radostna, srečna, ta občutja želim deliti. Nisem obupana, ne depresivna, le zdravo nesrečna od časa do časa. Mogoče malo zaskrbljena zaradi prihodnosti, saj so časi tako nestabilni, služba je negotova, stroški naraščajo. Včasih pa res pomislim, da bi bilo mogoče lažje, če bi te probleme delila na pol.« (oseba G)

»...najtežje je, takrat, ko se počutiš samega... ko ti gre nekaj narobe. Kljub temu to, po mojem mnenju, ni povezano s partnerstvom ampak s tem, da se tisti trenutek, v tisti situaciji ne zmoreš z nekom povezati, z nekom o teni pogovoriti...« (oseba I)

»Vedno jem zunaj. Skušam jesti in živeti čim bolj zdravo. Kuham takrat, ko dobim obiske. Obiskujem frizerko, kozmetičarko, fitnes, šiviljo... skrbim za svoje počutje, izgled in psihično stanje. Družim se z družino in prijatelji, potujem, imam marsikaj, kar večina ljudi nima, vendar si vse to izborim ali sem si izborila sama. Pogrešam pa svojo lastno družinico, zato sem včasih zafrustrirana in osamljena.« (oseba F)

6.4.2 Kako me ljudje dojemajo kot samsko žensko?

Medtem, ko na vprašanje kako jih drugi dojemajo kot samske odgovarjajo:

*Kako me ljudje dojemajo kot samsko žensko? Torej v službi me vsi sprašujejo kako to, da sem samska, ko sem pa tako fajn punca. In mi kar naprej iščejo možne partnerje. Pa jim še ni uspelo najt nobenga in pravijo, da imam previsoke kriterije. Tudi ljudje iz okolice mi govorijo, da je res čudno da nobenega nimam (po mojem si kakšen sigurno misli, da sem lezbijka ☺), da sem luštna in prijetna in tako v redu. Prijateljice, ki imajo družine in po možnosti še probleme s partnerji, mi zavidajo in rečejo, da sem pametna, ker sem sama in lahko grem kamor hočem, kadar hočem in mi nihče ne teži. Moja sestra me hoče na vsak način spravit skupaj z enim mojim dobrim prijateljem, s katerim se res dobro razumeva, pa ni tiste iskrice. Moj svak mi pravi, da naj si pa najdem vsaj enega za poseksat, če že nočem resne veze, ker pozna marsikoga, ki bi me z veseljem *dal dol*. Stara mama mi je pa vedno rekla, da naj kar počakam, pa če bo ta prav kje, bo že prišel, da če se pri 50 letih omožim, bom še vedno imela vsaj 20 let skupnega življenja z nekom in to je čisto dovolj. Imam pa to srečo, da mi doma nič ne težijo s tem, kaj še čakam, da sem že dost stara, da bi radi še kakšnega vnuka. No, tako približno reagira moja okolica. Vsaj toliko vem jaz, kaj si pa v resnici mislijo, je pa verjetno spet druga zgodba. (oseba B)*

Ja, tole je pa takole. Moje tete so me že zdavnaj nehale spraševati, kdaj se bom poročila. Zato pa zadnje čase opažam čudna dogajanja v moji bližini. Pred kratkim sem dobila kar nekaj neprimernih povabil, npr. od mojega poročenega soseda ali od starejšega gospoda, ki me pozna preko skupne znanke. Moja prva reakcija je bila zelo burna (samo sama pri sebi), dejansko pa ti moški mislijo, da mi delajo uslugo, ko se mi ponujajo, češ, uboga sama, pa še brez seksa. Le kje piše, da če si sam, potem pa ne seksaš in zakaj bi morala biti zadovoljna z vsakim. Takšna aroganca me močno moti, sem ponosna da sem samska in samostojna. (oseba G)

Okolica me v glavnem sprejema, da sem trenutno v takšne stanu, saj jim v primeru, da me vprašajo povem, da si želim bivati s parterjem, vendar le s takim, ki bo zadostil večini mojim kriterijem. ...V glavnem sem srečna in zadovoljna sama s seboj. V času kriz pa občutim osamljenost, žalost, obup (redko), da ne izmenjavam lepoto življenja s parterjem. Ne čutim sramu, ko povem, da sem samska. Ni mi težko povedati, da sem še samska. Ko povem da sem samska, sem samozavestna, ker vem kakšnega moškega si želim. Ne pristajam na nekaj manj, kot pa kar hočem. Sem raje sama, kot pa z nekom, ki mi ni kompatibilen, se ne ujameva. Najtežje mi je biti sama, če sem doma v nedeljomiselnost, da je to dan za družino. (oseba C)

»Izkušnje z okolico so čisto odvisno od posameznika, ki ga srečam. Nekaterim se to ne zdi nič posebnega, saj se zavedajo, da je življenje polno presenečenj in preobratov in da nobena stvar v življenju ne traja večno. Nekateri se čudijo ali pa celo dodajo pripombe, da sem »preizbirčna«, ali celo zastavljajo vprašanja kot so: Zakaj?, Kako to? Si že ločena? ...« (oseba E)

»Moje izkušnje z okolico so razen redkih izjem zelo dobre. Se pa včasih zgodi, da kakšen moški, ki doma odpoveduje ponuja usluge...toda tega razen redkih dni, ko sem v »slabi« koži ne jemljem prehudo zares.« (oseba F)

6.4.3 Kaj želim od partnerja?

Ljudje kot posamezniki smo v sodobnih družbah vpeti v precej družbenih podsistemov in v družbi opravljamo različne vloge, ki so si nemalokrat bolj ali manj konfliktne ali pa celo medsebojno nezdržljive. Vse te vloge od nas zahtevajo veliko energije, sposobnosti dogovarjanja in organizacije časa, znanja tako strokovnega kot emocionalnega, če govorimo o partnerskih in družinskih odnosih. Zaradi določenih zahtev po fleksibilnosti delovnega časa in razpoložljivosti v svetu dela in pa vedno večje prostorske mobilnosti določenih poklicev, pa so nam lahko možnosti za vstop oziroma ohranjanje trajnejših medsebojnih intimnih odnosov tudi zelo otežene, da ne rečem celo onemogočene.

Tako anketiranke odgovarjajo na vprašanje:

»Kaj si želim od partnerja, da me spoštuje, vidi, čuti, da imam njegovo pozornost velik pogovora in dobre komunikacije..tukaj pa mora še biti privlačnost obeh, isti interesi in način življenja. cilji želje...tako,da ni mi lahko to najdet...hehehehe« (oseba A)

Moral bi imeti precej podobne predstave o življenju kot jaz. Ja, zaželeno je, da ima vsaj višjo izobrazbo, ni pa to nujno, če je sicer na splošno razgledan. Nočem imeti moškega, ki mu materialne dobrine preveč pomenijo. Absolutno ne želim imet moškega z enim ful dobrim avtom! Saj vem, da se čudno sliši, ampak moški z nekim mercedesom ali BMW-jem me ful odbijajo, ker če si kupi avto za 40000 evrov, to pomeni, da da več na avto kot na druge stvari, ki meni pomenijo več. Če bi bil pa pripravljen iti živet v kakšno nerazvito afriško državo, bi me pa sploh takoj imel. Mora imet podobne moralne vrednote kot jaz, kamor med drugim sodi zvestoba v partnerskem odnosu, kar je pa danes že zelo težko najti. Pa pripravljen mora bit pomagat drugim, biti mora majčkeno romantičen, pa malo avanturista mora bit, tak, ki zna iti na potovanje z ruzakom, ne pa z dragimi kovčki. Zunanost ni pomembna, le da ima nekaj, kar me pritegne. Mora preskočit iskrica, sicer se ne morem spustit v neko vezo. Pa znat se mora crkljat in pogovarjat. (oseba B)

Všeč so mi moški, ki imajo pozitiven odnos do telesa, sebe, do življenja, ki vedo kaj hočejo od življenja, ki so pripravljeni se poglobljati vase, ki so odprti, komunikativni, resnični, pošteni, iskreni, ki znajo pokazati svoja čustva, potrebe, ki se upajo soočiti s seboj, s konflikti, ki imajo razčiščen odnos s starši, preteklimi partnerskimi zvezami, pripravljeni tvegati, v življenju naredijo konkretne spremembe, ki so polni elana, ki želijo iz sebe iztisniti čim več svojih notranjih potencialov, ki zaupajo vase, se cenijo, spoštujejo, sebe in ljudi okoli sebe, so živi..imajo bogato dušo, so srečni sami s seboj... (oseba C)

Kaj mi je pomembno pri izbiri bodočega partnerja? Intelpekt, uspešnost, radost življenja, nežnosti, pozornost, dobra, odprta komunikacija...Marsikaj. Spustila pa sem kriterije pri zunanjem zgledu. Sedaj skušam spoznati človeka in s tem mi postane tudi lahko bolj ali manj lep. Mora pa me privlačiti.....Uspešnost pa je po mojem mnenju pomembna zato, da je moški zadovoljen v svoji koži in tudi to kaže na to kakšen človek je. V končni fazi sem uspešna tudi jaz in potrebujem moškega, ki ga bom cenila in spoštovala zaradi dobrih človeških lastnosti, pa tudi uspešnosti. (oseba Č)

Z vedno večjo individualizacijo pa je povezano tudi vedno večje tveganje, ki ga posamezniki prevzemajo za svoje življenje, skupaj s posledicami, ki jih te odločitve prinašajo bodisi v pozitivnem, bodisi v negativnem smislu. To dogajanje poraja občutek vedno večje negotovosti in nepredvidljivosti, z izbirami za katere niti ne vemo točno kakšne bodo njihove dolgoročne posledice. Težko bi tudi tako na hitro opredelili kaj je tisto primarno gonilo, ali

tista primarna gonila v družbi in posameznikih, ki nam omogočajo ali nas silijo v določene izbire, oziroma če rečemo še bolj natančno ali so te izbire resnično posledica svobodnih izbir ali ne.

»Imam pa svoje kriterije in merila – glede izobrazbe, komunikativnosti, odprtosti, pa morda tudi zunanjšega izgleda. Menim, da starejši kot smo, bolj smo zahtevni glede tega. Všeč so mi »power« moški, inteligentni in razgledani. Nekdo, s katerim se ujameš in dopolnjuješ. Kakšnih zgoraj opisanih stvari (spoznavanje partnerjev prek spletnih portalov itn..) glede spoznavanja partnerjev pa se nisem nikoli posluževala in me ne zanimajo.« (oseba D)

Nimam izdelanega tipa moškega, nekaj mora biti na njem takega, da me prevzame, kaj točno pa ne znam povedat, ker to se enostavno začuti, ko nekoga spoznam, Lepo je, da je partner materialno preskrbljen in da ima izobrazbo, ni pa to glavni razlog, da sem z nekom skupaj. Če mi je nekdo všeč, ga sprejemem takega kot je oziroma tudi njegovo stanje. Če pa ne naredi nič, da bi se to stanje spremenilo (govorim v primeru, da se lahko), pa zna biti čez čas moteče. Kar se pa tiče zunanjšega izgleda, pa mora biti neka privlačnost med nama. Če te privlačnosti ni, mi je težko sploh kaj začeti. (oseba E)

Tudi glede partnerja in zveze sem imela in imam visoke zahteve. Želim, da je v zvezi vse urejeno, da imam z nekom, s komer sem, lep odnos, poln razumevanja, medsebojnega predajanja, zabave ter skupnih uspehov. Moji bivši fantje mi pravijo, da je bilo z mano super, zabavno, zanimivo..., da veliko dajem, vendar tudi veliko pričakujem. Pričakujem namreč, da se s partnerjem skupaj trudiva za kvaliteten odnos.

Pričakujem tudi, da sva oba relativno uspešna in zadovoljna s svojimi življenji, da nama družina veliko pomeni, da imava urejene materialne pogoje za družino. Na takih izhodiščih bi se odločila za več otrok (npr. 3, če bi seveda to šlo skozi). (oseba F)

»Do partnerja imam enake zahteve kot do sebe ..., da lepo izgleda, zdravo živi, da ima cilje, ambicije in sanje v življenju, da se je pripravljen truditi za kvaliteten odnos, da si želi družino...« (oseba F)

»Želim si nekoga, ki me bo spoštoval takšno kot sem, z vrlinami in slabostmi. Na katerega se bom lahko oprla kadar mi zmanjka moči, s katerim se bom lahko od srca nasmejala, jokala kadar bo treba. Želim si odnos kjer se bova medsebojno spoštovala, sploh ni nujno da živiva skupaj ... Prepričana sem, da ga bom srečala kar tako kot se ljudje srečujejo ... Nisem za razna »samska iskanja«. (oseba G)

7 ZAKLJUČEK

Iz analiz biografij izhaja, da je večina žensk ob razpadih partnerskih zvez doživljala paletu negativnih oz. obremenjujočih čustev, ki so pri nekaterih od njih pustila globok pečat in pripomogla k odmiku od iskanja novih zvez, za daljše časovno obdobje. Večina od njih se po določenem času »pobere« in skuša ponovno formirati novo zvezo/e. Samske so po spletu okoliščin, torej preteklih razočaranj, »slabe izbire na trgu«, osebnega ne interesa po iskanju partnerja in s tem povezanimi »črnimi scenariji« (saj spet ne bo nič iz tega...).

Za nobeno od mojih anketirank ne morem trditi, da si je namerno izbrala življenjski stil samske ženske. Pri nekaterih, ki so samske več let in živijo bolj lagodno življenje, brez obveznosti do partnerja, se zaznava nekoliko odmaknjena drža do partnerstva, saj to prinaša s seboj že omenjene obveznosti. A kljub temu se čuti notranja želja po bližini in težnja po skupnosti z nekom.

Želijo si stopiti v razmerje, želijo uživati prednosti življenja skupaj, ne želijo pa sprejeti neprijetnosti, ki jih ta bližina prinaša. Niso pripravljene sprejeti drugačnosti partnerja in odstopiti od svoje »slike« oziroma pričakovanj. Predvsem pa je iz branja biografij razvidno, da nobena od njih ni v konstantno »trpeči poziciji« oz. obremenjena s tem, da je samska. Večina je izredno aktivnih, praktično polno zaposlenih žensk, kar pa kljub temu jasno namiguje na to, da pa bi v primeru, če bi imela partnerja, določenih aktivnosti ne imela, vendar le pod pogojem, da bi šlo za zadovoljujoče razmerje, sicer pa ne.

Izhajajoč iz naše temeljne potrebe po bližini si ljudje želimo graditi globlje odnose, vendar se postavlja vprašanje pripravljenosti investiranja v te odnose. Fromm pravi, da je ljubezen ustvarjalna in pomeni skrbeti za nekoga, odzivati se nanj in se ga veseliti (2004, 45-47). Samske ženske se pogosto znajdejo v dilemi, ker si želijo dvoje popolnoma nezdružljivih stvari – samostojnosti in neodvisnosti ter intimnega življenja.

Družbeni in ekonomski napredek v sodobnih zahodnih družbah, ki temeljijo na demokratičnih načelih in pluralnosti, je legitimiral različne možnosti iskanja samega sebe kot tudi definiranje odnosov v katerih želimo ljudje živeti. Še v času moderne industrijske družbe je bilo veliko stvari določenih s stabilnim vzorcem, ki je bila posledica dokaj enotne socializacije v okviru prevladujočih norm in vrednot, ki so veljale za absolutne in ne vprašljive. Danes pa smo priča stalnemu povpraševanju na vseh področjih človekovega bivanja, ki vključuje tudi medosebne

odnose, kar posledično vodi v razkroj stabilnih, tradicionalnih načinov razmišljanja in delovanja ter iskanja vedno novih poti in načinov biti človek, tako v smislu individualnega kot tudi skupnega življenja.

Zaradi vseh omenjenih sprememb v intimnih odnosih, ki smo jim priča v sodobni družbi, se v javnosti večkrat zastavlja vprašanje ali je intima zveza v krizi in ali njen obstoj mineva? Ali se bo število samskih žensk še povečalo? Toda ob takem vprašanju, se kot sociologi moramo takoj vprašati, kakšno obliko odnosov in intimnih povezav imajo ljudje, ki govorijo o krizi in koncu obstoja intimne zveze v mislih. Govorica statističnih podatkov je sicer nedvoumna: število razvez narašča, prav tako število sklenitev zakonskih zvez in drugače vezanih posameznikov. Tradicionalni model življenjske skupnosti, ki jo tvorijo starši in njihovi otroci, danes ni več prevladujoč. Zakonska zveza kakršno smo poznali, preprosto izgublja tla v empirični realnosti, kar pa še zdaleč ne pomeni, da jo ne nadomeščajo drugačne in bolj fleksibilne oblike življenja v skupnosti. Spolni položaj žensk v družbi se je močno spremenil, vse bolj se osvobajajo, moški se zavedajo svoje nebogljenosti in nesamostojnosti.

Tema je relevantna iz več vidikov in postavlja se vse več vprašanj in iskanj razlogov, zakaj število samskih žensk v današnji moderni družbi narašča. Pojavljajo se razprave o tem, ali bo (oz. je že?) s fenomenom samskosti razpadla tradicionalna družina? Ali pomeni to razkroj družbe in je to zanjo uničujoče? Kdo so pravzaprav moderne samske ženske, kako živijo in zakaj tako?

Veliko žensk v moderni družbi se odloča za samsko življenje. Za nekatere od njih je to začasno, vmesno obdobje. Glavni razlog za samskost je največkrat svoboda. S financami lahko prosto razpolagajo, prav tako s svojim prostim časom, in, kot anketiranke, veliko potujejo. Kot razlog navajajo tudi, da je težko najti »pravega« partnerja oziroma osebo, s katero bi si želele preživeti preostanek življenja. Poleg tega jih negativne ljubezenske izkušnje in to, da vez med moškim in žensko terja veliko kompromisov in prilagajanja, sili k temu, da raje ostanejo samske in svobodno razpolagajo s svojim časom in s sabo.

Kriza pa je tudi pojmovna. Zakonska zveza in družina kot način socialne organizacije skupnosti sta vse do moderne tvorili pomembno institucijo zahodne družbe. Zakonska zveza je opravljala številne funkcije splošnega družbenega pomena (regulacija spolnosti, skrb za reprodukcijo ...). Seveda je treba poudariti, da je bila realnost zakonske zveze in družine pogosto v kričečem nasprotju z vznesenimi deklaracijami vseh ideologij, ki so ju postavili v središče; predvsem zgodovina delavskega in feminističnega gibanja sta jasno opozorili na njuno problematično ozadje. Toda kljub temu sta vsaj navidezno tvorili osnovno matrico,

skozi katero so tako posamezniki na različnih položajih kot družba v celoti mislili sami na sebe.

Ne tako redko pa so samske ženske tudi tarča negativnih stereotipov in predstavljajo grožnjo v prostoru poročenih in drugih. Tiste, ki partnerja nimajo, so vredne pomilovanja. Kulturna obsedenost z življenjem v paru nas večkrat slepi, da spregledamo pomen drugih odnosov opore, torej odnosov s tistimi ljudmi, ki so prisotni v vsakodnevnem življenju. V svetu, v katerem si lahko ženske same ustvarjajo družbeni položaj, koncepti poroke izginejo.

Zahteve vsakdana, predvsem službene oziroma poslovne obveznosti, izobraževalne ambicije posameznikov, številne možnosti za kulturno, športno udejstvovanje in druženje v večjih mestih, predstavljajo na eni strani tako priložnosti za spoznavanje novih ljudi (potencialnih partnerjev) in na drugi strani nudijo možnosti za boljše preživljanje prostega časa, ki ga imajo samske osebe na voljo.

V človekovi zgodovini so bili človeški odnosi oz. odnosi med spoloma vedno toliko pomembni in problematizirani, da niso bili v nobeni družbi prepuščeni zgolj slučaju. Postavlja se vprašanje, koliko ljudje še vlagamo energije v intimne odnose? Iz analiz biografij je težnja po vlaganju v prihodnje intimne odnose v večini primerov izražena, vendar le pod določenimi pogoji (da ima tudi ženska kaj od tega), kar je bilo v preteklosti redkost.

S pojavom tako imenovane družbe blaginje, ki posamezniku omogoča dokaj visoko stopnjo ekonomske neodvisnosti in socialne varnosti, ekonomski in socialni temelj za sklepanje in dolgoročno ohranjanje zakonske zveze vedno bolj izgubljata svoj pomen. Na njuno mesto pa prihajajo dejavniki, ki spodbujajo iskanje samega sebe, razvoj lastnih potencialov, svobodo in osebno rast.

8 LITERATURA:

Bahovec, Eva. 1993. *Zbornik Od ženskih študij k feministični teoriji*. Ljubljana: Študentska organizacija Univerze v Ljubljani, Enota za časopisno-založniško dejavnost.

Bauman, Zygmunt. 2002. *Liquid love*. Cambridge: Polity Press.

--- 2002. *Tekoča moderna*. Ljubljana: Založba/*cf.

--- 2008. *Identiteta*. Ljubljana: Založba/*cf.

Beck, Ulrich. 1986. *Risk Society*. Surkamp Verlag: Frankfurt am Main.

--- 2001. *Družba tveganja. Na poti v neko drugo moderno*. Ljubljana: Krtina.

Beck, Ulrich in Elisabeth Beck – Gernsheim. 2006. *Popolnoma normalni kaos ljubezni*. Ljubljana: FDV.

Berger, Peter in Thomas Luckmann. 1999. *Modernost, pluralizem in kriza smisla: orientacija modernega človeka*. Ljubljana: Nova revija. Zbirka paradigme.

Bock, Gisela. 2004. *Ženske v evropski zgodovini*. Ljubljana: Založba/*cf.

Boh, K.(ur.). 1989. *Changing Patterns of European Family life*. London: Routledge.

Cheney, David. 1996. *Lifestyles*. Routledge: London, New York.

Clements, Marcelle. 1998. *The improvised women: single women reinventing single life*. New York, London: W. W. Norton.

Erzar, Tomaž in Katarina Erzar Kompan. 2011. *Teorija navezanosti*. Celje: Celjska Mohorjeva družba.

Fromm, Erich. 2003. *Umetnost življenja*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

--- 2004. *Biti ali imeti*. Ljubljana: Vale Novak.

Giddens, Anthony. 2000. *Preobrazba intimnosti*. Ljubljana: *cf.

--- Anthony. 2000. *Tretja pot*. Ljubljana: Orbis.

--- 2002. *Runaway world. How globalisation Reshaping our lives*. London : Profile.

Goody, Jack. 2003. *Evropska družina*. Ljubljana: *cf.

Grebenc, V. 2001. *Socialno delo*. letnik 40: 2-4.

- Hirigoyen, Marie-France. 2009. *Nove samosti*. Kranj: Založba Narava.
- Jogan, Maca. 1986. *Ženska, cerkev in družina*. Ljubljana: Delavska enotnost.
- 1990. *Družbena konstrukcija hierarhije med spoloma*. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.
- Josipovič, Damir. 2004. *Dejavniki rodnostnega obnašanja v Sloveniji*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Kobe, Zdravko in Igor Pribac, ur. 2006. *Prava poroka*. Ljubljana: Krtina.
- Kožuh, Mateja idr. 1998. *Rodnostno vedenje Slovencev*. Nacionalno poročilo. Ljubljana: Založba ZRC.
- Leskošek, Vesna. 2002. *Zavrnjena tradicija Ljubljana*. Ljubljana: Založba *cf.
- Mesec, Blaž. 1998. *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: VŠSD.
- Mihurko Poniž, Katja. 2008. *Labirint ljubezni v slovenski književnosti od romantike do II. sv. Vojne*. Ljubljana: Založba Sophia.
- Milivojevič, Zoran. 2009. *Formule ljubezni: ne zapravimo življenja v iskanju prave ljubezni*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Mrgole Jukič, Tjaša. 1998. *Izobraževanje in zaposlovanje žensk nekoč in danes*. Zbornik: Ptuj zgodovinski arhiv.
- 1998. *Izobraževanje in zaposlovanje žensk nekoč in danes II*. Zbornik: Ptuj zgodovinski arhiv.
- Ragin C., Charles. 2007. *Družboslovno raziskovanje – enotnost in raznolikost metode*. Ljubljana: FDV.
- Renner, Tanja. 1996. *Mladina in družina: Konceptualizacija razmerja mladina – družina. Predah za študentsko mladino*. Ljubljana: Urad za mladino, Zavod RS za šolstvo.
- Renner, Tanja idr. 2006. *Družine in družinsko življenje v Sloveniji*. Koper: Založba Annales.
- Reynolds, Jill. 2008. *The single woman: a discursive investigation*. London, New York: Routledge.
- Sadar, Č. Nevenka. 1991. *Moški in ženske v prostem času*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Salecl, Renata. 2010. *Izbira*. Cankarjeva založba: 2010.

- 2011. *Per(verzije) ljubezni in sovraštva*. Mladinska knjiga:Zbirka Kultura.
- Sieder, Reinhard. 1998. *Socialna zgodovina družine*. Ljubljana: ZRC.
- Švab, Alenka. 2001. *Družina:od modernosti k postmodernosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Trimberger, E.K.2005.*The new single woman*.Boston: Beacon Press.
- Ule, Mirjana. 1998. Stilizacija vsakdanjega življenja. *Družboslovne razprave*.27/28: 26-32.
- 2000. *Sodobne identitete v vrtincu diskurzov*. Ljubljana:Znanstveno in publicistično središče – Zbirka Sophia.
- Ule, Mirjana. 2002. Razlike, ki delajo razlike: življenjski stili, individualizacija in spremembe identitetnih struktur.*Družboslovne razprave*. 39:75-86.
- Ule, Mirjana. 2004. *Socialna psihologija*. Ljubljana: FDV.
- 2008. *Za vedno mladi? Socialna psihologija odraščanja*. Ljubljana:FDV.
- Ule Mirjana in Metka Kuhar. 2003. *Mladi, družina, starševstvo*. Ljubljana:FDV.
- Veyne, Paul.1992. *Rimska erotična elegija Ljubezen, poezija in zahod*. Ljubljana:Založba Škuc.
- Vogrinc, Janez. 1998. *Kvalitativno raziskovanje na pedagoškem področju*. Ljubljana: Pedagoška Fakulteta.

PRILOGA: Vprašalnik

VPRAŠANJA:

1. Iz kakšne družine izhajate (starši, bratje, sestre, kateri otrok ste po vrsti, ev. ločeni starši, posebnosti v družini, alkoholizem, nasilje v družini, slabi odnosi, negativne izkušnje iz družine, ...). Kdo je bil tisti, ki je pomembno vplival na vas (oče, mama, drugi...) v smislu vaših nadaljnjih korakov v življenju (šolanje, osamosvajanje, poklicna pot, mogoče tudi izbira partnerja, ...) Ali se je z vami kdo od staršev pogovarjal o vaši prihodnosti v smislu izbire partnerja? Ali menite, da so vas vaši družinski odnosi (predvsem odnos med starši, kdo vam je bil za vzor...) zadosti "opremili" za življenje v partnerskem odnosu? Kdo v družini vam je nudil čustveno bližino in oporo, bližino in kako?

Kakšno je bilo materialno stanje v vaši družini (kdo je skrbel za družino, izobrazba staršev, materialni pogoji...)?

Okolje v katerem ste odraščali (mestno, vaško...). Kdaj ste se osamosvojili in kako? Kdaj ste zapustili izvorno družino in kakšni so bili vaši občutki ob tem? Kdo v družini vas je podprl pri osamosvajanju?

2. Šolanje, vstop v šolo (izkušnje, spoznanja), prehod v srednjo šolo (ali je bila izbira šole vaša izbira ali izbira vaših staršev, vaše izkušnje ob tem..)?

Kakšne so vaše izkušnje s "prvo ljubeznijo", vaša doživljanja ob tem, posledice razhodov (kako ste to vi doživljali), s kom ste se o tem pogovarjali?

3. Srednja šola, fakulteta, ali ste odšli na šolanje, študij v drug kraj oz. mesto? Ali se je v tem času kaj posebnega dogajalo? Ali ste bili v šoli in na fakulteti uspešni?

Kakšne so vaše prve ljubezenske izkušnje in kdaj je to bilo (npr. vedno sem bila zaljubljena v napačnega, kmalu sem vstopila v resno zvezo, ki je kasneje razpadla, idr.)? Kakšna je bila vaša predstava o vašem življenju v času otroštva, odraščanja (predstava o družini, otrocih, partnerju ...)?

4. Koliko časa ste samski (če ste predhodno živeli v partnerskem odnosu)? ali menite, da ste samski začasno, trajno, slučajno, zavestno (ker ste se odločili za tak stil življenja?) Ali ste samski ves čas? Kakšne so vaše osebne izkušnje s partnerskimi odnosi? Kaj vas je najpogosteje motilo pri izbiri partnerja oz. v partnerskem odnosu (slaba komunikacija, različni pogledi na življenje, spolnost, nezvestoba ...)?

5. Kaj si želite v prihodnje glede partnerstva (izobrazba partnerja, dober materialni položaj partnerja, zunanji zgled,)? Po svoje opišite, kakšni moški so vam všeč. Kaj ste (če ste) v preteklosti že storili, da bi si ustvarili partnerski odnos oz. sploh koga srečali (spletni spoznavni portali, oglaševanje v časopisu, odhajanje na zabave za samske, spoznavanje preko znancev in prijateljev ...)?

6. Kakšen je vaš način življenja (hobiji, preživljanje prostega časa, dopustov, zabave..). Opišite, kako zgleda en vaš delovni dan in en dela prost dan. Kako poskrbite zase (ali si redno kuhate obroke in pazite, kaj jeste ali hodite h kozmetičarki, ali hodite k terapevtu, ali se ukvarjate s športom ...) Koliko časa dnevno posvetite sebi? Kako preživljate praznike (velika noč, božič, novo leto ...), z družino, s prijatelji, sami?

7. Kakšne so vaše izkušnje z okolico. Kako vas kot samsko žensko sprejema okolica (sorodniki, prijatelji, znanci, sosedje, sodelavci...ljudje, ki jih naključno srečujete in jim poveste, da ste samski ...)?

8. Kakšna so vaša najbolj pogosta doživljanja, kateri občutki vas najpogosteje obdajajo? (obup, depresija, zaskrbljenost, hrepenenje, občutek samote, strah pred prihodnostjo..) Ali kdaj čutite sram ob tem, da ste samski oz. vam je težko povedati, da ste samski? Kateri so najpogostejši pozitivni občutki ob tem, ko veste da ste samski? Kdaj vam je najtežje biti sam?

9. Koliko je za vas pomembno partnerstvo (ocenite od 1- 5, 1 pomeni najmanj, 5 največ)?

10. Koliko je za vas pomembna družina (ocenite od 1- 5)?

11. Kje živite (v lastnem stanovanju, kot podnajemnica, v hiši staršev z ločenim gospodinjstvom, najemniško stanov., v gospodinjstvu s starši ...)?

Vaši podatki:

- Starost

- stopnja izobrazbe

- zaposlitev (zaposlena, nezaposlena, redna zaposlitev...)